

B. INST. ISTORIE
A. R. S. R.

17175

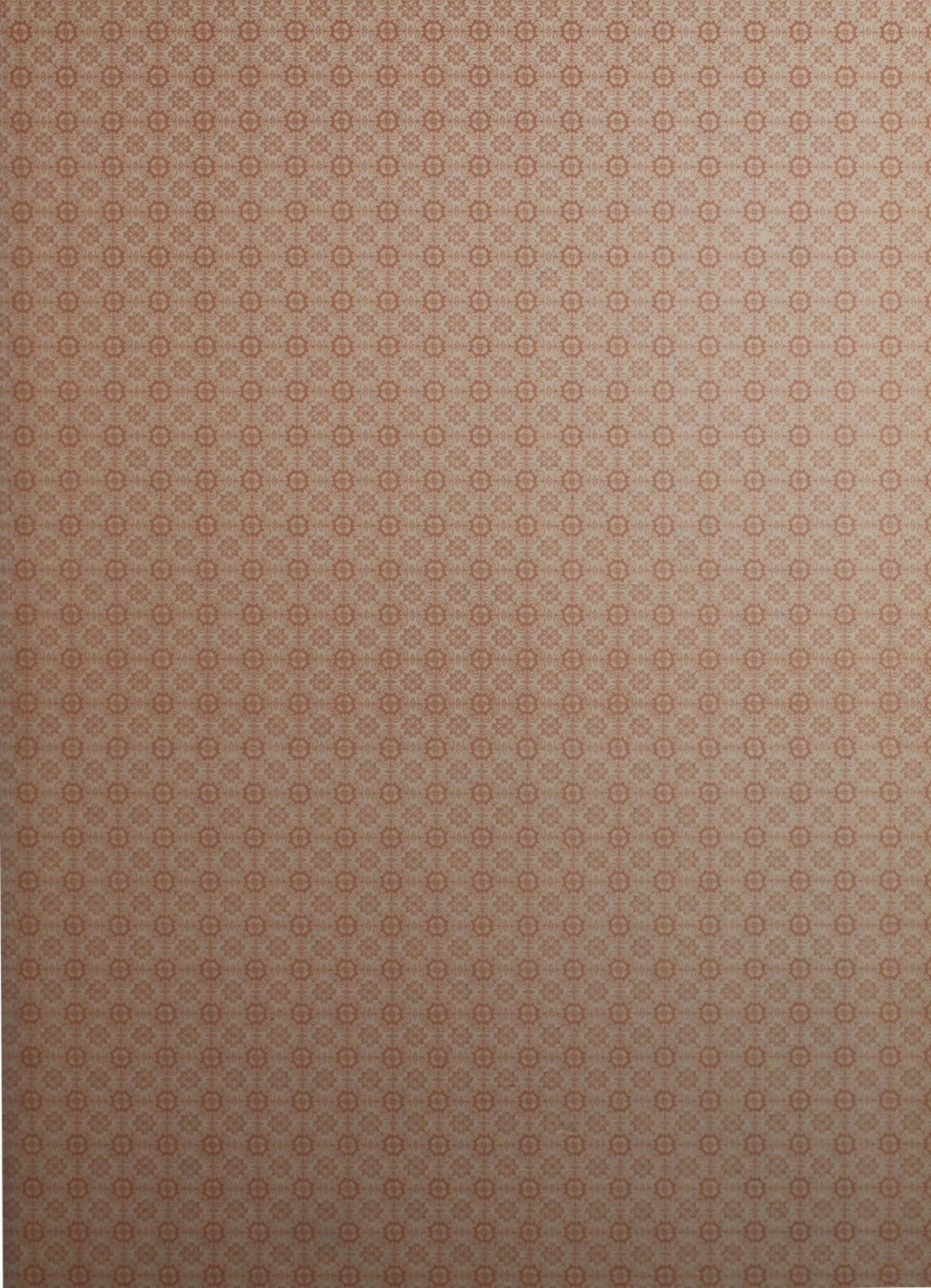
II
L

LESTOR VORNICESCU
Mitropolitul Olteniei

DESCATUSAREA 1821

Editura Mitropoliei Olteniei
Craiova-1981

DESCĂTUȘAREA

1 8 2 1

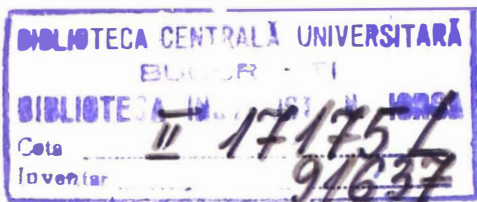
NESTOR VORNICESCU
Mitropolitul Olteniei

DESCĂTUSAREA
1821

Editura Mitropoliei Olteniei
Craiova-1981

EXTRAS DIN REVISTA «MITROPOLIA OLTENIEI»
ANUL XXXIII (1981), Nr. 1-3 și 7-9.

CUVÎNT ÎNAINTE

Prin reunirea sub un titlu comun a problemelor care fac obiectul paginilor ce urmează am căutat să evidențiem însemnătatea și valoarea unor date documentare și mărturii istorice inedite care contribuie, într-un fel sau altul, la elucidarea aspectelor cu valoare esențială, intrinsecă, sau a celor de context, avînd o contribuție specifică determinantă cu privire la evenimentul istoric epocal, Revoluția antifeudală și antifanariotă de la 1821 ¹.

1. Citeva aspecte esențiale ale problemelor care fac obiectul studiului nostru le-am expus la sesiunea științifică pe tema «160 ani de la Revoluția lui Tudor Vladimirescu», organizată cu prilejul reuniunii CRIBC (Comisia română de istorie bisericească comparată), care și-a ținut lucrările la Mănăstirea Antim din București, la 4 martie 1981. În alocuțiunea rostită la deschiderea reuniunii am subliniat rolul pe care l-a îndeplinit Mănăstirea Antim din București — cu deosebire datorită Episcopului Ilarion al Argeșului — în perioada pregătirii și desfășurării Revoluției de la 1821. În cadrul lucrărilor reuniunii am prezentat o comunicare cuprinzînd problematica din cîteva capitole ale volumului de față :

1. *Textul literar și muzical inedit al poemului-epital, «Manifest al pietrelor unite» ;*
2. *Reprezentarea «întregului norod românesc» pe steagul Revoluției de la 1821 ;*
3. *Matricea inedită a sigiliului inelar al lui Tudor Vladimirescu «1821».*

Atmosfera solemnă a reuniunii a constituit fundalul adecvat al unui pertinent epilog — moment festiv memorabil : audierea poemului inedit «*Tudor*» — în rostirea autorului, poetul Ioan Alexandru — precum și a înregistrărilor : 1. «*Imnul lui Tudor*» — pe textul poemului-manifest de la Mănăstirea Antim, interpretat în premieră de corul Seminarului teologic din Craiova ; 2. emoționanta «Cîntare a româneștilor pă-

Scopul pe care l-am urmărit prin cercetarea acestor probleme și interpretarea critică a datelor documentare comentate este de a demonstra că numai între dimensiunile și implicațiile contextului istoric — considerat în amploarea și complexitatea sa — poate fi înțeleasă în chip judicios semnificația emblemei matricei sigilare inedite purtând în legendă milesimul «1821».

Sigiliile inelare ale Domnului Tudor pînă la anul 1821, amprentele acestora, constituie principalul obiect de referință în studierea și descifrarea simbolului emblemei aflate pe matricea inelară recent descoperită. Diferite mărturii despre modul în care au fost înregistrate evenimentele revoluției, formulări din proclamații, alte acte sau din corespondența ieșită din cancelaria lui Tudor Vladimirescu constituie elemente documentare

timiri și nădeji: *Mugur, mugur, mugurel...*» — executată de arhidiacon Grigore Cîrstea de la Catedrala mitropolitană din Craiova.

Aspecte ale tematicii volumului de față au fost publicate în următoarele studii și articole:

1. *Simbolistica eliberării Patriei într-o matrice sigilară inelară inedită «1821», în Documente noi descoperite și informații arheologice, Material documentar în sprijinul cadrelor didactice și catedrelor de științe sociale, Academia de științe sociale și politice, București, 1981, p. 79—84;*
2. *Un document unicat: Sigiliul Revoluției lui Tudor Vladimirescu, în «Magazin istoric», an. XV (1981), nr. 6 (iunie), p. 14—15;*
3. *Reprezentarea întregului norod românesc pe steagul Revoluției de la 1821 — simbol al redeschetării naționale și sociale, în «Telegraful român», nr. 15—18/1981, p. 7;*
4. *Episcopul Ilarion, sctenic al lui Tudor Vladimirescu, în «Telegraful român», nr. 19—20/1981, p. 1--2;*
5. *«Un manifest al pietrelor unite» — motivul «Unirea face puterea» într-o cîntare românească din preajma anului 1821, în «România literară», nr. 25/1981, p. 13;*
6. *Reprezentarea întregului «norod românesc» pe steagul Revoluției de la 1821, în «Ramuri», nr. 4/1981, p. 11, 15;*
7. *Episcopul Ilarion al Argeșului, sctenic al lui Tudor Vladimirescu. File din calendarul strădaniilor sale de slujire a Bisericii și a Patriei (anii 1820—1821), în «Mitropolia Olteniei», nr. 1—3/1981, p. 7—77 și*
8. *Studiul O matrice sigilară inedită și semnificația sa istorică este publicat de asemenea în «Mitropolia Olteniei», nr. 7—9/1981.*

specifice, implicate în interpretarea emblemei și legendei matricei sigilare «1821». În comentariu am reliefat originalitatea și semnificația inconfundabilă a emblemei, ea fiind prima reprezentare alegorică a poporului și a luptei sale pentru dreptate socială și libertate națională. Am abordat de asemenea probleme asupra cărora stăruie semne de întrebare: care au fost condițiile elaborării proiectului unui atât de original și expresiv sigiliu inelar? — Compoziția sa heraldică, pe de o parte, se conformează pînă la ostentație rigorilor legale ale timpului precum și normelor sigilografiei, nu conține nici un element de confuzie cu sigiliile domnești, nici unul dintre însemnele voievodale sau reprezentări ale atributelor suveranității și autorității de stat în spiritul tradiției; pe de altă parte însă exprimă în chip plinar puterea și suveranitatea poporului. Care au fost împrejurările prin care a trecut această matrice sigilară și care sînt «peregrinările» sale pînă la acele date certe pe care ne-am sprijinit în elucidarea problemelor pe care le ridică descoperirea acestei prețioase relicve istorice?

Luînd în considerare factorii de context și interpretînd documentele în spiritul logicei faptelor am căutat a formula o apreciere pertinentă și obiectivă strînsei conlucrări dintre oșteanul Tudor din Vladimiri, conducătorul Revoluției de la 1821 și Ilarion Episcopul de Argeș. O concepție comună, o viziune comună, aceleași scopuri și același ardent patriotism le-a călăuzit cugetele și le-a oțelit voința spre lupta neabătută pentru organizarea și desfășurarea acțiunii revoluționare întru redobîndirea «dreptăților călcate» ale poporului.

«O cîntare a româneștilor pătîmîri și nădejdi» a putut constitui preludiul unui întreg program de gîndire și acțiune revo-

luționară cu caracter democratic și patriotic. «Un poem-epitaf» a reprezentat și a exprimat «o inscripție-manifest», pentru unitatea de cuget și faptă. Pe steagul Revoluției au fost întruchipate — prin contribuția de concepție și viziune a Domnului Tudor, a Episcopului Ilarion și poate chiar a cărturarului transilvan Gheorghe Lazăr — însemnele heraldice ale unității etnice și spirituale a românilor, simbolul națiunii întregi, al luptei sale pentru apărarea drepturilor legitime străbune, al luptei mîntuitoare purtate de «tot norodul românesc» pentru sfînta cauză obștească: «Dreptate și Slobozenie». Stihurile scrise pe stindard erau o invocație către Sfînta Treime și un manifest mobilizator. Oare nu au constituit ele și textul literar al unui imn al pandurilor ?

O chintesență a statornicilor strădaniei de pregătire a atmosferei Revoluției și cea mai convingătoare expresie a hotărîrii de luptă pentru îndeplinirea devizei sub care ea s-a desfășurat, se află în emblema matricei sigilare inelare «1821» — reprezentare alegorică a poporului și a nestrămutatei sale încrederi în viitor, simbolizată în heraldica acestui sigiliu prin steaua călăuzitoare către împlinirea speranțelor și năzuințelor neamului. Cititorului îi sînt expuse punctele de vedere pe care le susținem, îi sînt prezentate argumentele întru demonstrarea ideii pe care o concretizează în imagine alegorică emblema sigiliului.

Prin originalitatea și autenticitatea reprezentării alegorice pe care o conține emblema, prin calitatea artistică și expresivă a execuției ei, matricea sigilară inedită «1821» este un simbol fundamental pentru afirmarea și împlinirea unui țel istoric, social și național, exprimînd în mod specific o epocă istorică și

idealurile sale, dar poate fi considerat în același timp un simbol pentru întreaga luptă a poporului nostru pentru libertate, dreptate, demnitate națională.

Iar conlucrarea Episcopului Ilarion al Argeșului cu Tudor Vladimirescu reprezintă o pilduitoare mărturie de faptă patriotică și creștină. Împrejurările, imperativele momentului istoric au determinat ca prin strădaniile sale pline de har să se înscrie o pagină epocală și în istoria eclesiastică românească, integrată în istoria Patriei.

*

La tezaurul de documente interne care au constituit substanța și izvoarele unei vaste bibliografii referitoare la cauzele, desfășurarea, consecințele și semnificațiile Revoluției de la 1821, s-au adăugat, mai ales în deceniile recente, numeroase mărturii constituite dintr-un bogat material documentar extern, vizînd o categorie sau alta de surse: memorii, rapoarte consulare, presa vremii, corespondență etc. Unele dintre acestea s-au dovedit edificatoare pentru elucidarea unor aspecte ale problemelor cercetate și expuse în paginile de față. Am făcut astfel referiri adecvate la memoriile consemnate de un observator străin bine informat și obiectiv, I.P. Liprandi, ofițer rus decembrist, care a cunoscut foarte bine situația din Principatele Române și evenimentele petrecute aici în primele decenii ale secolului al XIX-lea — memoriile sale fiind descoperite în arhivele din Leningrad și publicate pentru întâia oară în 1962 (Documentele răscoalei din 1821, vol. V, Editura Academiei R.P.R.).

Rapoartele consulare ale timpului, cu deosebire de cele transmise din București către cancelaria curții imperiale din Viena,

au adus prețioase contribuții de detaliu asupra evenimentelor și, în chip specific, asupra acțiunii lui Tudor Vladimirescu și a celor aflați în preajma sa, ca prieteni, colaboratori și consilieri — cum au fost Episcopul Ilarion și patriotul om de cultură Gheorghe Lazăr.

Dar pe lângă datele implicate, alături de documentele invocate, cercetate, interpretate, există și altele care, chiar dacă mai puțin accesibile, ar merita atenția și străduința unei cercetări mai aprofundate.

Astfel, un document revelator este corespondența arhiepiscopului armean Grigor Zaharian, în care sînt comentate evenimentele ce s-au desfășurat în Țara Românească în anul 1821, sînt exprimate elogiile pentru conducătorul Revoluției, Tudor Vladimirescu și se subliniază însemnătatea internațională a acestei mișcări revoluționare².

2. Arhiepiscopul armean Grigor Zaharian era originar din Akkerman (Cetatea Albă) și a fost arhipăstorul eparhiei armenie din Basarabia. El însuși a fost oștean, participînd în calitate de comandant al unui grup de armeni la războiul ruso-turc din 1806—1812, cu care prilej a fost rănit la Rusciuc, apoi, întocmai ca și Tudor Vladimirescu, a fost decorat de țarul Rusiei. A cunoscut Țările Române și a avut relații amicale cu mitropoliți și alte personalități de aici. Corespondența sa referitoare la evenimentele din Țara Românească începe la 2 martie 1821 și sfîrșește la 6 septembrie 1822 și este adresată unor înalți prelați armeni. Considera că eliberarea națională și socială a popoarelor din Balcani avea o deosebită însemnătate și influență în ceea ce privea viitorul patriei sale, aflată sub dominația imperiilor otoman și persan.

Datele referitoare la corespondența arhiepiscopului Zaharian sînt furnizate de cel care a descoperit-o, cercetătorul Suren Kolangian de la Institutul de Istorie al Academiei de științe a R.S.S. Armeană (Vezi și studiul său despre primul document armenesc referitor la evenimentele din anul 1821 în Țara Românească și la Tudor Vladimirescu, în *Studia et Acta Orientalia*, IV, Bucarest, 1962).

În corespondența sa către mari personalități ale vieții eclesiastice armene — între care Efrem I, catolicos (patriarh suprem) al tuturor armenilor — arhiepiscopul Zaharian își exprima adevărată și toată simpatia față de acțiunile revoluționare ale românilor, personalitatea eroică a Domnului pandurilor este apreciată drept un simbol al luptei popoarelor asuprite pentru eliberarea lor națională și socială. Relatările sînt expozitiv-apreciative :

«(...) Adunase armată multă și nu lăsa ca noul bei (Callimachi) să treacă Dunărea ; (...) scrisese sultanului în numele popoului, că noi toți preferăm să murim decît să-l vedem pe domnul de neam grecesc între noi ; (...) a intrat în București și a supus pe toți cu liniște (subl. n. † N) ; (...) și cînd din norocul său și în acestea a izbutit el a devenit vodă, adică conducător de țară și numele său este Tudor Vladimirescu (subl. n. † N)» ;

«Despre el se vorbește cu multă laudă de către martorii oculari, cît și despre inteligența, curajul său înflăcărat și vitejia sa» — conchide în termeni fără echivoc înaltul prelat armean.

Așa stînd lucrurile, dat fiind faptul că arhiepiscopul Zaharian cunoștea Țările Române, dovedea această înțelegere adîncă a evenimentelor revoluționare ce se petrecuseră aici, nutrea sentimente de admirație pentru Tudor Vladimirescu, nu ar fi plauzibilă ipoteza cunoașterii și chiar a unor legături mai strînse cu însuși Ilarion Gheorghiede, Episcopul de Argeș, despre care se știa bine că «a făcut cauză comună cu acest revoluționar» (Tudor Vladimirescu), fiindu-i «prim sfătuitor și ajutor» ? — Este numai o ipoteză pe care o consemnăm aici pentru că reclamă soluționarea printr-o cercetare aprofundată și la obiect.

Reprezentînd și un omagiu pentru a marca aniversarea celor o sută șazeci de ani de la Revoluția din 1821³, paginile ce urmează au finalitatea de a demonstra, a pune în lumină, prin diferitele aspecte de context implicate, valoarea și semnificația faptei jertfelnice, într-o temeinică lucrare de zidire spirituală, patriotică și națională.

3. În primăvara anului 1981, cu prilejul comemorării celor 160 de ani de la mucenicescul sfîrșit al Domnului pandurilor, din partea Bisericii noastre Ortodoxe s-a adus cuvenitul prinos de evlavie întru amintirea jertfei sale, aprinzîndu-se candelile dorite de el testamentar : — la Sfîntul Mormînt al Domnului Iisus Hristos din Ierusalim ; la icoana Precistei din bisericile unde se cuvine înveșnicită amintirea vieții și eroicelor sale fapte : Vladimiri-Gorj, Prejna-Mehedinți și Mănăstirea Tismana.

27 OCTOMBRIE 1981
CRAIOVA

MITROPOLITUL OLTENIEI

AVANT-PROPOS

En rassemblant sous un titre commun les questions qui sont l'objet des pages suivantes, nous avons essayé de mettre en évidence la signification et la valeur de certaines données documentaires et de certaines pièces historiques inconnues jusqu'ici, qui contribuent, d'une manière ou d'une autre, à l'élucidation des aspects d'une valeur essentielle, intrinsèque ou de ceux du contexte ayant une contribution spécifique déterminante à l'égard de l'événement historique qui fit époque : la Révolution antiféodale et antiphana-riote de 1821 ¹.

1. Lors de la session scientifique sur le thème : «Le 160-e anniversaire de la révolution de Tudor Vladimirescu», organisée à l'occasion de la réunion de la Commission roumaine d'histoire ecclésiastique comparée (CRHEC) dont les travaux ont eu lieu au Monastère d'Antim à Bucarest, le 4 mars 1981, nous avons présenté certains aspects essentiels des problèmes dont nous nous préoccupons dans cette étude. Dans l'allocution prononcée lors de l'ouverture de cette réunion nous avons souligné le rôle qu'a joué le Monastère d'Antim de Bucarest — surtout grâce à l'évêque Ilarion d'Argeş — pendant la période de préparation et de déroulement de la révolution de 1821. Dans le cadre des travaux de la réunion nous avons présenté une communication concernant l'ensemble des problèmes de quelques chapitres du présent ouvrage : 1) Le texte littéraire et musical inédit du poème-épitaphe, «Manifeste des pierres réunies» ; 2) la représentation de «l'entier peuple roumain» sur l'étendard de la révolution de 1821 ; 3) La matrice inconnue de l'anneau sigillaire de Tudor Vladimirescu «1821».

La réunion s'est déroulée dans une atmosphère solennelle et a pris fin par un moment commémoratif, lorsque les participants ont écouté le poème inédit

Par l'étude de ces problèmes et l'interprétation critique des données documentaires nous nous sommes proposé de démontrer que c'est seulement dans le cadre des dimensions et des implications historiques — considérées dans leurs ampleur et complexité — qu'on peut comprendre d'une manière juste la signification de l'emblème de la matrice sigillaire inconnue au millésime de «1821» en tant que légende.

«Tudor», récité par son auteur même : le poète Ioan Alexandru, «L'hymne de Tudor» dont les vers étaient ceux du poème-manifeste du Monastère d'Antim, hymne écouté à partir d'un enregistrement sur bande magnétique d'après l'interprétation — en première — par le choeur du Séminaire théologique de Craïova et, aussi, l'enregistrement de l'émouvante «Cantique des souffrances et des espoirs roumains : Mugur, mugur, mugurel...» exécutée par l'archidiacre Grigore Cîrstea de la cathédrale métropolitaine de Craïova.

Certains aspects de l'ensemble des thèmes développés dans le présent ouvrage ont été exposés et publiés dans des articles et des études comme suit :

1) *La symbolisation de la libération de la Patrie sur une matrice d'anneau sigillaire inconnue «1821»*, dans «Nouveaux documents découverts et informations archéologiques», ouvrage contenant des matériaux documentaires à l'intention des cadres didactiques et des cadres spécialisés en sciences sociales, édité par l'Académie des sciences sociales et politiques, Bucarest, 1981, p. 79—84; 2) *Un document unique : le sceau de la révolution de Tudor Vladimirescu*, dans «Magazin istoric» no 6 (juin), 1981, p. 14—15; 3) *La représentation de l'entier peuple roumain sur l'étendard de la révolution de 1821 — symbole de la renaissance nationale et sociale*, dans «Telegraful român», no 15—18/1981, p. 7; 4) *L'évêque Ilarion, conseiller de Tudor Vladimirescu*, dans «Telegraful român», no 19—20/1981, p. 1—2; 5) *«Un Manifeste des pierres unies» sur le motif : «L'union fait la force» dans une chanson roumaine créée à la veille de l'année 1821*, dans «România literară», no 25/1981, p. 13; 6) *La représentation de l'entier peuple roumain sur l'étendard de la révolution de 1821*, dans «Ramuri», no 4/1981, p. 11 și 15; 7) *L'évêque Ilarion d'Argeș, conseiller de Tudor Vladimirescu. Pages de calendrier de ses efforts au service de l'Eglise et de la Patrie (pour les années: 1820—1821)*, dans «Mitropolia Olteniei» no 1—3/1981, p. 7—77; 8) *L'étude : Une matrice sigillaire inconnue et sa signification historique* est publiée aussi dans «Mitropolia Olteniei», no 7—9/1981.

Les anneaux sigillaires que le leader révolutionnaire Tudor avait utilisés jusqu'à 1821, leurs empreintes sont les références principales de l'étude et de l'interprétation de l'emblème gravé sur la matrice d'anneau récemment découverte. Les diverses preuves témoignant de la manière dont on avait consigné les événements de la révolution, des formules tirées des proclamations, d'autres papiers et certaines pièces de la correspondance émanant de la chancellerie de Tudor Vladimirescu constituent des éléments spécifiques impliqués dans l'interprétation de l'emblème et de la légende de la matrice sigillaire «1821». Dans notre commentaire nous avons souligné l'originalité et la signification éloquente de l'emblème qui est la première représentation allégorique du peuple roumain et de son combat pour la justice sociale et la liberté nationale. Nous avons également abordé des problèmes sur lesquels on s'interroge encore, comme c'est, par exemple, celui concernant les conditions dans lesquelles on avait délibéré sur l'élaboration du projet d'un si originel et expressif anneau sigillaire. La composition de l'image allégorique d'une part se conforme jusqu'à l'ostentation aux rigueurs légales de l'époque ainsi qu'aux normes de la sigillographie ; elle ne contient aucun élément qui la confonde avec les sceaux voévodaux, on n'y voit pas non plus quelque insigne voévodal ou quelque symbole des attributs de la souveraineté et de l'autorité d'Etat dans l'esprit de la tradition ; mais d'autre part, elle exprime d'une manière plénière le pouvoir et la souveraineté du peuple roumain. Quelles ont été les circonstances de la création et les «pérégrinations» de cette matrice sigillaire ?

Prenant en considération les facteurs du contexte et interprétant les documents dans l'esprit de la logique des faits, nous avons essayé de formuler une appréciation pertinente et objective concernant l'étroite coopération du militaire Tudor de Vladimiri, leader de la révolution de 1821 et l'évêque Ilarion d'Argeș. Une même

conception commune, une vision commune, les mêmes buts et le même ardent patriotisme ont nourri leurs esprits et ont renforcé leur volonté d'agir résolument et vaillamment en vue d'organiser et de faire la révolution afin de restituer au peuple ses droits foulés aux pieds par les potentats de cette époque-là.

«Un cantique des souffrances et des espoirs roumains» a pu constituer le prélude de tout un programme de pensée et d'action révolutionnaire à caractère démocratique et patriotique. «Un poème-épitaphe» a représenté et a exprimé «une inscription-manifeste» exhortant à l'unité d'esprit et d'action. Sur l'étendard de la révolution ont été représentés — selon la conception et la vision commune du leader révolutionnaire Tudor, de l'évêque Ilarion et, peut-être aussi, de l'érudit transylvain Gheorghe Lazăr — les insignes héraldiques de l'unité ethnique et spirituelle des Roumains, symboles de la nation tout entière, de sa lutte pour la défense de ses droits ancestraux légitimes, du combat salutaire mené par «tout le peuple roumain» pour une cause commune : «Justice et liberté». Les vers écrits comme une devise sur l'étendard étaient une invocation à la Sainte Trinité et une exhortation, un appel à la lutte : n'ont-ils pas été aussi intégrés dans un hymne des «pandours» ?

Une quintessence des efforts inlassables pour préparer l'atmosphère de la révolution et la plus convaincante expression de la décision de lutter pour l'accomplissement de la devise sous laquelle elle s'est déroulée se trouve dans l'image de l'emblème de la matrice d'anneau sigillaire «1821», représentation allégorique du peuple et de sa confiance inébranlable dans l'avenir symbolisée dans l'image de ce cachet par l'étoile qui guide le peuple vers l'accomplissement des espoirs et des aspirations de sa nation. On présente ici au lecteur les points de vue que nous soutenons et les arguments destinés à démontrer l'idée que concrétise l'emblème du sceau en image allégorique.

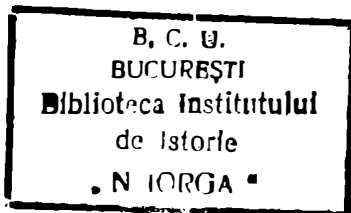
Par son originalité et l'authenticité de sa représentation allégorique, par sa qualité artistique et son expressivité, la matrice sigillaire «1821» est un symbole fondamental en vue d'affirmer et d'atteindre un but historique, social et national et d'exprimer, d'une manière spécifique, l'image d'une époque historique et ses idéaux, mais elle peut être aussi considérée un symbole du combat du peuple roumain pour la liberté, la justice et la dignité nationale pendant toute son existence jusqu'à ce moment-là.

Et la collaboration de l'évêque Ilarion d'Argeș avec Tudor Vladimirescu représente une exemplaire preuve d'action patriotique et chrétienne. Les circonstances et les impératifs du moment historique ont déterminé une situation telle que, grâce à ses efforts bénis, on a pu écrire une page d'une grande importance aussi dans l'histoire de l'Eglise orthodoxe roumaine intégrée dans l'histoire de notre patrie.

•

Au trésor des documents internes qui ont constitué la matière première et la source d'un grand nombre d'ouvrages, essais, articles et études concernant les causes, le déroulement, les conséquences et les significations de la révolution de 1821, on a ajouté, surtout ces dernières décennies, de nombreux témoignages tirés d'un riche matériel documentaire externe faisant partie de différentes catégories de sources : des mémoires, des rapports consulaires, la presse de l'époque, de la correspondance etc. Certains de ces témoignages se sont avérés édifiants pour l'élucidation de certains aspects des problèmes étudiés et présentés dans les pages ci-après. Ainsi nous nous sommes référés aux mémoires rédigés par un observateur étranger bien informé et objectif : I. P. Liprandi, officier «décembriste» russe qui avait connu très bien la situation des Principautés Roumaines et les événements qui avaient eu lieu ici durant les premières décennies du XIX-e siècle, ses mémoires étant

ZC916

découverts dans les archives de la ville de Leningrade et publiés pour la première fois en 1962 (Les documents du soulèvement de 1821, V-e vol., Editions de l'Académie de la R.S.R.).

Les rapports consulaires de l'époque, surtout ceux provenant de Bucarest et adressés à la chancellerie de la Cour impériale à Vienne ont apporté d'importantes contributions à l'éclaircissement des événements et, d'une manière spécifique, de l'action de Tudor Vladimirescu et de ceux qui se trouvaient près de lui : des amis, des collaborateurs et des conseillers, comme l'évêque Ilarion et l'érudit patriote Gheorghe Lazăr.

Mais, outre les données impliquées, les documents mentionnés, étudiés, interprétés, il y en a aussi d'autres, lesquels, bien que moins accessibles, mériteraient une attention plus grande et un effort plus particulier à être étudiés plus profondément.

Ainsi, c'est le cas de la correspondance de l'archevêque arménien Grigor Zakharian, dans laquelle sont, entre autres, commentés les événements qui se sont passés en Valachie à 1821, sont exprimés des éloges envers le leader de la révolution, Tudor Vladimirescu et est soulignée la signification internationale de ce mouvement révolutionnaire ².

2. L'archevêque arménien Grigor Zakharian était originaire de la ville d'Akkermann (Cetatea Albă) et exerçait son ministère archipastoral à la tête de l'Archevêché arménien de Bessarabie. Il avait été militaire lui-même et avait participé, en tant que commandant d'un groupe d'Arméniens, à la guerre russo-turque de 1806—1812, au cours de laquelle il fut blessé dans la localité de Rusciuc, puis, il fut médaillé par le tzar de la Russie. Il a pu connaître les pays roumains et a noué des relations d'amitié avec les métropolites roumains et avec d'autres personnalités de ces pays. Sa correspondance se référant aux événements de la Valachie commence le 2 mars 1821, et finit le 6 septembre 1822 et elle est adressée à de hauts prélats arméniens. Il considérait que la libération nationale et sociale des peuples de la Péninsule Balkanique avait une impor-

Dans sa correspondance adressée à des personnalités marquantes de la vie de l'Eglise arménienne, l'archevêque Zakharian exprime son adhésion et sa sympathie pour les actions révolutionnaires des Roumains ; la personnalité héroïque du leader des pandours est appréciée comme un symbole de la lutte des peuples opprimés pour leur libération nationale et sociale. Les récits de sa correspondance sont narratifs-appréciatifs :

«...Il avait rassemblé beaucoup d'armée et ne voulait pas laisser le nouveau prince de la Valachie traverser le Danube ; (...), il avait écrit au sultan en lui disant au nom du peuple, que «nous tous préférons mourir plutôt que de voir un voévode d'origine grecque parmi nous ; (...) il est entré dans Bucarest et a soumis tous les habitants pacifiquement, (...) et lorsqu'il a réussi faire cela aussi, il est devenu voévode c'est-à-dire leader du pays et son nom est : Tudor Vladimirescu».

«Les témoins oculaires parlent élogieusement de lui, de son intelligence, de son courage téméraire ainsi que de sa vaillance» — conclut le haut prélat arménien en termes sans équivoque.

Par conséquent, étant donné que l'archevêque Zakharian connaissait très bien les pays roumains, il montrait une si profonde compréhension des événements révolutionnaires qui avaient eu lieu ici, il nourrissait des sentiments admiratifs pour Tudor Vladimirescu, ne saurait-on pas accepter aussi comme plausible l'hypothèse, qu'il connaissait également même certains liens plus étroits avec Ilarion Gheorghide, évêque d'Argeș, dont on savait très bien

tance particulière et allait influencer l'avenir de sa patrie qui se trouvait sous la domination ottomane et persane.

Les données concernant la correspondance de l'archevêque Zakharian ont été publiées par Suren Kolangian de l'Institut d'histoire de l'Académie de sciences de l'Arménie soviétique (Voir à ce propos son étude publiée dans «Studia et Acta Orientalia», IV, Bucarest, 1962).

qu'il «avait fait cause commune avec ce révolutionnaire», en lui devenant «premier conseiller et aide» ? Il ne s'agit là que d'une hypothèse que nous avons tenu à noter ici comme telle car autrement une affirmation proprement dite exigerait une étude attentive et une base documentaire sûre et objective.

Représentant aussi un hommage à la mémoire de ces braves figures, à l'occasion du 160-e anniversaire de la révolution de 1821³, les pages qui suivent ci-après ont pour but de démontrer, de mettre en lumière la valeur et la signification de leur esprit de sacrifice en vue de mettre un solide fondement à l'édifice spirituel, patriotique et national dont ils ont fait leur seule raison d'être.

3. Au printemps de l'année 1821, à l'occasion du 160-e anniversaire de la mort du leader des pandours, Tudor Vladimirescu, de la part de l'Eglise Orthodoxe Roumaine, on a officié des services funèbres et on a allumé des lampes à huile en sa mémoire — selon le souhait qu'il avait exprimé dans son testament — au Saint Sépulcre du Seigneur Jésus Christ à Jérusalem, à l'icône de la Sainte Vierge Marie, Mère de Dieu, dans les églises où il convient d'éterniser la mémoire de sa vie et de ses actions héroïques : à Vladimiri — Gorj, Prejna — Mehedinți et au Monastère de Tismana.

27 OCTOBRE 1981

CRAIOVA

PARTEA I

O MATRICE SIGILARĂ INEDITĂ ȘI SEMNIFICAȚIA SA ISTORICĂ

«VĂZIND CĂ STĂPINIREA I-A ADUS ÎN CEA
MAI DESĂVIRȘITĂ PRĂPĂDENIE, ȘI NEMAIPU-
TÎND SUFERI ARZIMEA FOCULUI CE LE-A PUS
PESTE CAPETE, CU TOȚII ÎNTR-UN GÎND S-AU
UNIT ȘI S-AU HOTĂRÎT SĂ SE SCOALE (...)»
PENTRU «DREPTATE ȘI SLOBOZENIE».

În 4 februarie 1821 aflindu-se în Oltenia pentru a organiza Adunarea norodului în vederea declanșării Revoluției, Tudor Vladimirescu adresa o scrisoare alcătuită în acești termeni hotărîți către Divanul țării, din București. Reprezenta un mesaj-avertisment care, ca și altele asemănătoare, relua ideile *Proclamației* de la Tismana-Padeș, din 23 ianuarie, precum și cele din *Cererile norodului românesc* — ridicat acum, cu neînduplecare, la lupta pentru împlinirea năzuințelor exprimate în deviza sub care a fost pregătită și s-a desfășurat Revoluția de la 1821,

Evenimentele anului revoluționar 1821 pot fi reconstituite în detaliile și în semnificațiile lor prin numeroasele documente interne și externe, care consemnează elocvent acest moment epocal al istoriei poporului nostru. Rezultatele cercetărilor istorice îndeplinite în deceniile

1. MATRICEA SIGILARA PENTRU INEL, INEDITA, «1821».

recente, pînă la acest an aniversar — 1981 — cînd se împlinesc 160 ani de la Revoluția pandurilor condusă de Tudor Vladimirescu au reprezentat contribuții prețioase, fie prin confirmarea unor date mai vechi, incerte sau controversate, fie prin adăugirea altora noi. Cu un adînc temei se ivesc unele mărturii inedite, înregistrate și cercetate spre evaluarea autenticității lor, pentru îmbogățirea patrimoniului atestărilor istorice și desăvîrșirea imaginii asupra eroicelor fapte de la 1821 în ochii și în conștiința generației prezente și celor viitoare. Prin temeiurile lor

asemenea mărturii întăresc adevărul documentelor, al nenumăratelor pagini ce s-au scris despre eroicele străduințe și jertfele aceluia timp. La acest patrimoniu de atestări și mărturii, *la patrimoniul atestărilor și mărturiilor menite să lumineze semnificația evenimentelor revoluționare de la 1821 se adaugă o matrice sigilară inedită — o gemă gravată prin incizie pe o parte spre a fi aplicată în ceară roșie. Descrierea ei, analiza simbolisticii elementelor conținute, semnificația deosebită a alegoriei ce constituie emblema acestei matrice sigilare inelare, sînt problemele de care ne vom preocupa în paginile de față.*

Avînd ca legendă indicația cronologică «1821», această matrice sigilară inedită reprezintă, pînă în prezent, unica mărturie certă și autentică din domeniul sigilografiei care se referă direct la anul 1821 și la Domnul Tudor din Vladimiri, conducătorul pandurilor în timpul Revoluției antifeudale și antifanariote din Țara Românească.

I.

SIGILII INELARE ALE DOMNULUI TUDOR PÎNĂ LA 1821

Se cunoșteau pînă în prezent patru sigilii inelare folosite de Tudor Vladimirescu.

Cea mai veche amprență sigilară purtînd siglele numelui său este imprimată în fum, pe un document din 3 septembrie 1810¹ — epoca în care Tudor era «Comandir al Întîiului Batalion de Panduri din Mehedintși». Amprența este un oval vertical cu dimensiunile 1,8/1,6 cm. În emblemă este reprezentat un pandur înarmat : în mina dreaptă ridicată deasupra capului ține o sabie încovoiată, în stînga, arcuită spre șold, altă sabie ce se lățește spre vîrf. Este însuși chipul comandantului, poartă căciulă înaltă caracteristică, are silueta subțire, un veșmînt simplu, lung mai jos de genunchi, cu mijlocul încins, obrazul în profil spre dreapta. De o parte și alta a personajului, la înălțimea umerilor, sînt plasate inițialele consoane ale numelui : **III...A**. A fost imprimat pe mai multe acte și documente din acea epocă. Vom reveni mai departe, la locul potrivit, asupra însemnătății deosebite ce credem că trebuie acordată acestei amprențe sigilare.

1. Arhivele Statului Dolj, *Colecția Documente*, 1/16 ; Emil Virtosu, *Mărturii noi despre Tudor Vladimirescu*, București, 1941, Planșa I.

Pe plicul unei scrisori trimise din Viena lui N. Glogoveanu, în 1814, pecetea inelară era imprimată în ceară roșie. Amprenta sigilară este un oval simplu orizontal și cuprinde numai legenda cu inițiale latine, într-un oval interior de asemenea orizontal și accentuat conturat ; literele

2. SIGILIUL COMANDIRULUI DE PANDURI TUDOR VLADIMIRESCU, DIN 1810.

sînt gravate pe linia mediană a cîmpului sigilar : T(udor) W(ladimirescu) P(orucic) și indică gradul de locotenent ce i-a fost acordat de țarul Rusiei pentru meritele sale deosebite ca luptător în războiul ruso-turc (1806—1812).

Revenind apoi în țară, Tudor era numit «vătaf de plai» al Cloșanilor, în Mehedinți. Pe o scrisoare trimisă aceluiași N. Glogoveanu la 25 august 1815 din Mehadia, pecetea este în ceară roșie și provine de la o matrice sigilară de tip heraldic, reprezentînd un patrupe — poate o

stilizare a cerbului din emblema districtuală a Gorjului; legenda cuprinde numai milesimul «1813», cifrele fiind grupate câte două la baza cîmpului sigilar, de o parte și alta a desenului patrupedului heraldic.

În afară de aceste trei peceți inelare — identificate ca amprente — este cunoscut inelul cu matrice sigilară — păstrat la Muzeul Militar

3. INELUL-SIGILIU «DIN FAMILIE» AL LUI TUDOR VLADIMIRESCU (EXISTENT ASTAZI LA MUZEUL MILITAR CENTRAL DIN BUCUREȘTI — NR. INVENTAR 3215).

4. AMPRENTA ÎN CEARĂ ROȘIE A INELULUI-SIGILIU «DIN FAMILIE» AL LUI TUDOR VLADIMIRESCU (TRIMISĂ DE AVOCATUL C. STĂTESCU LUI C. D. ARICESCU, LA BUCUREȘTI; SE PĂSTREAZĂ ÎN CORESPONDENȚA LOR, LA ARHIVELE STATULUI-BUCUREȘTI).

Central, unde s-a aflat și steagul Revoluției, vestigii prețioase rămase de la Domnul Tudor. Despre acest inel-sigiliu se știe că a fost încredințat, împreună cu sabia sa, bunului prieten care era și comandantul artileriei pandurilor, George Cacaletșeanu din Craiova. Faptul s-ar fi petrecut în ziua trădării de la Golești, în 21 mai 1821. Cele două «scumpe thesaure»² au rămas apoi în păstrarea descendenților familiei comandantului artileriei pandurilor.

2. În scrisoarea către C. D. Aricescu, în care îi descria sabia lui Tudor și «inelul ce l-a purtat», avocatul C. Stătescu îi trimitea și «*imprimale după aceea piatră antică în ceară roșie* (spre confirmare, subl. n.) ca să le descifrezi prin vreun arheologu ca Dl. Bolliacu» (Arhivele Statului București, *fond Sf. George, pachet III/14*. Nu avem nici

Matricea sigilară a acestui inel este ovală vertical, săpată într-o gemă de matostat verde, prin incizie în negativ pentru a fi aplicată în ceară roșie. Emblema este de tip iconografic-heraldic, reprezintă două personaje : un luptător și un sacerdot. Ambii au capul acoperit cu pălării de format diferit. Luptătorul pare un tânăr, are o haină pînă la șolduri peste un pantalon lung ; poartă în mînă o armă lungă cît statura sa — care poate fi și un drapel înfășurat ; fața în profil, privind spre sacerdot care, ca și luptătorul, are silueta foarte subțire, poartă o haină lungă pînă la glezne, privește spre luptător și pare a face gestul binecuvîntării ; atitudinile și fizionomiile sînt foarte expresive, ca într-un dialog. În descrierea sumară pe care în 1941 o face acestei matrice sigilare, A. Metzulescu opinează că ar fi «un inel de pecete domnească» — alegațiune ce nu se sprijină pe argumente, dar însemnătatea și valoarea istorică a sigiliului inelar este incontestabilă.

un indiciu documentar despre o descifrare și descriere a anticei pietre cu matrice sigilară, întreprinsă de Cezar Bolliac sau de altul în acea epocă.

· Date despre acest inel se află pentru întia oară în articolul publicat de A. Metzulescu, *Steagul lui Tudor Vladimirescu*, în vol. *Oltenia. Documente. Cercetări. Culegeri*, Cartea a II-a, p. 136—138. O descriere recentă semnează M. Dogaru : *Matrice sigilară provenind de la Tudor Vladimirescu*, în «Mitropolia Olteniei», XXXIII (1981), nr. 7—9.

II.

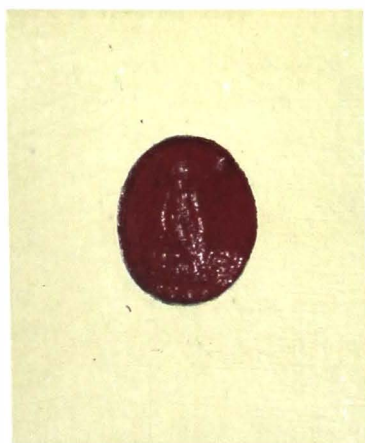
MATRICEA SIGILARĂ INELARĂ INEDITĂ «1821»

Matricea sigilară inedită pe care o descriem acum este o camee de culoare acajū mat, în greutate de două grame, cu dimensiunile 1,90/1,56 cm. Piatra are o structură foarte dură ; pe ovalul vertical s-a gravat în negativ spre a se aplica în ceară roșie o imagine heraldică și o scurtă legendă indicînd milesimul. Inelul la care a fost montată nu s-a păstrat.

Emblema-alegorie din această matrice sigilară este plasată central în cîmpul sigilar. Înfățișează un bărbat matur, cu chipul în semiprofil spre dreapta, cu capul descoperit, ridicat cu semeție. Se disting trăsăturile rigide ale obrazului, nu atît aspre cît asprite, exprimînd încrîncenare, neînduplecare ; are mustață scurtă, deasă, părul dat pe spate tăiat drept la ceafă, gîtul subțire și lung. O haină sau cămașă lungă pînă la genunchi, deschisă la piept pînă la briu, îi acoperă trupul subțire-emaciat părăind musculos dar foarte vlăguit ; este încins peste mijloc. Are mîinile viguroase, ciolănoase și palmele mari, puțin crispate pe trup și par abia descătușate. Personajul este îngenuncheat, dar atitudinea nu sugerează prosternarea ci gestul tensionat al ridicării, al înălțării. Nu este așadar o imagine statică, dimpotrivă, sugerează puternic mișcarea ce va urma, parcă sub ochii noștri în clipa următoare se va ridica. Lanțurile mari, groase, sînt încolăcite și aruncate la pămînt în fața sa, prelungindu-se și sub picioarele încă îngenuncheate ca și

MATRICEA SIGILARĂ PENTRU INEL « 1821 » (IMAGINE MĂRITĂ
ȘI REDATĂ POZITIV).

MATRICEA SIGILARĂ PENTRU INEL
« 1821 » (REDATĂ LA
PROPORȚIILE EI
REALE, NEGATIV, CUM ESTE INCIZATĂ
ÎN CAMEE).

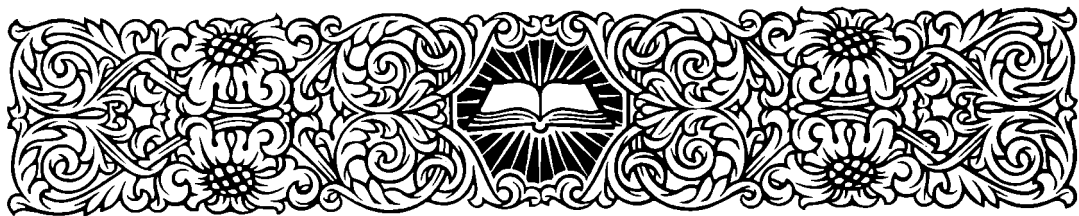
MATRICEA SIGILARĂ PENTRU INEL
« 1821 » (PUSĂ ACUM ÎN MONTURĂ, PENTRU
MAI BUNĂ PĂSTRARE).

cum ar fi fost zdrobite cu forța trupului său. Privirea îi este ațintită în partea dreaptă spre o stea, aceasta are șase raze foarte proeminente și este de dimensiuni mari, aproape cît fața personajului.

La bază, emblema este delimitată orizontal cu o linie dreaptă, accentuată, sub care se află legenda indicînd data: 1821; cifrele sînt mari și energic conturate. Întreaga compoziție alegorică, imaginea emblematică și legenda sînt realizate cu remarcabil meșteșug artistic, foarte expresiv și cu multă iscusință în spațiul extrem de redus și în structura dură a gemei.

Tema alegoriei din emblema acestei matrice sigilare și legenda cu indicația cronologică ce exprimă în chip evident intenția de a da cheia exactă pentru descifrarea simbolului emblemei, modul în care este tratată tema, semnificația fără echivoc a fiecărui element al compoziției heraldice, toate acestea ne conduc la constatarea că avem în față o importantă relicvă a Revoluției din 1821; exprimă acest moment istoric, dar poate semnifica și întreaga istorie a asupririi și a revoltei poporului pentru «dreptate și slobozenie» — întocmai devizei sub care s-a desfășurat revoluția antifeudală și antifanariotă. În același timp, personajul alegoric reprezintă, prin trăsăturile chipului său, o mărturie asupra înfățișării Marelui Pandur — lucru asupra căruia vom reveni, observînd că în acest caz nu este vorba de un obișnuit sigiliu personal de tip iconografic, personajul din emblemă personificînd însuși poporul și caracterul mișcării revoluționare.

III.

VALOAREA DOCUMENTARĂ A SIGILIILOR

Destinate a valida acte și documente, întărind autoritatea semnăturii unei persoane sau drepturile unei instituții, sigiliile — în special cele domnești, sau ale unor mișcări sociale, naționale — constituie prețioase mărturii ale trecutului³, au o deosebită valoare documentară și dau imaginea simbolică a unor evenimente istorice sau procese sociale, dând o expresie foarte concentrată concepțiilor specifice unei epoci, aspirațiilor naționale și sociale, idealurilor de viață ale unui popor. Sigiliile personale aveau un rol bine determinat mai ales în lumea feudală, pentru a învedera drepturi nobiliare, dinastice, emblema sigilară reflectând atribuite reale — sau pretinse — ale posesorului.

De-a lungul secolelor, sigiliile domnești din Țările Române au avut rolul de a întări autoritatea statului feudal adesea și prin menținerea unor elemente heraldice ale stemei tradiționale — corbul cruciat în Țara Românească, ori capul de bour în Moldova. În secolele XVII și XVIII se remarcă tendința către compoziții heraldice mai libere, renunțarea la unele tradiții severe ale normelor heraldice clasice, manifestându-se o dezvoltare a heraldicii românești sub influența celei occidentale. A evoluat în mod deosebit la noi heraldica sigilară, observându-se în diplomația Țărilor Române caracterul sigilar al heraldicii; se constată de asemenea o extindere a dreptului de a poseda pecete și a uza de ea.

3. M. Dogaru, *Sigiliile, Mărturii ale trecutului istoric*, album sigilografic, București, 1976, p. 16.

Sigiliile au valoare de document ale unui timp⁴, reflectînd cel mai adesea stări de lucruri reale, aducînd prețioase informații complementare, chiar atunci cînd figurile emblematice sînt convenționale. Spre deosebire de baterea monedelor, a medaliilor, în domeniul sigiliilor nu existau restricții severe, decît în anumite cazuri — de pildă cînd trebuia evitată confuzia cu sigiliile domnești sau ale unor instituții.

În epoca medievală, în țările apusene și din centrul Europei se obișnuia ca pe sigiliile împăraților, regilor, principilor și altor ranguri nobiliare să se reprezinte chipul seniorului respectiv, șezînd pe tron, în picioare, sau călare; în acel timp, la noi atît sigiliile domnești cît și cele boierești reprezintă mai ales steme, mai mult sau mai puțin conforme cu regulile heraldicii⁵. Unii dregători, cîțiva vornici mari din Țara Românească și-au reprodus chipul pe sigiliu, alții însă redau numai însemnul dregătoriei⁶.

Reglementarea dreptului la sigiliu era diferențiată. În Moldova și în Țara Românească, dreptul la sigiliu al persoanelor fizice era un drept general, unanim, oricînd și în orice condiție socială, ca un fel de drept natural. Sigilantul putea folosi un tipar sigilar propriu sau unul străin ce-i fusese încredințat. Singura restricție — cum menționam mai înainte — era de a evita orice confuzie cu sigiliul domnesc, chiar și în ceea ce privea materialul de imprimat, ceara și tușul roșu fiind considerate în mod exclusiv un drept al domniei, dar mai ales aplicîndu-se toată rigoarea cu privire la legendă, simboluri heraldice, dimensiuni. Toate acestea, fără îndoială, în scopul de a evita încălcarea de competență, prin încălcarea domeniului juridic administrativ și politic rezervat actelor valide cu sigiliul domnesc. În același sens trebuia evitată confuzia posibilă cu sigiliul autorităților constituite. În schimb, pentru persoanele juridice și morale (instituții, așezăminte, organizații profesionale) dreptul de sigiliu era un drept care aparținea domniei «ca o consecință ce decurgea direct din *dominium plenum*, și acest drept putea fi — ju-

4. Constantin Moisil, *Două științe surori, numismatica și sigilografia*, București, 1923, în vol. «Studii și cercetări de numismatică», p. 8—9.

5. Idem, *Studii și cercetări de sigilografie românească*, București, 1927, p. 3.

6. *Ibidem*.

ridicește vorbind — concedat de domnie, în mod expres — de cele mai multe ori — și aceasta îl și conceda de fapt»⁷. Sistemul de concedare avea ca scop găsirea de către domnie a unei modalități sigure de fundamentare și preservare a autorității necesare, și de necontestat, a sigiliului respectiv spre a putea fi folosit în chip valabil — adică a valida și «in propriis negatiis și în alienis negatiis»⁸.

5. SIGILIUL ETERIEI DIN 1816.

6. SIGILIUL ETERIST AL EFORIEI DIN IAȘI,
MARTIE—1821.

Nu numai cei ce ocupau funcții oficiale, dregătorii mai mari sau mai mici, dar și negustorii, meseriași, puteau avea sigiliile lor — așa cum dovedesc numeroase documente de arhivă, acte validate prin asemenea sigilii, care cel mai adesea erau fără legendă, fără milesim, avînd doar inițialele posesorului, adăugînd motive decorative florale, faunistice, ori împrumutînd de la clasele superioare lor elemente noi, pretențioase, chiar coroane, scuturi, lei.

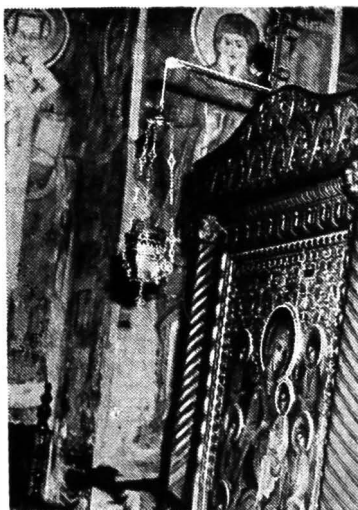
Nimic din toate acestea nu se poate întîlni pe matricea sigilară «1821»; nu are nici vreauna din caracteristicile sigiliilor domnești, nici unul dintre însemnele statului feudal sau fanariot, pe care se vede că

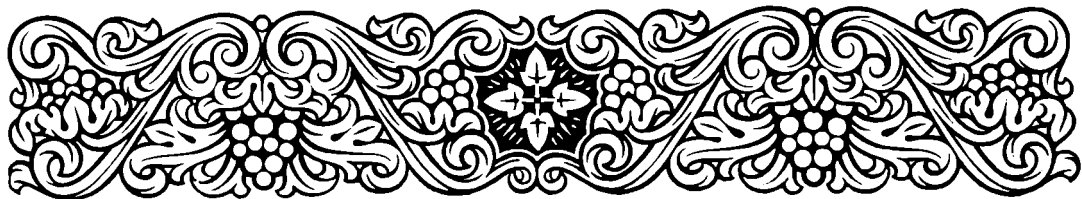
7. E. Virtosu, *Despre dreptul de sigiliu*, în vol. «Studii și cercetări de numismatică», III, București, 1960, p. 343.

8. *Ibidem*, p. 344.

autorii proiectului, ai «izvodului», le-au ignorat cu bună știință, confirmând aserțiunea că sigiliul stă mărturie despre o anumită concepție — în acest caz despre o stare de conștiință socială și națională. *Emblema nu putea semnifica decît chipul «norodului românesc», luptător îndirjit pentru înlăturarea robiei și umilinței, pentru «nașterea cea de a doua» și redobîndirea «dreptăților cele călcate».*

Pînă acum nu a putut fi identificat vreun act, scrisoare sau alt document pe care a fost aplicată această matrice sigilară — cum nici vreo altă pecete nu s-a identificat a fi fost aplicată pe paginile de documente și acte rămase de la Domnul Tudor și din cancelaria sa în cele cinci luni de la începutul anului 1821. Chiar dacă această matrice sigilară nu va fi fost deloc folosită — ceea ce este greu de crezut — ea a fost în chip neîndoielnic pregătită în etapa premergătoare sau chiar în răstimpul desfășurării Revoluției de la 1821.

IV.

DESPRE FOLOSIREA SIGILIILOR INELARE ÎN EPOCĂ

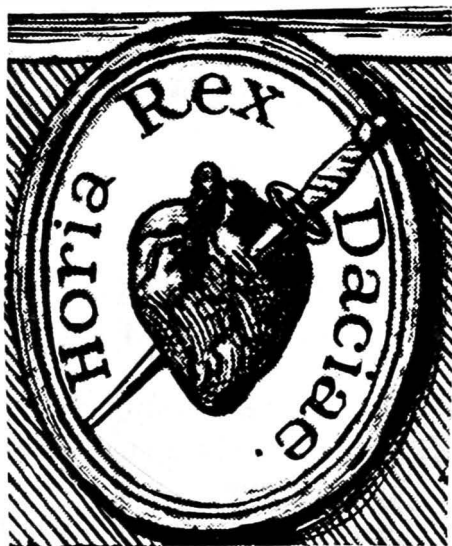
În acel timp, chiar și simplii căpitani de oaste aveau sigilii inelare pe care le întrebuița în împrejurările de rigoare ; desigur că, la nevoie, date fiind condițiile de cultură și instruire de atunci, în unele cazuri ele puteau avea și rostul de a înlocui știința de carte, pentru a autentifica acte însemnate sau corespondență.

Un astfel de sigiliu inelar a aparținut căpitanului de panduri Ioniță⁹, din Mozăceni-Argeș, despre care se spune că după 1821, pentru a-și pierde urma a hălăduit prin pădurile de la Popești—Teleorman ; când s-a săvârșit din viață, în chip de mare cinstire sătenii l-au îngropat lângă biserica satului ; crucea de piatră pusă la căpățiiul lui poate fi văzută și astăzi. Pe sigiliul acestui căpitan este incizat în argint chipul Sfântului Mare Mucenic Gheorghe Purtătorul de biruință ucigînd balaurul. Este cunoscut faptul că chipul Sfântului Gheorghe este înfățișat în simbolistica heraldică de la 1821 și pe steagul Revoluției¹⁰.

9. M. Dogaru, *Sigiliul lui Ioniță, căpitan în oastea lui Tudor Vladimirescu*, în vol. «Documente noi descoperite și informații arheologice», material didactic în sprijinul cadrelor didactice și catedrelor de științe sociale, București, 1981, p. 85—87 (Academia de Științe Sociale și Politice).

10. O descriere amplă a acestui steag, utilizînd și contribuțiile cercetătorilor anteriori ori mai recente, precum și comentariul textului înscris pe mătasea stindardului se găsește în studiul: *Episcopul Ilarion al Argeșului, șef de oaste al lui Tudor Vladimirescu*, cap. III, *Steagul Revoluției de la 1821*, studiu pe care l-am publicat în «Mitropolia Olteniei», XXXIII (1981), nr. 1—3 și care se regăsește în paginile următoare.

Istoriografia anului 1821 semnaleză alte câteva sigilii ale unor dregători sau oșteni, acestea avînd diferite embleme sau legende: căpitanul Dimitrie, Mihali barioctar, Ghencea bulucbașa, Mihali delibașa¹¹.

7. «SIGILIUL LUI HORIA»
(DETALIU DINTR-O GRAVURĂ
CONTEMPORANĂ).

8. INELUL-SIGILIU CU CHIPUL SFINTULUI
GHEORGHE — PURTĂTORUL DE BIRUINȚA
— FOLOSIT DE CĂPITANUL DE PANDURI
IONIȚA, DIN MOZACENI-ARGEȘ.

Se cunosc de asemenea o serie de sigilii care au aparținut unor conducători ai marilor mișcări sociale și naționale, unor luptători revoluționari.

Cu un sfert de secol înainte momentului 1821 avusese loc în Transilvania marea acțiune revoluționară condusă de Horia. Sînt cunoscute două variante ale însemnelor heraldice imprimate pe medalii puse atunci în circulație, precum și cele ale sigiliului pe care Horia l-ar fi avut cu sine chiar în timpul martirajului său. Sînt reproduse după gravuri ano-

11. E. Virtosu, *Date și fapte noi despre Revoluția din 1821*, București, 1932, cu ilustrații.

nime contemporane și conțin ca element simbolistic comun o inimă străpunsă de un pumnal sau de o sabie, legenda avînd de asemenea un conținut comun : Horia Rex Daciae. În viziunea contemporanilor aceste medalii trebuia să exprime, să concretizeze aspirațiile întregului popor român, un popor latin moștenitor al Daciei romane¹².

După 1821, sînt cunoscute reprezentări heraldice remarcabile pe sigiliile altor personalități, luptători revoluționari : Avram Iancu, Nicolae Bălcescu, Gheorghe Magheru, Al. Golescu-Arăpilă ș.a.¹³.

12. D. Prodan, *Răscala lui Horea*, vol. II, București, 1979, p. 681.

13. M. Dogaru, *Sigiliile...*, p. 254—257.

V.

EMBLEMA MATRICEI SIGILARE «1821» PRIMA REPREZENTARE ALEGORICĂ A POPORULUI ȘI A LUPTEI SALE PENTRU DREPTATE ȘI LIBERTATE

Imaginea simbolică gravată pe matricea sigilară acum semnalată poate fi considerată prima reprezentare alegorică exprimând lupta poporului român din 1821 pentru dreptate și libertate. Un astfel de sigiliu trebuia să reprezinte, prin mâna căpeteniei pandurilor — și deopotrivă prin chipul său identificat cu chipul țării, cea «cu totul împilată», cum spunea devotatul sftenic al Domnului Tudor : Ilarion episcopul Argeșului, — era menit să reprezinte, să simbolizeze și să parafeze credința, aspirațiile și fapta Adunării norodului românesc din anul 1821. Această imagine alegorică exprima în chipul cel mai exact acel ceas al istoriei când, după cuvântul Bălcescului, poporul s-a ridicat «mare, puternic, îngrozitor» ! Este covârșitoare această superlativă caracterizare, ea ar putea constitui o autentică legendă pentru matricea sigilară «1821», puternic, neînduplecat arătându-se chipul din emblemă, un chip al omului crâncen încercat în suferințe, dar nicidecum înfrînt de ele.

Personajul înfățișat în această imagine alegorică are privirea ațintită la steaua care îl veghează și îl călăuzește de foarte aproape. El este încrezător în destinul său, steaua semnifică speranța lui, încrederea neclintită în viitor, îi luminează drumul descătușării depline și dobîndirii «dreptăților cele călcate».

La un sfert de secol după jertfirea Domnului Tudor, Nicolae Bălcescu vedea în el «personificarea deșteptării noastre naționale». Întocmai astfel este personajul alegoric din această embleă, semnificînd

9. CHIPUL LUI TUDOR VLADIMIRESCU PICTAT PE UȘA CTITORIEI SALE DE LA PREJNA-MEHEDINȚI, ÎN ANUL 1808,

ridicarea poporului din starea de umilire și robie, către libertate și lumină; el are și câteva evidente asemănări cu trăsăturile chipului și ținuta lui Tudor, cu atât mai surprinzătoare ținând seama de faptul că incizarea s-a executat într-un spațiu atât de mic: părul dat pe spate adunat în chică scurtă, căutătura foarte pătrunzătoare, nasul drept, aici părînd cam mare, poate din cauza dificultăților tehnice ale inciziei; mustața groasă, tunsă și lăsată pe buze, bărbia rotundă. Ceva din aceste trăsături și detalii caracteristice ale fizionomiei sînt de recunoscut și în emblema sigiliului din 1810, unele și în chipul de ctitor al Domnului Tudor din 1808, la biserica din Prejna.

«...Este de vîrstă mijlocie, are fața prelungă, plină, ochii de culoare închisă, iar o mică excrescență în dreptul nării stîngii îl face lesne de recunoscut... pare a avea sînge rece...» — îl descria înaintea datei de 26 martie 1821 un corespondent de presă austriac; incontestabil că îi văzuse chipul, îl reținuse exact¹⁴, avînd tot interesul să dea semnalmamentele, cum și «semnele particulare» ale fizionomiei «acestui revoluționar valah» — cum îi spunea Fleischhackl, consulul de pe atunci al Austriei la București. Aceste trăsături și semnalmamente coincid și cu alte descrieri, cele ale pandurilor sau indicate de fostul secretar al Domnului norodului în timpul Revoluției, Petrache Poenaru. «Semnul particular» este în mod accentuat evident la personajul alegoric din emblema matricei sigilare «1821», cu deosebirea că se află pe umărul obrazului stîng¹⁵.

14. Este atestat faptul că Tudor Vladimirescu era bine cunoscut la consulatele străine din București, înainte de izbucnirea Revoluției — mai ales la consulatele austriac, turc și rus.

15. Astfel îl descrie și Scarlat Dăscălescu: «Ușor de recunoscut era Tudor, avea un neg la umărul stîng al obrazului» (apud N. Iorga, *Un cugetător politic moldovean din secolul al XIX-lea: Ștefan Scarlat Dăscălescu*, în «Analele Academiei Române», Memoriile secției istorice, Seria III, XIII (1932), p. 51).

În ceea ce privește descrierea aparținînd corespondentului de presă austriac, inadvertența se poate datora unei inexacte traducerii a textului redactat de acesta în limba germană,

VI.

ELEMENTE DOCUMENTARE PENTRU LEGENDA MATRICEI SIGILARE «1821»

Un mare număr de documente din epocă — acte emise de cancelaria Domnului Tudor, memorii către Poarta otomană sau către cancelaria curții imperiale de la Viena, semnate de același, fragmente din corespondența sa internă către membri ai Divanului țării — ar putea fi considerate o uriașă legendă pentru această alegorie. O legendă heraldică oglindită în simțiri, cugete, fapte — și în chipul cel mai convingător în cuvântul răspicat și în fapta hotărîtă, neînduplecată a acelor zile eroice.

În imaginea din emblema sigilară se descifrează întruchiparea elocventă a celui interogativ, fulminant avertisment din *Proclamația-manifest* de la Tismana—Padeș, în 23 ianuarie 1821 : ...«Pe balaurii care ne înghit de vii, ...pînă cînd să-i suferim a ne suga sîngele din noi ?... Pînă cînd să le fim robi ?...» ;

— în Arzul către Înalta Poartă din aceeași zi : ...«Într-această stare aflîndu-se norodul și țara..., *silită a fost din multă deznădăjduire, întii de a se scula împotriva aceștii răutăți...*» ; ...«și pînă a veni omul împărătesc de la Poarta otomană, ca să cerceteze, noi ne-am sculat cu mic cu mare...» ;

— la 4 februarie, aflîndu-se în Oltenia pentru a-i organiza pe panduri, Domnul Tudor scria Divanului țării ; ...«*văzînd că stăpînirea i-a adus în cea mai desăvîrșită prăpădenie și nemaiputînd suferi arzimea*

focului care le-a pus peste capete, cu toții într-un gând s-au unit și au hotărît ca să se scoale, cu mici, cu mari...» ;

— asemenea în Proclamațiile date de Domnul Tudor după 15 martie către întreg norodul din București și din județe, chemînd pe toți să lucreze «*la cîștigarea și nașterea a doua a dreptăților noastre*». Apoi, în ziua istorică de 23 martie — semnarea *Cărții de adevărire* — îi asigură pe toți cei de bună credință : «*...veți înțelege înșivă scăparea robiei întru care v-ați aflat pînă acum...*». Am invocat aceste cîteva texte dintre cele foarte numeroase alcătuite, semnate, «strigate» de Domnul norodului, cu glasul norodului și în numele lui, spre a se vedea cît mai limpede *deplina corespondență între rostire-document-acțiune*, pe de o parte și, *emblema-alegorie din matricca sigilară reprezentînd Revoluția de la 1821*, pe de altă parte.

VII.

ORIGINALITATEA REPREZENTĂRII ALEGORICE DIN EMBLEMĂ ȘI SEMNIFICAȚIA EI INCONFUNDABILĂ

Symbolismul emblemei acestei matrice sigilare este fără nici un echivoc — și, am spune că, pe drept cuvânt se conformează rigorilor heraldicii în ceea ce privește compoziția alegorică și semnificațiile ei inconfundabile cu nici o altă reprezentare emblematică sigilară. La dimensiunile foarte restrânse ale spațiului sigilar *fiecare element al emblemei este în indisolubilă corelație cu celelalte și toate sînt indispensabile pentru decodarea sensului exact al compoziției alegorice*, permițînd o descifrare limpede a simbolului : *personajul uman*, plasat central, și *cele trei dimensiuni-ipostaze ale existenței sale și ale istoriei*. *Prezentul* este indicat prin legendă : *anul 1821*. Instrumentele încătușării și umilirii, *lanțurile*, sînt zdrobite, aruncate la picioare, ele sînt *simbolul trecutului*, al nedreptăților împotriva cărora s-a ridicat poporul, cu hotărîre și îndîrjire. *Steaua cea mare* către care privește personajul din emblemă este semnul speranței nepieritoare, ea luminează în tot întunericul, risipindu-l, este *călduza spre viitor*. Dar pentru a adînci înțelegerea semnificației acestor elemente simbolice se impune o analiză a lor mai amănunțită, sub raport istoric și semantic.

În știința și arta heraldică, între figurile așa-numite artificiale prezente în spațiul emblematic sînt și lanțurile, desigur, nu ca element decorativ, ci pentru funcția simbolică, lanțurile și cătușele simbolizînd robia, opresiunea.

Textele scripturistice vorbesc adesea despre cei robiți și «ferecați în lanțuri» (*Ieremia XL, 1*). Cu atotputernicia Sa, Dumnezeu lucrează pentru eliberarea celor înlănțuiți cu nedreptate și ură: «...oile Mele vor fi în siguranță pe pământul lor și vor ști că Eu sînt Domnul, cînd voi slă-

10. DESCĂTUȘAREA MINTUITOARE
A PROTOPĂRINȚILOR NOȘTRI ADAM ȘI EVA
ȘI A INTREGULUI NEAM OMENESC.
(MINIATURĂ DE MITROPOLITUL
ANASTASIE CRIMCA).

11. DESCĂTUȘAREA PROTOPĂRINȚILOR
ADAM ȘI EVA, ÎN FERECĂTURA
EVANGHELIEI DE LA MĂNĂSTIREA
«SF. IOAN CEL MARE-GRECESC»
DIN BUCUREȘTI, UNDE PÎNĂ ÎN PRAJMA
ANULUI 1821 A FOST STAREȚ ILARION
GHEORGHIADE (EVANGHELIA SE GĂSEȘTE
ASTĂZI LA MUZEUL DE ARTĂ — R. S. R.
BUCUREȘTI).

rîmă cătușele jugului lor și le voi scăpa din mîinile celor ce le-au robît» (*Iezechiel XXIV, 27*). Frecvente referiri la lanțurile robiei se află în cărțile *Noului Testament*, în *Faptele Apostolilor* și în *Epistole*, cu deosebire în cele scrise de Sfîntul Pavel, Apostolii suferind prigoană și temniță «... fără să aibă vreo vină vrednică de lanțuri» (*Fapte XXIII, 29*). Dar

oricîte «lanțuri și necazuri» (Fapte XX, 23) ar fi întâmpinat, pentru mărturisirea și propovăduirea cuvîntului Domnului Iisus Hristos, ei rămîneau neclintiți în credință, tari în speranță, răbdători prin harul iubirii. Sfîntul Pavel, Apostolul neamurilor, sol al Evangheliei, «legat în

12. ALEGORIE REPREZENTÎND CONSTITUȚIA ELIBERATOARE A FRANȚEI. (COMPOZIȚIE DE PIERRE-PAUL PRUD'HON (1758—1823). GRAVURĂ DE I. L. COPIA (1764—1799).

13. EVOCAREA UNOR ASPECTE DIN TÎMPUL REVOLUȚIEI FRANCEZE—1789. DIOGENE CU BONETĂ FRIGIANĂ PE CAP ÎNTÎMPINÎNDU-L PE MARAT, CARE IEȘE DINTR-O PIVNIȚĂ-ÎNCHISOARE PRINTR-O UȘĂ FOARTE JOASĂ LA CARE S-AU RUPT LANȚURILE, VIZIBILE ÎN IMAGINE (DUPĂ ARMAND DAYOT, LA RÉVOLUTION FRANÇAISE, F.A.).

lanțuri» (Efes. VI, 20 ; Filip. I, 13) împărtășea bucuria credinței către frații cei în Hristos Domnul : «...sînt ținut în lanțuri... dar cuvîntul lui Dumnezeu nu se leagă» (II Timotei II, 9).

Imaginea dumnezeieștii eliberări, a descătușării, este prezentă în multe icoane ortodoxe ale Învierii Domnului ; «Coborîrea la iad» semnifică eliberarea, descătușarea de păcat a lui Adam și a Evei, a tuturor dreptilor din Vechiul Testament de către Mîntuitorul care a sfărîmat lanțurile, aducînd eliberarea spirituală din robia morții¹⁶.

16. Cătușele rupte și aruncate la pămînt se observă foarte bine și într-o icoană a Învierii Domnului, ferecătură în argint a Evangheliei greco-române, tipărită la București în 1693.

În reprezentările heraldice autohtone anterioare, în speță în sigilografie, nu se întilnesc lanțurile.

Este plauzibil ca autorii proiectului, «izvodului» matricei sigilare «1821» să fi cunoscut însă motivul lanțurilor simbolizînd descătușarea

14. GRECIA DESCĂTUȘATĂ ÎN 1829
(LITOGRAFIE CONTEMPORANĂ DUPĂ
ARMAND DAYOT, *HISTOIRE
CONTEMPORAINE PAR IMAGES*,
1789—1872, PARIS, F. A.).

15. ROMÂNIA RUPINDU-ȘI CĂTUȘELE LA
1848 (STATUIE DEZVELITĂ ÎN PIAȚA
VORNICIEI, LA PODUL MOGOȘOAIEI DIN
BUCUREȘTI, LA 23 IUNIE 1848. DUPĂ
«ILLUSTRIERTE ZEITUNG», LEIPZIG, 1849,
NUMĂRUL DIN 28 IULIE, p. 56).

în reprezentările plastice — picturi, sculpturi — inspirate de Revoluția franceză, ale cărei ecouri străbătuseră întreaga Europă¹⁷. Ulterior, mo-

Alte exemplare din această Evanghelie confirmă cele spuse, fiind vorba de Evanghelia ce se afla la Mitropolia din București, la biserica Sfintul Ioan Grecesc — fosta Mănăstire unde Ilarion episcopul de Argeș a fost stareț — și la biserica Sfintul Gheorghe Nou. Aceste Evanghelii se află astăzi în colecția Muzeului de artă al R.S.R. din București (vezi și Corina Nicolescu, *Argintăria laică și religioasă în Țările Române* (sec. XIV—XIX), București, 1968, p. 3).

17. Între altele, o stampă din epocă tratează o temă alegorică originală: în reprezentarea heraldică, Diogene, cu o bonetă frigiană pe cap, a părăsit butoiul cu felinarul în mână, întimpinîndu-l pe Marat care iese dintr-o pivniță-inchisoare, printr-o ușă foarte joasă la care s-au rupt lanțurile, vizibile în imagine.

tivul va fi întâlnit evocînd instaurarea Republicii a III-a, în 1870¹⁸. Lanțuri rupte sînt vizibile și la picioarele personalului alegoric feminin semnificînd «Grecia eliberată» — în 1829¹⁹.

Înfățișarea eliberării patriei și poporului prin imaginea descătușării din lanțuri a fost modalitatea alegorică dominantă pentru momentul ur-

16. ROMÂNIA RUPINDU-ȘI CĂTUȘELE LA 1848 — DE C. D. ROSENTHAL (LITOGRAFIE DE LEROY, PARIS, 1848).

17. DEȘTEPTAREA ROMÂNIEI LA 1848 — TABLOUL «ANDREI MUREȘANU» PICTAT DE MIȘU POPP.

mător, Revoluția de la 1848. Acest moment a însemnat în secolul trecut cel de al doilea ceas al «dreptăților norodului»; se înălțau acum trei identice steaguri ale libertății și democrației în provinciile românești,

18. Cele două personaje-oșteni care încadrează personajul central înaripat «Patria», în basorelieful creat de Emile François Chatrousse, reprezintă «Apărarea Independenței Naționale», au lanțuri rupte la picioare.

19. Este reprezentarea alegorică cea mai apropiată în timp între cele ulterioare anului 1821.

exprimînd prin cele trei culori unitatea conștiinței naționale, fiind în fapt un singur stindard cu întreită limpezime și putere, afirmînd același crez pentru care fusese ridicat steagul Vladimirescului. Imaginea lanțurilor zdrobite este laitmotiv în picturile celebre care au ilustrat momentul 1848: «România rupîndu-și cătușele pe Cîmpia Libertății» (C. D.

18. DEȘTEPTAREA ROMÂNIEI — DESEN DE GH. TATTARESCU (LITOGRAFIE DE G. WONNEBERG).

19. MEDALIA COMEMORATIVĂ «1878» — SIMBOLIZÎND RUPERA LANȚURILOR SUBJUGĂRII OTOMANE.

Rosenthal), «Deșteaptă-te Române...» (Mișu Popp), «Deșteptarea României» (Gh. Tattarescu).

O statuie a Libertății ce a fost dezvelită la 23 iunie 1848, în Piața Vorniciei de lângă Podul Mogoșoaei din București, reprezintă o femeie cu alura unei zeițe greco-romane, purtînd în dreapta o cruce înaltă, în stînga o balanță a dreptății, lanțurile rupte atîrnînd de cătușe mari la încheieturile mîinilor ²⁰. O medalie comemorativă din 1878, cu legen-

20. Imaginea acelei statui a fost reprodusă în «Illustrierte Zeitung», Leipzig, 1849, 28 iulie, p. 56.

da : «Independența României 1878» are în emblemă o acvilă cruciată cu aripile în zbor — pasărea heraldică tradițională ; ea a rupt lanțurile care legau țara de semilună și înălțându-se în zborul libertății o bucată de lanț rupt atîrnă de ghiarele sale, cealaltă bucată fiind la baza cîmpului emblematic ²¹.

Medalia comemorativă a centenarului anului 1821 — realizată după proiectul lui C. Moisil — prezintă cîteva elemente simbolice care îndeamnă la reflecție. Pe aversul medaliei, este bustul eroului de la 1821, umbrit de stindardul Revoluției ; pe revers, o alegorie înfățișînd libertatea — chipul unei femei, stînd în picioare, sprijină pe un tînăr român îngenuncheat, într-o atitudine asemănătoare celei de pe matricea sigilară «1821» — același gest încordat, pîrînd că anticipează imediata clipă a ridicării ostașului, înălțarea din îngenunchere. Lanțurile rupte sînt în dreapta la picioare, un căpătîi fiind încă prins de mîna stîngă.

Nu avem indicii dacă generațiile ce au urmat în secolul trecut momentului revoluționar 1821 ar fi cunoscut această matrice sigilară, după cum nu sînt identificate documente ori corespondență pe care să fi fost aplicată. Oricum, prioritatea simbolului lanțurilor rupte este incontestabilă, ceea ce nu-i știrbește din originalitate, valoare și semnificație istorică.

Dacă lanțurile sînt un element emblematic absolut nou față de cele prezente pînă la această dată în heraldica românească, *steaua* este în emblema matricei sigilare «1821» un element tradițional — cu deosebire prezent și caracteristic în stemele voievodale. Vom arăta în cele ce urmează că putem propune și o rațiune specifică pentru prezența ei în această alegorie, care nu ar putea fi explicată complet și exact fără implicarea ei și interpretarea semnificației pe care o are, funcția ei simbolică avînd aici o deosebită însemnătate.

21. După Octavian Iliescu, *Două medalii de aur inedite privitoare la Războiul nostru pentru Neatîrnare*, extras din «Studii și cercetări de numismatică», vol. VII E. — medalistica, Editura Academiei R. S. R., București, 1980, p. 131.

Între elementele decorative sau simbolice incluse în spațiul unei reprezentări emblematice, știința heraldică enumeră și astrii : soarele, luna, stele, comete.

20. MEDALIA COMEMORATIVĂ A CENTENARULUI REVOLUȚIEI DE LA 1821.

În heraldica autohtonă este frecvent inclusă prezența «luminătorilor cerești», ceea ce vom exemplifica referindu-ne la elementul care ne interesează acum : *steaua*.

Steaua cu șase raze este inclusă în emblema celor mai vechi amprente sigilare cunoscute pînă acum, atît pentru Țara Românească dar și pentru Moldova.

Steaua cu șase raze proeminente și un crai nou în colțul stîng al scutului cu corbul cruciat în centrul cîmpului sigilar apare pentru întia oară în cea mai veche pecete domnească cunoscută pentru epoca medievală, amprenta sigiliului lui Mircea cel Bătrîn, validînd tratatul de alianță încheiat în ianuarie 20 anul 1390 cu regele Vladislav al Poloniei²². Cu doi ani mai tîrziu este datat cel mai vechi document moldovenesc emis de cancelaria domnească a lui Roman Mușat Voievod la 30 martie 1392, avînd în emblemă capul de bour cu stea între coarne²³. Din mulțimea exemplelor ce se pot da cu privire la această problemă menționăm cîteva : un sigiliu heraldic atribuit lui Petru Cercel (1583—1585) avînd în emblemă un animal heraldic — leul — conține și steaua, foarte mare, cu raze proeminente, situată inferior dextra ; asemenea și în sigiliul din 1557 al predecesorului, Pătrașcu cel Bun (1554—1557) — o stea mare, cu raze proeminente este plasată superior în senestra.

O interesantă sculptură în piatră pe balustrada foișorului lui Dionisie la Mănăstirea Hurezi, reprezentînd stemele unite ale Țării Românești și Moldovei are o stea mare cu șase raze plasată central supra, între corbul cruciat și capul de bour. Dar acestea și alte asemenea exemple demonstrează oare că steaua presupune o funcție simbolică specifică, sau prezența ei este motivată numai în virtutea tradiției heraldice ?

Insemnătatea acestui element emblematic în heraldica tradițională a Țării Românești se confirmă și în unele reprezentări străine conținînd însemnele acestei provincii istorice²⁴.

22. Biblioteca Academiei R.S.R., *Peceti, F. LIII*, 10 ; C. Moisil, *Sigiliile lui Mircea cel Bătrîn*, p. 265—266 ; E. Vîrtosu, *Din sigilografia Moldovei și a Țării Românești*, p. 358 ; A. Sacerdoțeanu, *Sigiliul domnesc și stema țării*, p. 12.

23. E. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 358—359 ; A. Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 13.

24. O stemă a Valahiei, în *Cosmografia* lui Sebastian Mûnster (Basel, 1567), are în emblemă un leu orientat dextra ; o stea mare cu șase raze este plasată superior senestra. În *Geographia Hungarica* a lui Ioan Szégedi, stema Cumaniei (reprezentînd Valahia) are în cîmpul heraldic o stea identică celei de mai sus.

O stemă atribuită Valahiei mici, deci Olteniei, este reprodusă de Cezar Bolliac în *Daco-Romane* — tablou arheologic, București, 1861 (an. XXII), avînd în emblemă animalul heraldic leul, încoronat, steaua cea mare cu șase raze proeminente fiind plasată central la baza spațiului scutului.

Dacă în una sau alta dintre reprezentările heraldice — steme, sigilii, medalii — simbolismul acestui astru poate fi atenuat, eclipsat de importanța acordată altor elemente, esențiale pentru exprimarea emblemei, apărînd uneori ca un accesoriu, uneori strict decorativ, pe *matricea sigilară «1821» funcția simbolică pe care o are steaua este potențată la maximum*, cum arătam mai înainte ea este un element esențial de valoare egală cu celelalte.

Cei care au contribuit la elaborarea «izvodului» pentru această matrice sigilară, incluzînd steaua ca simbol al speranței, al viitorului credem că mărturiseau astfel și concepția creștină despre caracterul benefic al acestui astru. Numeroase mențiuni din epocă arată că trebuie luată în considerare și o rațiune specifică pentru prezența acestui astru în compoziția alegorică a matricei sigilare «1821». Cea mai importantă dintre aceste mențiuni aparține lui Gheorghe Lazăr, arhidiaconul transilvănean care, pe lângă rolul său de ctitor al învățămîntului superior românesc, prin înființarea Academiei de la Sfîntul Sava, a fost binecunoscut ca sprijinitor al Revoluției de la 1821, prieten apropiat și colaborator al Domnului Tudor alături de primul sfetnic pe care l-a avut acesta, episcopul Ilarion al Argeșului. El a consemnat, în limba latină și germană, la 22 februarie 1821, apariția unei comete mari, mergînd spre vest²⁵.

În acest moment de răscruce a istoriei, era firesc lucru ca speranțele poporului să se lege și de acest «semn ceresc»: o stea strălucitoare, cu o poziție semnificativă în spațiul celest, călătorind spre apus — unde se afla atunci Domnul Tudor ca să ridice oastea pandurilor, Adunarea norodului. Poporul îl numea «mîntuitor» și «izbăvitor», credea cu toată tăria în cuvîntul și fapta lui — ceea ce au consemnat, adesea cu uimire, documente ale consulatelor străine de la București. Mulțimea pandurilor, tot norodul cel asuprit de autoritățile feudală-fanariote au alergat

25. Însemnări autografe ale lui Gheorghe Lazăr, comentate amplu de Onisifor Ghibu (*Contribuții la istoria Revoluției din 1821. Legăturile dintre Gheorghe Lazăr și Tudor Vladimirescu*, în vol. *Repere sibieni*, studii și referate, Sibiu, 1980, p. 35).

la chemarea Domnului Tudor, pentru a dobîndi izbăvirea. Acum, își legau speranțele de apariția acelei stele, profetice și călăuzitoare ; desigur că o asemănau cu steaua care a călăuzit drumul celor trei magi spre Betleem, în Sfînta noapte a Nașterii Domnului Iisus Hristos. Însăși apa-

21. EPISCOPUL ILARION AL ARGEȘULUI (IMAGINE DUPĂ O LITOGRAFIE DE EPOCA INTR-O FOAIE VOLANTĂ UNDE SINT ÎNFAȚIȘAȚI IERARHI ROMĂNI DIN SECOLUL AL XIX-LEA — PĂSTRATĂ LA BIBLIOTECA SFÎNTULUI SINOD DIN BUCUREȘTI, MĂNĂSTIREA ANTIM).

riția ei era prorocită în Vechiul Testament : «...o stea răsare din Iacov ; un toiag se ridică din Israel și va lovi pe căpeteniile Moabului și pe toți fiii lui Set îi va zdrobi» (Numeri XXIV, 17) — așadar «Izbăvitorul» nu

va cruța pe cei nedrepti și cruzi. Scriitorii bisericești Origen, Eusebiu al Cezareei, au numit cometă steaua care s-a arătat la Nașterea Mîntuitorului. Ca semn de vestire cerească a voii lui Dumnezeu, o stea este văzută de toți, ea nu este un semn ce se arată numai unora, celor «aleși» ;

22. GHEORGHE LAZĂR (PICTURĂ DE MIȘU POPP).

steaua are menirea de a vesti tuturor bucuria izbăvirii, «o stea anunță neamurilor pe soarele dreptății că răsare pe pămînt»²⁶. Pornind de la

26. Teoclitos Farmachides, *Comentar asupra Slintei Evanghelij după Matei*, traducere de pr. Const. Grigorie și Sava T. Saru, vol. I, Rîmnicu Vilcii, 1931, p. 52.

faptul că o stea a avut un rol premonitoriu cu privire la acest moment fundamental în istoria creștinismului, Nașterea Mintuitorului, în conștiința popoarelor s-a infiltrat ideea că evenimentele de seamă se comunică lumii prin apariția unui asemenea ceresc semn²⁷, căruia trebuie să i se dea o interpretare favorabilă.

23. REPREZENTARE ALEGORICĂ :
FRANȚA ELIBERATĂ — CU BO-
NETĂ FRIGIANĂ PE CAP ȘI UN REST DE
CĂTUȘE SFĂRIMATE ÎN MÎNA DREAPTĂ
(DE E. FOREST, PARIS, 1848).

24. JEANNE D'ARC — SIMBOLUL
EROIC AL ELIBERĂRII FRANȚEI (STATUIE
ÎN BRONZ DE EMILE FRANÇOIS CHA-
TROUSSE, PREZENTATĂ LA EXPOZIȚIA DE
LA PARIS — 1877).

Între credințele populare însă, se numără și cea care atribuie un sens fatidic apariției unei comete, aplicînd o generalizare observației că uneori catastrofe naturale sau războaie distrugătoare au fost «vestite» prin apariția unor comete. Ecourile unei asemenea interpretări se află și în unele consemnări despre cometa apărută la începutul anului 1821. În *Istoria jăfuiturilor Țării Românești*²⁸, de pildă, se dă și

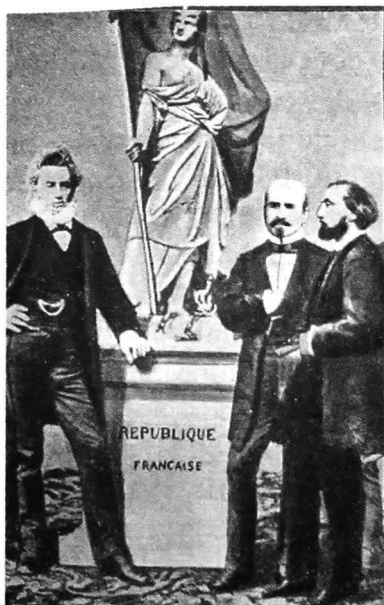
27. *Ibidem*, p. 71.

28. Apud N. Iorga, *Izvoarele contemporane asupra mișcării lui Tudor Vladimirescu*, p. 328.

explicația ce nu poate trece neobservată, că această cometă era vestitoare a nenorocirilor pe care aveau să le aducă țării ȃterității : «cînd feciorii lui Ipsilant s-au pornit din pãrțile Basarabiei ca sã-și facã oaste din grecime și din arnãuțime și din orice adunare rea, cîți voia a se uni voinții lor, la anul 1821» (subl. n.). Pentru această pricinã — aratã mai

25. REPREZENTAREA ALEGORICĂ A REPUBLICII FRANCEZE DESCĂTUȘATE (DUPĂ ARMAND DAYOT (1857), *HISTOIRE CONTEMPORAINE PAR IMAGES*, 1789–1872, PARIS, F. A.).

26. MOTIVUL DESCĂTUȘĂRII — EVOCAREA INSTAURĂRII REPUBLICII A III-A FRANCEZE, 1870 (BASORELIEF EXECUTAT DE EMILE FRANÇOIS CHATROUSSE, 1829–1896).

departe însemnarea — atunci «s-au dat semn de minie cerească. Pămîntul s-au cutremurat în vreme neobișnuită, iarna, la ianuar 29 spre sîmbătă, la nouă ceasuri din noapte. Cerul au arătat o stea cu coadă prea subțire și căutarea stelei aceleia era de la Olt cătră București ²⁹.

29. *Ibidem*.

O mențiune din 18 februarie 1821 vorbește de interpretările diferite ce se dădeau aceluia semn ceresc : «După cutremur ce au fost acuma, s-a ivit o stea cu coadă, și vorbesc oamenii care cum să pricepe» (subl. n.)³⁰.

Un logofăt anume Dumitrașcu a însemnat pe *Mineiul lui August*, tipărit la Rîmnic în 1780, o știre asemănătoare, data fiind iarăși diferită și exprimînd o atitudine de expectativă asupra interpretării aceluia semn ceresc : «În luna iunie, ziua 7, seara într-o miercuri, anul 1819, în părțile Olteniei, s-a văzut o stea cu coadă, fapt despre care rămîne să vedem pentru ce s-au rădicat, pentru bine au pentru rău»³¹ ; fenomenul anticipa așadar cu doi ani aproape evenimentele din 1821.

Cele două însemnări autografe ale lui Gheorghe Lazăr sînt laconice, dar exacte. Pe cartea în limba germană este o singură propoziție : «La 22 februarie 1821 s-a văzut o cometă cam din București spre Craiova»³² ; pe cartea în limba latină o frază amplă, dînd explicații care leagă semnul prevestitor de evenimentele Revoluției : «În ziua de 22 februarie 1821 s-a văzut o cometă foarte mare (probabil datorită poziției ce avea în acea zi — considerăm noi) spre Craiova, cînd eram la București, cînd era revoluția todoriană, înainte de sosirea principelui Calimachi»³³. Faptul că Gheorghe Lazăr interpreta apariția cometei în mod optimist se confirmă și printr-o mai veche explicație, cînd considera cometa un «prinos ceresc» adus «de Puterea de sus»³⁴ ; acum, în 1821, socotea că apariția ei trebuia să fie un semn favorabil biruinței cauzei revoluționare.

30. Apud C. Tamaș și H. Nestorescu, *Revoluția de la 1821 în județul Vâlcea*, Studii și documente, Bălcești pe Topolog, 1980, p. 88.

31. Pe fila 34 v. pînă la fila 40. Cartea, provenind de la parohia Livezi, se găsește la Centru eparhial, fond-patrimoniu al Arhiepiscopiei Craiovei.

32. «Der 22-ten Februar 1821, etw. Bukarest gegen Crajova, ist ein Komet gesehen worden» — consemnare pe cartea : *Der Römisch-Orientalisch-Deutschen Kaiser .. (Viața și faptele remarcabile ale împăraților orientali germani, de la Iuliu Caesar la M. sa Împăratul de cîstăzi Carol al VI-lea, de M. Erdmann Uhsen, Lipsca, 1716)*.

33. «Die 22 Febr. 1821, visus est cometa magnus valde versus Crajova cum essemus București, cum esset revolutio theodoriana ante adventum principis Callimachi, Lazăr». Însemnarea se află pe interiorul primei coperte a cărții : *Prelectionem in jus ecclesiasticum universum*, de Ioan Nepomuc Pehemm — volum care îi folosisese probabil la Viena cînd studia teologia.

34. Versuri omagiale — ocazionale — scrise de el la Viena, în 1808, cu prilejul logodnei împăratului Francisc al Austriei.

Este fără nici o îndoială că Domnul Tudor însuși privise această stea mare și strălucitoare care nu îi putea inspira decît o mare încredere și speranța în izbînda sfintei cauze a norodului românesc, așa cum scria la 28 februarie 1821 către vornicul Constantin Samurçaș : «*Slavă Prea bunului Dumnezeu Atoateșitorului, Celuia ce n-a voit pierzarea norodului său cel nevinovat, de către mîinile cele sîngeroase ale tiranilor boieri*».

VIII.

CONDIȚIILE ELABORĂRII PROIECTULUI SIGILIULUI INELAR «1821».

DESPRE «PEREGRINAREA» LUI PÎNĂ ÎN VREMEA NOASTRĂ

Care au putut fi condițiile elaborării proiectului — aceluia «izvod» — pe baza căruia s-a executat matricea sigilară «1821» și cine au fost colaboratorii la realizarea lui ? Desigur că la inițiativa Domnului Tudor s-a putut adăuga contribuția celor care îi erau prieteni apropiați și sfetnici devotați în marea lucrare patriotică și umană a Revoluției, între care mai întâi episcopul Ilarion al Argeșului și eminentul profesor, inginer și teolog Gheorghe Lazăr. Acestuia i-a putut reveni în bună măsură rolul de a elabora proiectul, în baza conceptului stabilit. În tabăra de la Cotroceni se aflase aproape în permanență alături de Tudor Vladimirescu și episcopul Ilarion ; dar cu multă vreme înainte aveau sfaturi de taină fie la Mănăstirea Antim, fie în casa episcopului Ilarion. Studiile sale înalte de inginerie implicaseră și desenul ; în plus, se dovedea interesat de problemele de numismatică și sigilografie. Într-un Compendiu de geografie din Transilvania — în 1815 — menționează despre două monede antice găsite la Grădiște.

În Moldova, este cunoscută contribuția lui Gheorghe Asachi — cel care a fost un «Gheorghe Lazăr» al principatului moldav, dar în împrejurări incomparabil mai favorabile ! — la elaborarea proiectului «izvo-

dului»³⁵, pentru prima stemă domnească dotată cu emblemele ținuturilor, în 1815, când era profesor la Academia domnească din Iași. Tot el va executa în 1823 litografiile reprezentînd pe Ștefan cel Mare, avînd reputația unui foarte competent cunoscător al heraldicii.

27. EMBLEMA SIGILARĂ PENTRU INEL «1821» (DESEN DUPĂ ORIGINALUL MATRICEI).

Este evident că «izvodul» acestei matrice sigilare dovedește o mare profunzime de gîndire și aceasta a putut fi rodul triplei colaborări menționate — așa cum s-au petrecut lucrurile și pentru proiectul heraldic al steagului Revoluției.

35. E. Virtosu, *Note și discuții sigilografice*, în «Studii și cercetări de numismatică», III, 1960, p. 526.

Originalitatea compoziției, frumusețea ideii transpusă în alegoria acestei embleme este egalată de măiestria execuției. Matricea sigilară este incizată cu mare iscusință într-o piatră foarte dură. Calitatea execuției denotă că nu s-a apelat la vreun meșter improvizat. Dealtminteri se poate observa în decursul timpului exigența, și uneori chiar pedanteria în ceea ce privea executarea matricelor sigilare, ele reprezentând însăși autoritatea persoanei, a posesorului. Este cunoscut că lumea nobiliară moldo-valahă obișnuia de secole să comande în Polonia, sau respectiv Transilvania — mai ales la Brașov (ori chiar în Austria la Viena, în Italia sau Franța).

Matricea sigilară «1821» a putut fi lucrată chiar într-unul dintre atelierelor cunoscute în epocă, la București, Craiova, Brașov. Se știe că Brașovul avea la sfârșitul secolului al XVII-lea pecetari vestiți.

Astfel, Voievodul Constantin Brîncoveanu își comanda acolo sigiliile la un mult apreciat meșter, «Eremia pecetariul». Dintr-un răvaș trimis de el la Brașov în 1689, aflăm că îi expediase acestuia un «izvod» (desenul-machetă), cum și ceea ce am numi astăzi «documentația explicativă». Cerea să se execute o pecete «la un zamfir» (safir) pe care «să-l lucreze și să-l sape că este foarte bunișoară piatră»; cerea să fie executată lucrarea «foarte bine și curat», arătându-și totodată convingerea că pentru asemenea osteneală artizanul brașovean are și «învățatură» — iscusință și experiență. Preciza apoi ca «leatul» să fie săpat «cu slove latinești: 1689» — adică în cifre arabe și nu slavone. Am făcut această amplă referire pentru a deduce că o asemenea exigență a trebuit să fie exprimată și pentru executarea matricei sigilare «1821». Mai departe aflăm din același răvaș cit de anevoioasă putea fi această lucrare artizanală, care cerea extremă meticulozitate, măiestrie, o mînă foarte sigură. «Jupănul Eremia pecetariul» era rugat: «să lase alte lucruri înapoi / de o parte / și să se apuce de *acest puțin lucru al nostru* / mărunț ca dimensiuni ! /, că *doară ni l-ar isprăvi pînă în zece-cincisprezece zile*»... Așadar, aproape două săptămîni în care artizanul pecetar trebuia să se ostenească numai la acea lucrare de mare finețe, pe o piatră prețioasă de dimensiuni atît de reduse !... Voievodul Brîncoveanu adăuga și o indicație tehnică importantă: «...să *nevoiască să-l sape adâncu*, să nu fie să-

pătura în față», pentru a asigura exactitatea amprentei ³⁶. Am insistat pe toate aceste detalii — indicațiile domnești pentru parafa Brîncoveanului —, pentru a aprecia calitățile remarcabile ale execuției și în matricea sigilară «1821». În acea vreme, relațiile cu Brașovul erau deosebit de frecvente — să consemnăm și corespondența din aprilie a Domnului Tudor cu boierii refugiați acolo — iar pe de altă parte, arta pecetarilor brașoveni nu se poate să-și fi pierdut faima, chiar după un secol și aproape un sfert de la data comenzii executate acolo pentru Voievodul Constantin Brîncoveanu.

Care au putut fi împrejurările prin care a trecut matricea sigilară «1821» ajungînd să fie păstrată pînă la noi ?

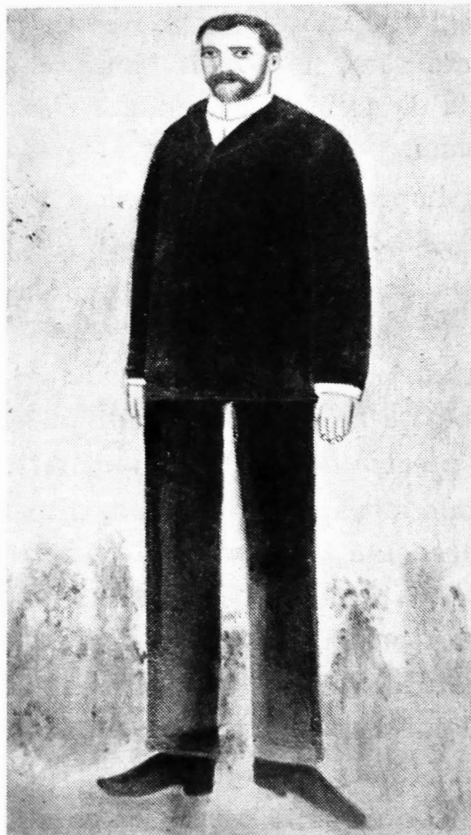
Începînd cel puțin de la sfîrșitul secolului trecut a aparținut unei vechi familii oltene, Petrescu, originară de la Turnu Severin. Cameea ne-a parvenit de curînd, prin bunăvoința doamnei C. E. Petrescu-Ianovici din Craiova. O păstra de la tatăl său, Dimitrie Petrescu — decedat în 1931. Nu se poate preciza dacă a fost cumpărată, primită în dar de la cineva, sau reprezenta o moștenire de familie. Ultima ipoteză este plauzibilă, prin datele anterioare ale familiei. Anume, tatăl lui Dimitrie, Badea (Bădița) Petrescu, la jumătatea secolului trecut avea rang boieresc de paharnic. A decedat prin 1871. Nepoata sa relatează că el se aflase în anturajul banului Craiovei din acea vreme, Grigore Brîncoveanul, fostul colaborator al lui Tudor Vladimirescu. Fiind o piatră mată, de dimensiuni atît de mici, nimeni nu s-a gîndit să o analizeze cu mai multă atenție și nici nu i-a fost atribuită o valoare considerabilă.

Un indiciu asupra căruia se cuvine meditat este o recentă știre, publicată de C. Tamaș și H. Nestorescu ³⁷, indiciu care ar putea fi un pas al certitudinii în spațiul necunoscutului.

36. Idem, *Din sigilograția Moldovei și a Țării Românești*, în *Documente privind Istoria României*, Introducere, II, București, 1956, p. 383—384.

37. *Op. cit.*, p. 344—346.

Între 4 și 8 martie 1821 — consemna un modest cronicar rural, Călugăreanu (poate un pseudonim), din Seaca-Mușetești (Olt) — Domnul Tudor se afla în împrejurimile mănăstirii Mușetești, recruta panduri, era

28. CHIPUL LUI DIMITRIE PETRESCU — PICTAT ÎN CALITATE DE CTĂTOR AL BISERICII RAȘINA—ȚICLENI (GORJ).

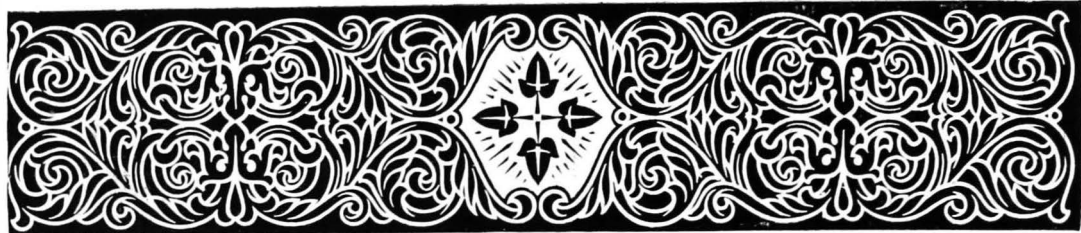
în drum spre Capitală cu Adunarea norodului. În împrejurările acestea a avut loc o luptă — probabil cu cetele de arnăuți hrăpăreți, oamenii lui Ipsilanti. Atunci viața Domnului pandurilor a fost primejduită. În acea

învălmășeală s-a întâmplat pierderea «*brîului cu sămne*» (sigilii), pe care îl purta Tudor. Cronicarul făcea știre și rugăminte ca, în caz de se va găsi, să fie adus la mănăstire în Mușetești, «*spre pomenire, la cinstitul igumen, ce l-au acoperit pe Domnul Tudor în chilii*»...

S-a aflat atunci și acest «*sămn*» de mare preț, păstrat și semnalat acum?... Și care îi va fi fost drumul ulterior, pînă la datele certe pe care ne putem sprijini și pe care le-am expus pînă aici? *

* După studierea amănunțită a acestei matrice și redactarea paginilor de față, prețioasa mărturie istorică, avînd acum o montură adecvată, a fost depusă în vistieria Colecției Arhiepiscopiei Craiovei de la Mănăstirea Jitianu și înregistrată sub numărul de inventar 605.

IX.

..MĂ LEG ȘI EU, DIN PARTE-MI, CU GLASUL OBȘTII NORODULUI...»

Fără însemne voievodale sau reprezentări de atribute ale suveranității, ori autorității, această matrice sigilară inelară era totuși destinată să exprime în chip plener puterea și suveranitatea poporului. Dacă extindem referirile pentru a face comparații, credem că are similitudini, prin simplitatea, sobrietatea și exactitatea semnificației numai cu emblema Republicii franceze — femeia cu boneta frigiană, simbol al descătușării, al eliberării.

O observație care încă îndeamnă la meditație acum, la sfârșitul acestor pagini, este o altă inevitabilă comparație ce poate fi edificatoare: este foarte frapantă asemănarea conturului amprentei acestei matrice sigilare cu ovalul vertical — identic — al celei mai vechi amprente sigilare cunoscute de la Domnul Tudor, sigiliul din 1810. Sint foarte asemănătoare și prin simplitatea compoziției emblematice, iar dimensiunile sint de asemenea foarte apropiate.

Un foarte bun cunoscător al epocii 1821, Emil Vîrtosu, ocupîndu-se de problemele sigilografiei face pertinenta remarcă asupra faptului că

Revoluția izbucnită în ianuarie 1821 sub conducerea lui Tudor Vladimirescu s-a desfășurat vreme de cinci luni de zile, între Padeș și București, urmînd apoi Golești-Tîrgoviște, fără a uza de un sigiliu propriu. Proclamațiile, poruncile, scrisorile și memoriile, toate actele ieșite din cancelaria conducerii Revoluției — după cit știm pînă acum — *au purtat numai semnătura slugerului Tudor Vladimirescu*, fără nici un fel de sigiliu, iar unele dintre ele au mai avut și intitularea : «*De la slugerul Theodor*». Situația aceasta îi apare cercetătorului mai sus menționat cu atît mai inexplicabilă cu cît personal Tudor Vladimirescu «se folosise pînă atunci — adică pînă la răscoală — nu de unul, ci de mai multe sigilii personale»³⁸.

Într-adevăr, arzurile către Poarta otomană, memoriile către cancelariile imperiale ca și toate Proclamațiile precum și corespondența cu membrii Divanului țării, au purtat toate drept parafă semnătura Domnului Tudor. El parafa toate actele și documentele «*cu glasul norodului celui năpăstuit*» în numele căruia însuși glăsuia spre dobîndirea dreptăților. La 23 martie 1821 își semna legămîntul cel unic față de Patria cea slujită cu sfîntă și neabătută rîvnă :

«*Mă leg și eu din parte-mi, cu glasul obștii norodului...*».

Se considera pe sine numai «*un om luat de norodul întreg spre a-i fi chivernisitor în treaba dreptăților*». Și acesta era argumentul capital pentru valabilitatea și autoritatea deplină a semnăturii sale.

În seria sigiliilor cu însemnătate deosebită din tezaurul nostru istoric românesc — în speță la numărul matricelor sigilare păstrate care au atît valoare documentară cît și artistică — se alătură și această matrice

38. E. Virtosu, *Tipare sigilare domnești din secolul al XIX-lea (Țara Românească)*, în «*Studii și cercetări de numismatică*», I, București, 1957, p. 335.

sigilară inelară din 1821, fiind unul dintre exemplarele care exprimă în chip specific o epocă, este un simbol pentru afirmarea și îndeplinirea unui țel istoric, social și național.

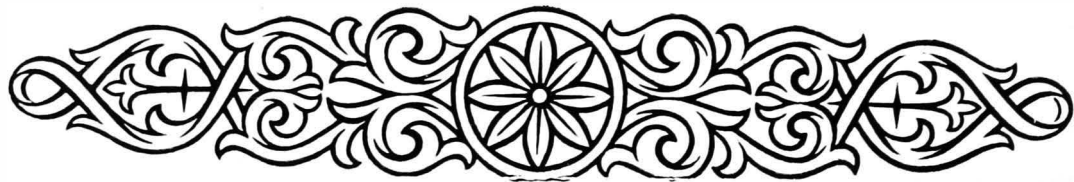
Valoarea de unicat este încă unul dintre marile atribute ale relicvelor de acest fel. Mai este apoi «enigma», pe care unele se întâmplă să o închidă perseverent în sine.

Matricea sigilară în matostat verde, aflată la inelul Domnului Tudor, va fi avut cu adevărat menirea de a fi «pecete domnească»? — pare foarte puțin plauzibil. Iar proveniența ei ca și a inelului întreg nu ar putea fi alta decât «moștenire de la părinții săi?» Prin imaginea din emblemă — un luptător și un sacerdot — nu putea fi chiar un dar, primit de la acel «prim sfetnic și ajutor» al său, Ilarion, episcopul de Argeș, cel care «a făcut cauză comună» de la prima, la ultima zi a desfășurării Revoluției de la 1821?

Iar matricea sigilară care a făcut obiectul analizei noastre în aceste pagini, pe lângă enigmele pe care le închide în sine, este o remarcabilă lucrare artizanală, calitatea ei cea mai evidentă fiind expresivitatea. O expresivitate dramatică, fără nici un prisos patetic. Finețea execuției este calitatea complementară. Forța sugestivă, zguduitor realistă a execuției este desăvârșit evidențiată prin mărirea imaginii de câteva zeci de ori. Chipul personajului alegoric, foarte emaciat, exprimă suferința — și îndelunga flămînzire — dar și forța ce poate emana din ele. Veșmîntul sumar, o haină sau cămașă care abia acoperă trupul este deschisă pînă la briu; pare încins la mijloc cu o frînghie. Privit din alt unghi, este un «Prometeu eliberat» prin forța trupului, a conștiinței sale, a setei de libertate.

Privit în vecinătatea unei imagini ca cea a «Gînditorului» de la Hamangia, ori chiar cea a sublimei «Rugăciuni» brîncușiene, se alătură firesc, este un chip statuar și un simbol — un chip surprins nu în clipa adîncirii în cugetare, nici în cea cînd își începe ruga, ci în clipa-limită cînd și-a sfîrșit robia, a dobîndit «Descătușarea».

R É S U M É

Au dossier contenant les attestations et les témoignages en vue d'éclairer davantage la signification des événements révolutionnaires de 1821 vient s'ajouter une matrice sigillaire inconnue jusqu'à présent : c'est une gemme gravée en creux en vue d'être appliquée en cire à cacheter. La description de cette pièce, l'analyse du symbolisme des éléments constituant la composition gravée, la signification particulière de l'allégorie de l'emblème représenté sur cette matrice sigillaire, certaines remarques qu'implique la découverte de ce témoignage de l'époque 1821, ce sont les problèmes dont s'est préoccupé l'auteur.

On connaît jusqu'à présent quatre anneaux sigillaires utilisés par le leader révolutionnaire Tudor Vladimirescu. La plus ancienne empreinte contenant les sigles de son nom se trouve imprimée en noir de fumée sur un document datant du 3 septembre 1810 et a une importance particulière dans l'étude comparative de la matrice dont il est question dans cet article et qu'on va décrire dans les lignes suivantes :

DESCRIPTION DE LA MATRICE SIGILLAIRE. C'est une camée couleur caajou nat pesant 2 g. et ayant les dimensions : 1,90 cm sur 1,56 cm. Cette pierre présente une structure très dure et une forme ovale dans la verticale de laquelle est dessinée la composition de la matrice : un négatif d'une image symbolique sous laquelle est indiqué le millésim de 1821. L'anneau qui avait porté cette matrice n'a pas été retrouvé. L'emblème-allégorie est placé au centre de l'ovale et représente un homme mûr à visage dessiné de semi-profil, la tête découverte et élevée avec dignité et fermeté à la fois ; la dureté des traits de son visage exprime ses souffrances mais aussi son intransigeance. Il est à genoux, ce qui ne signifie pas prosternation mais c'est le moment de la tension du relèvement ; de lourdes chaînes brisées sont jetées devant lui ; son regard est pointé sur une grande étoile à six rayons bien dessinés. A la base, l'emblème est délimité par une ligne droite horizontale sous laquelle est marquée l'année 1821.

Cette matrice sigillaire ne présente aucune des caractéristiques des sceaux voévodaux antérieurs à cette date, aucun des insignes de l'Etat féodal ou de celui phanariote : les auteurs du projet de la matrice les ont ignorés délibérément. Cet em-

blème ne pouvait signifier que l'image du peuple roumain, combattant obstinément pour la suppression de la servitude et de l'humiliation, pour recouvrer ses droits dont on l'avait privé.

LA SIGNIFICATION DES ELEMENTS DE L'EMBLEME ET L'IMPORTANCE HISTORICO-DOCUMENTAIRE DE LA MATRICE SIGILLAIRE. L'image symbolique gravée en tant qu'emblème peut être considérée la première représentation allégorique de la lutte du peuple roumain pour la justice et pour la liberté, objectifs de la Révolution de 1821. Un tel sceau était destiné à cacheter, à proclamer la foi, les aspirations, la résolution de l'Assemblée du peuple roumain de l'année 1821. Il est à mentionner que quelque chose des traits du Seigneur Tudor se retrouve dans l'image de l'emblème, ce qu'on peut remarquer d'ailleurs aussi dans l'image du sceau de 1810. On doit préciser qu'il ne s'agit pas là d'un simple cachet personnel, mais l'image de l'emblème personifie le peuple même et symbolise le caractère du mouvement révolutionnaire de 1821.

Donc, le symbolisme de l'emblème ne comporte pas d'équivoque, tous les éléments de la composition étant en corrélation indestructible les uns avec les autres et tous étant aussi indispensables au décodage des sens exacts de l'allégorie. Les sens de la composition symbolique sont limpides : le peuple roumain et les trois hypostases de son existence et de son histoire : le présent est indiqué par la légende : 1821. Le symbole du passé est la chaîne rompue, instrument de la servitude et de l'humiliation du peuple roumain. L'étoile brillante là-haut grande, vers laquelle l'homme regarde instamment, c'est le signe de l'espoir immortel, guide vers l'avenir.

Dans les représentations héraldiques roumaines traditionnelles on ne rencontre pas jusqu'à cette date le symbole de la chaîne, mais il apparaîtra fréquemment dans de telles compositions suivant au moment révolutionnaire de 1848. L'étoile est un élément héraldique traditionnel, surtout dans les compositions des emblèmes voévodaux, mais sur la matrice sigillaire «1821», la fonction symbolique de l'étoile est renforcée au maximum : elle est dans cette composition un élément essentiel de valeur égale aux autres éléments. En incluant l'étoile en tant que symbole de l'espoir dans cette composition allégorique ceux qui ont contribué à l'élaboration du projet de la composition — et qui, à notre avis, ont dû être le leader révolutionnaire Tudor Vladimirescu, l'évêque Ilarion d'Argeș et l'érudit théologien Gheorghe Lazăr — avaient aussi, croyons nous, une conception chrétienne dans le même sens concernant le caractère bénéfique de cet astre lequel a eu un rôle prémonitoire dans la vie de l'humanité : l'annonce du moment fondamental de l'histoire du christianisme : la Nativité de notre Seigneur Jésus Christ.

L'originalité et la beauté de l'idée transposée dans l'allégorie de cet emblème sont égalées par le haut niveau de l'art de l'exécution, la qualité la plus évidente étant, à cet égard, l'expressivité.

Les conditions dans lesquelles la matrice sigillaire «1821» a été conservée jusqu'à nos jours ne sont connues qu'à partir de la deuxième moitié du siècle passé, lorsqu'elle appartenait à une vieille famille oltenienne originaire de Turnu Severin et d'où elle nous est parvenue par les successeurs de cette famille-là.

Ayant comme légende le millésime de 1821, cette pièce récemment découverte représente l'unique preuve certaine et authentique dans le domaine de la sigillographie se rapportant d'une manière directe à l'année révolutionnaire 1821. Elle marque ce moment historique mais peut signifier aussi toute l'histoire de la servitude et de la révolte du peuple roumain combattant pour la justice et la liberté.

PARTEA A II-A

Pentru slujirea bisericii străbune
și descătușarea patriei.
EPISCOPUL ILARION AL ARGEȘULUI,
SFETNIC AL LUI TUDOR VLADIMIRESCU

«A FĂCUT CAUZA COMUNA CU ACEST REVOLUȚIONAR, A LOCUIT CU EL LA MĂNĂSTIREA COTROCENI ȘI I-A FOST PRIM SFĂTUITOR ȘI AJUTOR – IMPREJURĂRI CE SINT, AICI, GENERAL CUNOSCUTE».

raza aceasta alcătuită din termeni constatativi și care, desprinsă din context, poate suna neutru — dar în context este incriminatorie și are un sunet neîmblinzit, ca într-un rechizitoriu enumerând mărturiile și circumstanțele agravante pentru o irecuzabilă învinuire — putea fi citită pe o pagină din rapoartele consulare austriece prin care se înștiința Curtea de la Viena asupra situației din Țara Românească în anii 1812—1821¹, mai exact, o pagină din raportul prezentat de consulul

1. *Documente privind Istoria României. Colecția Eudoxiu Hurmuzaki (Serie nouă)*, vol. II, Rapoarte consulare austriece (1812—1823), Ed. Acad. R. S. România, 1967

Fleischhackl von Hakenau pentru a informa pe cancelarul Metternich în iunie 1822, în legătură cu marile tulburări petrecute în Principatul de la Dunăre în anul precedent. Era una dintre concluziile cercetărilor asupra faptelor acelor oameni implicați — «căuzași», alături de Tudor Vladimirescu, «acest revoluționar» —, în organizarea și desfășurarea mișcării sociale și naționale de la 1821.

În termenii frazei de mai sus, cu precizia și conciziunea ei de proces verbal, era caracterizată în scriptele pe atunci secrete ale cancelariei uneia dintre marile puteri europene ale vremii, membră a Sfintei Alianțe, activitatea — dar, fără a-și propune aceasta, și personalitatea — unui ierarh român «căuzaș», episcopul Ilarion al Argeșului, pe atunci membru în Divanul Țării. O piesă de dosar era această concluzie, care, din fericire, respectă adevărul, contribuind la punerea în lumină a unei pagini de istorie națională — și de istorie eclesiastică românească — asupra căreia nu ar putea fi îngăduit să stăruie umbrele.

«A făcut cauză comună...», ceea ce înseamnă nu numai că ierarhul de la Argeș nu era nicidecum străin de planurile, de programul de acțiune, de actele, proclamațiile, precum și numeroasele memorii pe care Tudor le înaintase fie unor foruri interne și dregători, fie către cancelariile marilor puteri — unele dintre mesajele-memorii purtând semnătura: «Tot norodul rumânesc din Valahia»² —, dar s-a învrednicit să aducă și o contribuție directă la elaborarea lor, cum și la îndeplinirea unor măsuri de organizare și de acțiune înainte și în timpul desfășurării Revoluției. Ceea ce înseamnă că a înțeles marea însemnătate a cauzei, și a fost un cuget, o simțire, o voință și o faptă cu căpetenia pandurilor și Adunării norodului, așadar nu numai încuviințînd gîndurile, binecuvîntînd acțiunile acestuia, dar dîndu-i și tot sprijinul său, vîzîndu-l

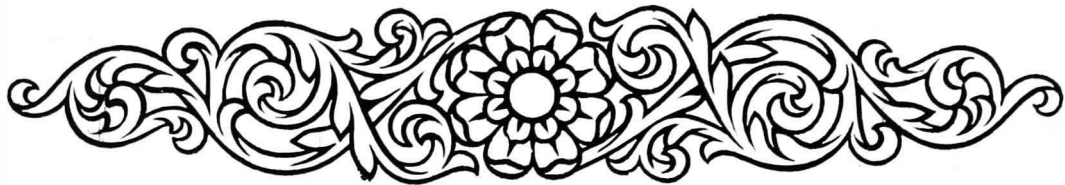
(Sub îngrijirea acad. Andrei Oțetea și Dan Berindei). În 1822, consulul Fleischhackl trimitea un raport general despre guvernarea fanariotă în Țara Românească în ultimul deceniu. În paginile acestor rapoarte consulare — păstrate în arhivele Vienei — se află și memoriul pe care Tudor l-a trimis către curtea imperială în 26 ianuarie 1821, sub semnătura: «Tot norodul rumânesc din Valahia» (cf. «Revista Arhivelor», 1972, nr. 1, p. 87—88).

2. Vezi nota 1.

și știindu-l mai mult și mai bine decît oricine altul cît era de hotărît și «gata a se război spre dobîndirea dreptăților obștii norodului» (*Proclamația* lui Tudor către Țară, din 20 martie 1821).

«A făcut cauză comună...», dovedind că l-a înțeles deplin pe viteazul și dreptul, neînduplecatul sluger pornit din Vladimirii Gorjului în fruntea pandurilor și a țăranilor săi — cel care însuși se arăta cu smerenie dar și cu neînfricare : «Eu alta nu sînt decît numai un om luat de către tot norodul cel amărit și dosădit din pricina jăfuitoarelor ca să le fiu chivernisitor în treaba cererii dreptăților !» (*Către marele vornic Nicolae Văcărescu*, 11 februarie 1821).

P R E L I M I N A R I I

Numeroase documente ale epocii, adesea de o mare însemnătate mai ales pentru elucidarea unor aspecte controversate ale Revoluției din 1821 — unele dintre aceste documente fiind abia de curînd intrate în circuitul de informare și cunoaștere, meritînd o mai asiduă și atentă cercetare³ — au contribuit la dezbateră și argumentarea complexei problematice a Revoluției din 1821 și a rolului pe care l-a îndeplinit căpetenia ei, eroul național Tudor din Vladimiri; de asemenea o serie de mărturii și izvoare narative contemporane evenimentelor de atunci⁴, precum și numeroase studii de istorie, mai vechi și mai noi. Dintre acestea, unele constituie analize obiective, riguroase ale datelor și faptelor istorice, ajungînd la concluzii obiective, pertinente, altele plătind și un tribut fie lipsei de profunzime în documentare, fie inconsecvenței și subiectivismului în interpretare. Între cele dintîi, se află cîteva care oferă date edificatoare, semnificative și prețioase argumente pentru proble-

3. Vezi și mențiunea de la nota 73 în: Mircea T. Radu, *1821. Tudor Vladimirescu și Revoluția din Țara Românească*, Craiova, 1978, p. 51.

4. Între acestea, memoriile colonelului rus I. P. Liprandi — decembrist — reprezintă o sursă documentară de deosebit interes, nu numai prin datele și evenimentele evocate, consemnate corect, dar și prin interpretarea acestora — adesea surprinzător de exactă, judicioasă, demonstrînd nu numai cunoașterea dar și înțelegerea, aprecierea obiectivă a unor situații. Descoperite în arhivele din Leningrad, au fost publicate pentru întia oară în vol. V al seriei: *Documente privind Istoria României* (= DIR). *Răscoala din 1821*, Ed. Acad. R. S. România, 1962, sub titlul: *Răscoala pașărilor sub conducerea lui Tudor Vladimirescu în anul 1821 și începutul acțiunii eteriștilor în Principatele dunărene sub conducerea prințului Alexandru Ipsilanti precum și sfîrșitul lamentabil al ambelor acestor mișcări în același an*.

ma indicată de titlul studiului nostru. Pentru a exemplifica trebuie să menționăm mai întâi cercetarea și interpretarea pasionată și meritorie din secolul trecut pe care o datorăm lui C. D. Aricescu : *Istoria Revoluțiunii române de la 1821* (Craiova, 1874), adăugînd apoi un număr de studii ale marilor noștri istorici din trecut și din prezent sau ale unor harnici și competenți cercetători — aici cuvenindu-se mențiune specială pentru masivul studiu recent (1978) pe care eruditul cercetător al istoriei noastre moderne, Mircea T. Radu, îl consacră lui Tudor Vladimirescu și problematicei Revoluției de la 1821 ⁵.

*

Între anii 1770 și 1780 se estimează — cu această aproximație ce acoperă un deceniu — data nașterii lui Tudor Vladimirescu. Ținînd seama de această incertitudine, cunoscînd însă că în anul Revoluției episcopul Ilarion era în jurul vîrstei de 44 ani, este totuși de domeniul evidenței apropierea de vîrstă dintre ei. Poate chiar Tudor să fi avut cîțiva ani mai mulți — ori mai puțini —, aflîndu-se însă amîndoi la vîrsta deplinei maturități, îngăduindu-le aceasta a chibzui și a hotărî cu deplină responsabilitate acțiunea de luptă la care trebuia ridicat în chip organizat norodul cel mult asuprit, în deplină cunoștință a acestuia despre țelurile ce trebuiau urmărite și în momentul cel mai potrivit.

Pe lîngă celelalte alese însușiri ce îi împodobeau cugetarea, simțirea, caracterul său voluntar, impetuos — dominantă fiind însă un foarte puternic simț etic, al dreptății, onoarei și demnității — Tudor poseda o experiență profundă a vieții în general, adăugîndu-se experiența asprilor dar și a gloriei vieții ostășești, una cu alta însemnînd și o profundă cunoaștere a lumii și a feluritelor ei fețe — lume văzută și în chip concret, străbătută de la Viena și pînă la Odessa, acestea fiind drumurile pe care îl purtasera fie treburi de neguțător, fie îndeletniciri de oștean. Dar, fără îndoială, astfel de treburi și îndeletniciri îi vor fi oferit și destule prilejuri de observație, reflecție — înlesnindu-i chiar anumite relații — care aveau să-i fie de deosebit folos ceva mai tîrziu,

5. *Op. cit.* Despre colaborarea între Tudor Vladimirescu și episcopul Ilarion, vezi paragraful dintre paginile 214 și 216 — și *passim*.

atunci cînd inteligentul, energicul, aprigul țaran din Gorj avea să se desfășoare în plenitudinea u'mitorului său potențial activ — în acel timp de numai cîteva luni și prin presiunea evenimentelor și împrejurărilor — pe cele două planuri majore care îi absorbeau cu ritmul și tensiunea lor întreaga existență : pe de o parte activitatea de maximă efervescentă pentru organizarea și declanșarea forței revoluționare a norodului, pe de alta o foarte intensă activitate diplomatică *sui generis* — adică extrem de dificilă în contextul istoric și politic al vremii.

Nu altfel decît firesc — un firesc în care se citește gestul Providenței — se dovedește faptul că temperamentul său dinamic, vîlvătaia ce se isca ori de cîte ori «*il frigea cărbunele ce-l avea ascuns în inimă*» (cum îl descrie — în chip surprinzător ! — chiar unul dintre acei contemporani care *l-au cunoscut*, dar nu au putut vibra la unison : Zilot Românul ⁶⁾, «cărbunele» acela dogoritor era potolit cu înțelepciune și prudență de vlădica Ilarion, «exaporitul» său !... Acesta împărtășea elanul patriotic al Pandurului, îi iubea și admira lealitatea și bogăția inimii lui eroice, adăugînd însă și de la sine, învățămintele unor rînduieli de viață diferite, experiența unor altfel de asprimi — cele care însemnau un lung șir de ani pe care el îi petrecuse în încordate strădanii cărturărești încă din copilărie, cînd, rămîind orfan de tată, mama sa îl încredințase, spre creștere și învățătură, așezămîntului filantropic de la Biserica Domnița Bălașa din București — adăugînd încă învățămintele austerității însușite prin nevoițele vieții monahale, prin veghea și adîncă meditație pe nenumărate pagini scripturistice și patristice.

Astfel, dată fiind cunoștința lor mai veche, prietenia cea strînsă statornicită între ei, nu lipseau prilejurile pentru împărtășirea unor gînduri tainice și idealuri, a acelui zbucium lăuntric din care se contura decizia pentru fapta cea mare. Cînd timpul și împrejurările au grăbit cursul evenimentelor, conlucrarea lor a devenit tot mai strînsă, dar în chip inevitabil nemaiputînd rămîne sub pavăza discreției, a tăinuirii, în perioada de pregătire propriu-zisă și de desfășurare a Revoluției — din toamna anului 1820 și pînă în ceasul de eclipsă și cutremur, acel ceas de grea cumpănă al lui mai 1821, cînd pașii bravului Pandur s-au îndreptat neșovăitori spre Răstignire...

6. *Jalnica cîntarc*, în «Revista pentru istorie, arheologie și filologie», VI, 1891.

*

În cursul războiului ruso-turc din anii 1806—1812, Tudor Vladimirescu a comandat o mare parte din pandurii selectați și formați de el în condițiile cunoscute.

Preluându-și pentru a doua oară tronul la București în 27 decembrie 1806 și depunând jurământ de credință față de țarul Rusiei la 22 ianua-

29. TUDOR VLADIMIRESCU — MONUMENT STATUAR LA TIRGOVIȘTE.

rie 1807, Constantin I Ipsilanti inițiază alcătuirea unui corp de oaste pămînteană pusă la dispoziția puterii protectoare. Între oștenii de frunte din Oltenia care au fost înrolați s-a remarcat Tudor Vladimirescu. În

1810 ajunge comandantul primului batalion de panduri ⁷. Primise o înaltă decorație și gradul de locotenent în armata rusă pentru vitejia și marile lui merite ostășești. A devenit vestit în țară, faima lui răspîndin-

30. EPISCOPUL ILARION ȘI DOMNUL TUDOR (SCULPTURĂ ÎN LEMN DE GR. DUMITRESCU, ÎN PALATUL PATRIARHAL DIN BUCUREȘTI).

7. Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, București, 1966, p. 108.

du-se în toate părțile. Cei care l-au cunoscut bine «l-au prețuit ca pe un om fără pereche. Nădăjduia lucruri mari pentru țară»⁸.

În acest timp, când Tudor se face cunoscut fraților săi români prin bravurile-i militare împotriva turcilor, îl va cunoaște pe «comandir» și cuviosul Ilarion Gheorghiade⁹, care, după ce a fost tuns în monahism, era hirotonit ierodiacon pe seama catedralei mitropolitane din București, de către ruda sa mai îndepărtată și protectorul său apropiat, mitropolitul de atunci Dositei Filittis. Tot marele chiriarh îl hirotonește apoi ieromonah, acordându-i și rangul de arhimandrit. După 30 iunie 1808 era numit stareț la Mănăstirea Dealu¹⁰, în locul celui ce avea să fie mai târziu mitropolitul Țării Românești, Dionisie Lupu.

La București, ca și la Dealu, au putut să se întâlnească și să se cunoască mai bine pandurul Tudor din Vladimiri și clericul monah Ilarion¹¹. «Independența națională și crearea unor condiții de viață mai bune pentru popor erau idei pe care le nutreau amândoi»¹²; gânduri comune, neliniști comune, crude și intolerabile realități sociale și umilirea națională văzute cu aceiași ochi și aceeași revoltă le răscolea amândurora inimile. Dar să urmărim firul faptelor.

Ilarion Gheorghiade, încetățenit prin nașterea și educația sa la București, a avut de timpuriu prilejul de a cunoaște, ca și Tudor, starea

8. Emil Vintosu, *Tudor Vladimirescu. Pagini de revoltă*, București, 1936, p. 9.

9. C. D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii române de la 1821*, Craiova, 1874, p. 58.

10. Pr. Nicolae Șerbănescu, *Episcopii Argeșului*, în «Mitropolia Olteniei» (= MO), XVII (1965), nr. 7—8, p. 605.

11. Arhimandritul de atunci Ilarion Gheorghiade s-a născut la București în anul 1777, primind la botez numele Ilie. Părintele său era un modest neguțător — Gheorghe băcanul, originar din Silistra; a încetat din viață cind copilul Ilie avea vârsta de nouă ani. Mama sa, Vasilichi, originară din Ianina, fiind împresurată și de alți copii mai mici, l-a încredințat pe Ilie cel destoinic și cuminte așezămîntului filantropic de la biserica Domnița Bălașa din București. Aici a învățat mai multe limbi străine și s-a cultivat în duhul bunelor tradiții românești, devenind «o proeminentă figură clericală de luptător pentru independența națională» (Pr. Gabriel Cocora, *Episcopul Ilarion al Argeșului*, în «MO», XIV (1962), 5—6, p. 302—303 și Pr. D. Bălașa, *Clerici ostenitori pentru independența națională înainte de anul 1877*, în «MO», XXIX (1977), 4—6, p. 314).

12. Pr. D. Bălașa, *op. cit.*, p. 315.

reală a poporului, oprimarea tot mai nemiloasă pe care era forțat a o îndura, cum și nestinsa lui năzuință către dreptate socială și demnitate națională românească. Era convins, ca și Tudor, că soarta vitregă a țărânimii de atunci se datora și unor boieri pămînteni «care deveniseră coadă de topor în mîna domnilor fanarioți»¹³.

31. MĂNĂSTIREA DEALUL—TIRGOVIȘTE ÎN SEC. AL XIX-LEA (DETALIU DIN LITOGRAFIA LUI K. DANIELIS).

Asemenea fapte erau bine cunoscute de Ilarion ca și de Tudor. Peisajul sumbru al vieții sociale românești înregistra tot mai evident mutații de structură, adîncindu-se conflictul ireductibil între clasele privilegiate și straturile sociale oprimate. Sporea numărul boierilor, adăugîndu-se mereu și dintre fanarioții ce erau aduși de domnitorii greci; pe măsura acestui spor creșteau și impozitele care apăsau crîncen grumazul țăranilor.

13. V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, vol. XIII, *Revoluțiunea lui Tudor Vladimirescu*, București, 1901, p. 15.

În tratatul de pace, încheiat între Rusia țaristă și Poarta otomană după 1812, erau prevăzute unele avantaje pentru poporul român — răsplată cuvenită datorită contribuției voluntarilor în purtarea războiului ; dar țăranii nu au beneficiat nici în cea mai mică măsură de asemenea avantaje, scutirea principatului Țara Românească de impozite pe doi ani — cum arătau prevederile protocolare — nu a fost pusă în aplicare «nu numai doi ani, ci nici două zile» ¹⁴.

«Se lățise duhul răzvrătirii în Țara Românească în timpul lui Vodă Caragea și Alexandru Șuțu». Opoziția și revolta țăranilor năpăstuiți era atât de mare, curajul lor atât de disperat, atât de neîngrădit, încît umpleau ograda curții domnești «ca să să jăluiască și să ceară îndreptarea tristei lor stări». După ce așteptau o zi întreagă în zadar, arătînd că nu se clintesc de acolo pînă nu li se primește jalba, și reușeau apoi prin înverșunarea aceasta să înmîneze cîte o petițiune unui ceauș domnesc, cei mai mulți nimereau direct în temniță, «spre a învăța pentru altădată că țăranul nu poate niciodată avea dreptate în contra unui fanariot» ¹⁵.

Nici un român cu suflet curat și osîrdie pentru țară nu ar fi putut să rămînă nesimțitor față de atîta suferință.

După domnia de cruntă opresiune a lui Vodă Caragea (1812—1818), succesorul lui, Alexandru Șuțu, asociindu-se cu consulul rușilor, Pini, «a împătrit și a încincit plata la : vinărit, oierit, dijmărit»... «Din toate părțile alergau ticăloșii (sărmanii) locuitori strigînd cu jalnice plîngeri și la Domnie și la consulat asupra grelelor cereri și asupra cruzimii și neomenirii strîngătorilor de bani. Dar în loc de mîngiere să izgoneau înapoi cu ocări și cu îngroziri» ¹⁶.

14. D. A. Sturdza, *Acte și documente relative la istoria renascerii României*, vol. I, București, 1900, p. 298 (textul Tratatului de pace din 1812 de la București — art. 5) ; despre nerespectarea acestui tratat de către Caragea, vezi relatarea lui Pagé în *Doc. Hurmuzaki*, XVI, p. 1027 (raportul consular din 10 oct. 1818), de asemenea și la Fleischhackl, în *Doc. Hurmuzaki*, serie nouă, II, p. 799.

15. Marc-Philippe Zallony, *Essai sur les Phanariotes*, Marseille, trad. rom. de Iorgu P. Balș, *Despre fanarioți*, Bibl. pt. toți, București, 1909, p. 74.

16. Naum Rîmniceanu, *Scrisoarea Munteanului ca răspuns la scrisoarea Moldoveanului*, în «Biserica Ortodoxă Română» (— BOR), XIII (1889—1890), p. 274—275. Scrisoarea contemporană a lui Rîmniceanu oferă o imagine realistă, foarte sugestivă

La 5 martie 1820, cancelaria lui Alexandru Vodă Șuțu emitea un act prin care ordona «să fie oprite satele de a veni întregi în Capitală spre a se plînge domnitorului ; vor fi primiți cu jalbe numai reprezentanții satului, doi-trei vechili...» (subl. n.)¹⁷.

Dintre foarte puținele pagini scrise de Ilarion Gheorghiade — care au putut fi salvate de la un violent incendiu, se poate citi pe una o formulă de rugăciune care-i aparținea prin adaptarea pe care o făcea textului, adăugînd o aluzie la dramatica stare a celor năpăstuiți și la năpăstuitorii neîndurători : «*Mînca-vor săracii și se vor sătura, / Iar ciocoi vor flămînzi...*».

C. D. Aricescu notează din mărturii ale unor contemporani : cînd trecea pe lingă Curtea judecătorească din București, Ilarion spunea către vizitiu : «Mînă mai uite, c-aici e codru' Vlăsiei...»¹⁸. Iar mult mai tîrziu, în vremea celei de a doua păstoriri de care s-a învrednicit, într-un discurs ținut în catedrala mitropolitană din București în prezența domnitorului Alex. D. Ghica și a marilor demnitari, vlădica Ilarion își deschidea sufletul plin de indignare — ca și în timpul Revoluției — fără a ezita să dezvăluie realități crude și arătînd cum dregătorii comit abuzuri care nu trebuie îngăduite. Justifica prin calitatea sa de ierarh obligația mo-

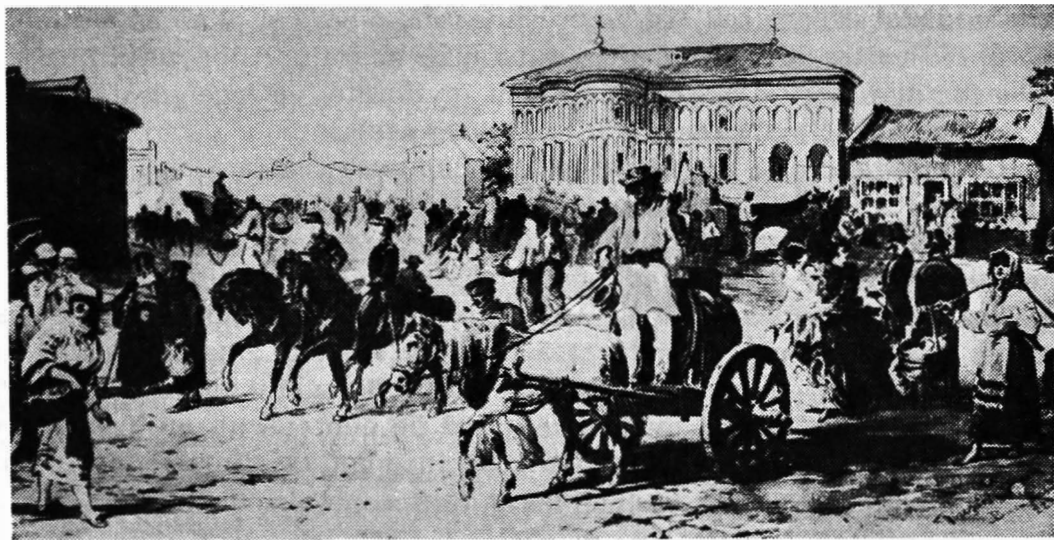
asupra metodelor asupritoare din vremea domniei lui Alexandru Șuțu : «...Iar la Valachia cea mică... și mai virtos la județul Mehedințului, unde era ispravnic grec, nepot al voievodului, atîta sălbăcie și nemilostivire să lucra de către împlinatorii banilor (stringătorii) către ticăloșii locuitori, incit copii tineri de cite unsprezece și doisprezece ani îi lega (erau legați) spate la spate, afară subt văzduh în vreme de iarnă și, turnînd apă peste dînșii, să lipea(u) de îngheța(u) ticăloasele trupuri, și era o jalnică privire văzîndu-se pieile rupte și singerate cînd în silă să dezlipea trupurile, și părinții lor erau siliți să-și vîndă tot, pînă și boul ce le scotea hrana din pămînt, ca să scape pe copiii lor de cumplita tiranii...».

17. V. A. Urechia, *op. cit.*, XII, 1898, p. 194—195.

Nenumăratele manifestări de acest fel constituiau «prevestiri ale răzvrătirii populare» (*D.I.R., Documentele Rîscoalei din 1821, V, p. 519*). V. A. Urechia opina în mod just că mișcarea revoluționară de la 1821 era «sinteza unor mișcări care își au originea în întreg secolul al XVIII-lea și în primele două decade din al XIX-lea» (*ibidem*, p. 249). Istoricul Xenopol, subliniind caracterul social al Revoluției lui Tudor, se referea la revoltele țărănești din anii 1819—1820, considerînd că ele se cuprind «în seria istorică din care a ieșit revoluția lui Tudor Vladimirescu» (*Istoria Românilor din Dacia Traiană, vol. X, ed. a III-a, p. 71*).

18. C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 54.

rală de a face cunoscute aceste foarte condamnabile abateri aici, în fața cîrmuitorului Țării, aici, în Biserica lui Dumnezeu, al cărui Fiu prea iubit s-a jertfit pentru adevăr și dreptate ¹⁹.

32. MĂNĂSTIREA SF. IOAN CEL MARE-GRECESC DIN BUCUREȘTI ÎN SEC. AL XIX-LEA (ACUARELA DE PREZIOSI).

Aflindu-se egumen la Dealu, cînd venea la București poposea în casa părintească de sub dealul Mitropoliei, pe locul «Sfînta Ecaterina» ²⁰. Peste cîțiva ani de egumenie la Mănăstirea Dealu, Ilarion devenea stareț la una dintre mănăstirile cele mai însemnate ale aceluia timp, Sfîntul Ioan cel Mare-Grecesc din București ²¹.

19. *Ibidem*, p. 53.

20. Casa aceasta a fost moștenită și locuită de fratele său, dr. Theodosie Gheorghide, decedat în 1844, în curtea hanului «Sfîntul Spiridon Vechi» din București (Emil Virtosu, *Despre Tudor Vladimirescu și Revoluția de la 1821*, București, 1947, p. 78).

21. Prof. Al. Elian, *Clerul ortodox român și Răscoala lui Tudor Vladimirescu*, în «Glasul Bisericii», XXIX (1970), nr. 7—8, p. 745; Pr. D. Bălașa, *lucr. cit.*, p. 314.

Pe la 1813, această chinovie este menționată printre mănăstirile mari ale țării. Avea și un vestit han. A fost demolată în 1875, ridicîndu-se pe locul ei palatul Casei de Depuneri de pe Calea Victoriei.

Cînd venea la București, Tudor Vladimirescu găzduia de acum tot mai adesea la prietenul său și neprețuit sfetnic Ilarion arhimandritul ; aici a putut fi locul de tihnă dar și de tainică răscolire a sufletului unde, pe vremea tratativelor de la București din 1812, au putut face împreună îndelung sfat despre cea atît de creștinească, pioasă și plină de sfințenie Diată — în care Marele Pandur, din cauza împrejurărilor vieții și istoriei neamului său ce se arătau tot mai înviforate, va face destăinuirea că la ceasul de Dumnezeu rînduit el își va asuma toate riscurile, aceasta însemnînd chiar și pregătirea pentru călătoria cea fără de întoarcere, aflîndu-se el «ostaș în toată vremea călător»... și dispune ca jumătate din agonisita sa să rămînă bunei sale mame, fratelui său și surorii sale, cum și celor care l-au ajutat îndeaproape casnici ; iar altă jumătate să fie bisericii pe care a ctitorit-o la Prejna-Mehedinți, danie la Athos, ca în fața icoanei Preacuratei «să arză în toată vremea, ziua și noaptea în veac» o candelă, așijderea și la mormîntul Domnului din Ierusalim ²². Călătoria lui, cea eroică, jertfelnică, plină de neprevăzut, nu a fost rînduit să se petreacă atunci, ci în anul 1821, începînd cu sfînta zi de 21 mai.

Candelile dorite de el luminează fără conținere în sfintele locașuri și în sufletele noastre.

*

Tudor, nu numai că avea cunoștință deplină asupra realităților sociale «de acasă» — cele care, s-a dovedit cu prisosință prin faptele sale, îi interesau în cea mai mare măsură —, dar, cum aminteam mai înainte, a avut prilej să cunoască lumea prin acele călătorii de negoț sau prin treburile ostășești, acestea din urmă, precum se știe, purtîndu-l pînă la Odessa și aducîndu-i faimă de viteaz.

Calitățile sale intelectuale erau remarcabile, dar cum și cîtă carte a putut învăța nu este o problemă care să determine controversă, chiar dacă investigațiile documentare istoriografice fac mențiuni disparate și aproximative. Era o personalitate puternică, știa să-și susțină cu pasiune dar și cu logică argumentele, în problemele și situațiile cele mai complicate dovedea o mare capacitate de discernămint. Pe Liprandi, un străin care a cunoscut atît de bine și atît de detaliat întreaga acțiune

22. *D.I.R., Răscoala din 1821*, I, București, 1959, p. 62—64.

în care se angajase revoluționarul român cu atîta cutezanță eroică, îl surprindea limpezimea, exactitatea stilului dar și elocința atît de convingătoare a actelor emanate din cancelaria Domnului Tudor²³, în contrast cu textele sofisticate ale celor redactate în cancelaria șefului eteriei, Alexandru Ipsilanti ; iar indicațiile despre colaborarea certă a episcopului Ilarion nu pot decît să sublinieze aceste calități, fiind plauzibilă și contribuția lui Gheorghe Lazăr, după cum trebuie să ținem seama și de grija deosebită cu care erau aleși cei din secretariatul cancelariei — dacă este să ne gîndim numai la acel excepțional de înzestrat tînăr colaborator al cancelariei care era Petrache Poenaru.

Dar pe Domnul pandurilor îl interesa cu pasiune istoria neamului său, îl interesau «cărțile de înțelepciune», sevele din adîncime cu care acest neam se hrănea, înțelepciunea din care el se nutrise veacuri de-a rîndul chiar numai prin oralitate. Nicolae Stoica, protopopul din Hațeg, un alt cleric de aleasă ținută românească și intelectuală, care s-a bucurat de prietenia Pandurului, mărturisește că acesta era avid să citească, îi cerea «Calendare» — acele publicații-almanach specifice vremii, destinate culturii poporului, pline de felurite învățături atît pentru suflet cît și practice. Vrednicul protopop de Hațeg notează în a sa *Cronică a Banatului*, cum în septembrie 1816, cînd Tudor «călare din Ardeal la mine veni», i-a cerut «spre cetire» *Istoria pentru începutul Românilor în Dacia*, opera lui Petru Maior²⁴ — carte de fierbinte simțire națională,

23. I. P. Liprandi, *op. cit.*, în loc. cit., p. 270, 284.

«Proclamațiile și scrisorile lui Tudor Vladimirescu se disting printr-o unitate de concepție și de stil *remarcată chiar de unii contemporani*» (subl. n.) (Mircea T. Radu, *op. cit.*, p. 208 ; referirea la «contemporani» vizează mai ales pe Liprandi).

Referirea la stilul «viguros și biblic», cu atît de originale și sugestive imagini «multicolore, de zugrăveală de biserică», este o pregnantă apreciere — caracterizarea dată de George Călinescu (*Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, 1941, p. 128). Ceea ce, odată mai mult, confirmă și colaborarea pe care și-a adus-o episcopul Ilarion.

Pe de altă parte, Liprandi însuși, observator atent și bine informat, arăta că elaborarea primelor acte și documente ale Revoluției s-a făcut la București, în casa episcopului Ilarion de Argeș, cu colaborarea acestuia ca «grămatic și consilier» al Domnului Tudor (*Documentele... 1821, V*, p. 269).

24. Nicolae Stoica din Hațeg, *Cronica Banatului*, ed. D. Mioc, Edit. Acad. R. S. România, București, 1969, p. 304.

care i-a putut lămuri multe despre trecutul neamului ; și apărea acum limpede de unde venea neostoita dorință de unire între hotarele vechii Dacii, avînd ca temeii milenar unitatea de origine, de suflet și grai a tuturor românilor ; a putut contribui și la luminarea înțelegerii politicii străine, interesate atît de mult și altădată în treburile stăpînirii din Patria sa, dar mai ales acum, în epoca pe care o trăia.

Iar în ceasurile de răgaz și aleasă petrecere sufletească împreună cu Ilarion monahul, cel adînc știutor în teologie, în limbile străine învățate din fragedă tinerețe, dar și în istoria universală, acesta îi spunea «istorii»²⁵ despre faptele bărbaților străluciți din alte țări care s-au sacrificat pentru emanciparea poporului și a patriei lor de sub stăpînire tiranică. De o mare însemnătate erau însă evenimentele istorice recente : Revoluția franceză din 1789 stîrnise ecouri pînă în Răsăritul Europei, apoi, aceeași Franță trecea chiar în acele prime decenii ale secolului printr-o epocă dintre cele mai dramatice din întreaga ei istorie, epocă de iluzia gloriei cînd Napoleon Bonaparte, cu absurda-i aviditate de dominație expansionistă, sfîrșea prin dezastru, în urma campaniei din Rusia (1812). Mare însemnătate aveau acum discuțiile și hotărîrile recente ale Congresului de la Viena (sept.1814—iun.1815), apoi cele foarte recente ale «Sfintei Alianțe», care implicau direct și Țările Române ; către puterile europene membre ale acestei alianțe avea să se adreseze Tudor, prin memoriile întocmite în conlucrare cu Ilarion și semnate de «tot norodul românesc» — mesaje pe cît de argumentate pe atît de temerare, spre susținerea dreptății neamului, cel dezmoștenit de dreptul său strămoșesc.

Frecvențele drumuri din Oltenia la București²⁶ însemnau tot mai mult «documentarea» necesară pentru pregătirea Revoluției, unele le-

25. C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 60.

26. Despre frecvența prezență a lui Tudor Vladimirescu la București sint multe și diferite consemnări ; astfel, la 20 martie 1813 scria lui Nicolae Zoican că după Paști va merge la București să-și isprăvească niște treburi (*D.I.R.*, vol. *cit.*, p. 71) ; la 21 februarie, 1815 se interesa despre drumul cel mai bun, practicabil în acea vreme de iarnă, spre a ajunge la București (*Idem*, p. 92). Încă de la 1812 semnătura lui Tudor era primită și onorată la București de lipscanul Manole Gugiul (cf. E. Virtosu, *Tudor Vladimirescu. Pagini...*, p. 10).

gături și contacte ce îi erau necesare fiind direct mijlocite de prietenul cel de mare nădejde și credință, Ilarion.

33. DOMNUL TUDOR (FRESCĂ DE COSTIN PETRESCU).

Iar în călătoriile sale prin Transilvania, pe la Sibiu către Budapesta sau Viena, s-a putut ivi chiar prilejul de a-l cunoaște pe *Gheorghe*

Lazăr, cel care avea să-i devină lui Tudor nu numai bun prieten dar și devotat sprijinitor al cauzei pentru care se neliniștea mereu inima sa ; nu încapă îndoială ce impresie a făcut asupra sa cunoștința strălucitului cărturar transilvan, cel prea plin de științe — dar și de conștiință — pentru a fi putut să fie răbdat, tolerat de autoritățile austro-ungare, care numai s-au folosit de episcopul Vasile Moga constringându-l pe acesta să decidă măsuri disciplinare împotriva profesorului de teologie, filosofie și științe, Gheorghe Lazăr. Viața acestuia s-a dovedit a fi plină numai de strădanii, de învățatură și de luptă, o viață plină de impasuri ; ceea ce era de natură să-i apropie odată mai mult unul de altul, și pe amândoi de prietenul cel cu monahală viețuire, Ilarion.

Dar în ceea ce îi privea pe ei doi, Pandurul Tudor și Gheorghe Lazăr peregrinul, pe lângă că nutreau țeluri comune pentru ridicarea la viață demnă și luminată a poporului, aveau și o anumită îndeletnicire comună. Cum se știe, Tudor era și «hotarnic», iar Lazăr era un specialist cu studii academice, inginer cadastral și hotarnic — aceasta fiind și întâia lui profesie pe care o exercită spre a-și câștiga existența cînd vine în Țara Românească în 1816.

Însușindu-și o înaltă pregătire teologică, filosofică și științifică — se înapoiase de la Viena cu două doctorate, în teologie și în științe fizico-matematice — Lazăr a putut să-și dea seama cît de greu era pe atunci, în propria sa țară, să-și asigure o profesiune și traiul zilnic prin prea multă învățatură — acesta fiind și unul dintre motivele de fond ale prigoanei pornite împotriva sa la Sibiu : prea multă știință. I-a fost rînduită însă o neprețuită compensație pentru toate nedreptățile îndurate : și-a legat numele de istoria învățămîntului românesc, ctitorind «Academia de științe filosofice și matematicești», în marea sa rivnă ca disciplinele bisericesti și «cele filosoficești» să fie predate «chiar în limba noastră românească» — în acea vreme cînd slavonismului îi luase locul grecizarea școlii pămîntene. E lesne de închipuit că pentru asemenea înfăptuire de temeinică zidire românească primea nu numai deplina încuviințare a prietenului arhimandrit Ilarion, dar și tot sprijinul, prin influența și relațiile pe care le avea.

Dar în chiliile friguroase de la Sfîntu Sava, unde gerul iernii se simțea la fel ca și afară, «școala lui Lazăr devenise unul dintre focarele

din care scînteia entuziasmul patriotic» — va scrie cu mulți ani mai târziu unul dintre cei mai străluciți elevi ai lui Gheorghe Lazăr, Petrache Poenaru, care, pe atunci abia trecut de 21 ani, la recomandarea marelui său profesor devenea secretarul Domnului Tudor. În afară de știință și limbă românească, eruditul magistru îi învăța pe discipolii săi «a cunoaște vocea Patriei», îi înflăcăra cu îndemnul să alerge «la chemarea ei». Prin verbul său incandescent «îi făcea să cunoască luptele și virtuțile patriotice ale bărbaților care au ilustrat națiunea... cu eroismul lor, ca Mihai Bravul, Ștefan cel Mare, Vlad și Mircea cei mintoși...». Lansa apoi o vehementă critică asupra prezentului, asupra moravurilor corupte ale claselor asupritoare, «nu cruța nici o faptă neomenească din barbariile privilegiaților», în diatribele sale «o ataca în frunte și o încărca de epigrame»²⁷. Este iarăși de închipuit bucuria de care se umplea inima Pandurului Tudor, inima părintelui Ilarion, la aflarea acestui lucru — ei dealtminteri avînd deosebite prilejuri de a împărtăși în chip direct asemenea simțăminte cu Lazăr, aceeași minie și revoltă, de alîta vreme dospind împotriva nedreptății și a făptuitorilor ei pe care atît de bine îi știau, pe nume și pe neam.

În tabăra pe care Tudor o stabili mai târziu la Cotroceni, spre a-și organiza oastea și a continua pregătirea norodului pentru apropierea clipei celei mari, prezența episcopului Ilarion se înregistrase la un moment dat ca permanentă și avea să fie raportată către cei interesați. Gheorghe Lazăr va poposi și el aici, zile și nopți întregi, precum adevăresc multe din mărturiile și relatările contemporane²⁸, prezența bu-

27. Petrache Poenaru, *Georgiu Lazăru și școala română*, București, 1871, passim. În acest an — 1871 — P. Poenaru era ales membru al Societății Academice Române; discursul acesta de recepție — cu titlul de mai sus — era un omagiu adus personalității lui Gheorghe Lazăr. În același an se aniversa semicentenarul Revoluției de la 1821.

28. I. Heliade Rădulescu, un alt remarcabil elev al lui Lazăr la Sfintu Sava — care avea să-i urmeze și la conducerea instituției vreme de șase ani după plecarea nevoită a întîiului magistru, atît de mult prețuit — știa multe lucruri despre acesta și despre activitatea din timpul Revoluției; tatăl lui Eliade, fost «căpitan de poteră» și «colonel peste cinci mii de dorobanți», participase la mișcarea revoluționară. La acea vreme, Eliade era în vîrstă de 19 ani. Atunci, apropiindu-se ceasul răscoalei, tatăl lui i-a poruncit: «Băiete, tu rămii acasă!...» — și se puse «sub steagul Vladimirescului...» (apud *Istoria Literaturii Române*, vol. II, Edit. Acad. R. S. România, București, 1968, p. 262).

nului prieten al comandantului pandurilor devenind foarte familiară acestora — îl numeau pe învățatul inginer cu o afectuoasă poreclă: «neamțul», aluzie la vestimentația lui, dar poate că și la faptul, cunoscut lor, că era foarte «școlit», la Viena; el le era instructor în manevrarea dispozitivelor de luptă, el conducea lucrările de fortificații în tabără și este plauzibil ca tot el să fi fost cel mai prețios consultant al lui Tudor când acesta se preocupase intens în Oltenia, la sfârșitul lui ianuarie și în februarie 1821, de fortificarea mănăstirilor-cetăți, Tismana, Motru și Strehaia, acestea trebuind să servească, în planul său strategic, drept baze de rezistență a luptei norodului împotriva feudalilor fanarioți sau fanariotizați.

Numai cu doi ani mai vîrstnic decît Gheorghe Lazăr, Ilarion a putut să mijlocească, mult timp înaintea desfășurării Revoluției, întrevederile acestuia cu slugerul Tudor; autoritatea sa morală era o cheazășie reciprocă, dar era și complinită prin consonanța neștirbită a convingerilor patriotice pe care le nutreau.

Nu au lipsit temeierile, așadar, pentru această frumoasă și puternică solidaritate și au existat împrejurări, chiar publice, care atestau aceste temeieri, împrejurări care confirmau anume curajul și demnitatea cu care eminentul teolog Gheorghe Lazăr trata problemele care implicau stări de lucruri și fapte ce trebuiau dezvăluite — prilejuri de a-și declara limpede și fără reticențe convingerile sale.

Cu prilejul înscăunării mitropolitului Dionisie Lupu — în anul 1819 — i-a fost încredințată lui Gheorghe Lazăr onoarea de a pronunța un discurs redactat tot de el, prilej nu atât de oratorie festivă, cum s-a putut dovedi, ci, mai ales, de a rosti o vibrantă chemare la faptă pentru schimbarea stărilor de lucruri din țară, evocînd trecutul grandios și avertizînd asupra semnelor de primejdios declin al prezentului: «*A trecut vremea lacrimilor. Să punem capăt jugului care îndelungă vreme a făcut din noi niște robi!*»²⁹ — o retorică în termeni de mare curtezanță și demnitate națională, cu totul în afara cerințelor protocolare,

29. Cuvînt al lui Gheorghe Lazăr la înscăunarea mitropolitului Dionisie, în «Curierul românesc», 1839, nr. 66. Publicarea acestui discurs de către Eliade, cu prilejul semicentenarului nașterii lui Gheorghe Lazăr, era un omagiu adus neuitatului profesor de la Sfintu Sava și sprijinitor activ al Revoluției lui Tudor.

ale solemnității momentului, în termeni răspicați, care vor fi înghețat multe fețe dregătorești, dar au și încălzit nespus și au luminat multe inimi, între primele de acest fel fiind și inima arhimandritului de atunci Ilarion.

*

Plină de dificultăți se arăta a fi lupta pentru schimbarea cea mare în lucrurile și treburile Țării. Se puteau pune temeuri și pe sprijinul unei părți a boierimii, dar numai cu mare circumspecție, demni de încredere nu puteau fi decît cei din partida națională. Lupta declarată, decisivă, trebuia îndreptată necruțător împotriva despotismului fanariot, împotriva celor care storceau veniturile țării supunînd mai ales pe țărani la suferințe de nemaîndurat; dar cei ce nu aveau alt țel decît a-și însuși cît mai multă avere, de a dobîndi dregătorii și ranguri, se ciocneau adesea la împărțirea profiturilor și a puterii.

În consfăturile sale cu părintele Ilarion, slugerul Tudor își destăinuia marile sale griji, cumpănind asupra celor ce puteau sta împotrivă. Ceea ce cunoșteau amîndoi foarte bine, ceea ce îi neliniștea cu atît mai mult cu cît trebuiau privite lucid toate cele ce puteau fi împotriva unui deznodămînt favorabil țării, era faptul că regimul feudal fanariot din ambele Principate era susținut și apărat — pentru motive și interese diferite — atît de imperiul otoman, ca putere suzerană, cît și de cel țarist, ca putere protectoare. Dată fiind această stare de lucruri, trebuia deslușită o cale pentru a discredita acest regim atît de represiv și opresiv față de susținătorii lui.

Ani de-a rîndul Tudor și-a manifestat deschis nemulțumirea față de cîrmuire, nemulțumirea sa și a poporului pentru nenumăratele acțiuni abuzive și fapte lipsite de omenie, își exprima indignarea «cu îndrăzneală și sinceritate, împotriva cîrmuirii ruinătoare a domnilor greci»³⁰.

După anul 1812, în vremea domniei lui Caragea Vodă, Tudor din Vladimiri înaintase către cabinetul rusesc — al protectoratului — petițiuni redactate în limba franceză de prietenul său arhimandritul Ilarion, starețul Mănăstirii Dealu. În aceste jalbe, fostul comandir aducea la

30. I. P. Liprandi, *op. cit.*, in *loc. cit.*, p. 267.

cunoștință nu numai propriile revendicări ci și ale celor în fruntea cărora luptase, arătînd că Vodă Caragea întîrzie a-i plăti — sau mai degrabă nici nu avea de gînd s-o facă — cele patruzeci mii lei ce guvernul rusesc decisese a i se plăti din vistierie pentru cheltuielile făcute în timpul «resbelului»³¹ — din 1806—1812.

Pentru multele, feluritele nedreptăți și ofense îndurate de el și de cei mulți, «amăriții și dosădiții» al căror ocrotitor se legase să fie cu prețul vieții sale, Tudor știa că se cuvenea o singură, necruțătoare plată. În comportarea-i obișnuită, în privirea dreaptă, se puteau citi darurile cele alese, harul cu care ființa sa era așa de bogat înzestrată, între toate și acea *cumințenie* pe care avea să o consemneze cu discretă admirație prolopopul Stoica, prietenul din Hațeg, observîndu-l și caracterizîndu-l cu o uimitoare intuiție : «tot cuminte...».

Dar uneori, umplîndu-se paharul, cumiștenia și reținerea firii sale erau depășite, lăsau loc impetuoșității pandurului, spiritului său justițiar. Din izvoare narrative ale epocii :

După pierderea unui proces la Divan, Tudor aflîndu-se împreună cu arhimandritul Ilarion și arhiereul Ioanichie Evantias, vicar al mitropoliei din București, într-un moment de grea tulburare din pricina samavolniciilor cîrmuirii amenința că s-ar cuveni să facă douăsprezece perechi de opinici din pielea a aceluiași număr de boieri divaniți³². Mai tîrziu, în 1821, în atmosfera de extremă tensiune a Revoluției și într-o împrejurare cînd, deși arhiereul înțelegea pe deplin cît de justificată era dezlănțuirea Domnului norodului împotriva boierilor fanarioți, el totuși căuta să-i tempereze minia, Tudor îi replica : «Ai uitat ce au făcut acești balauri și țării și nouă tuturor ? Ai uitat judecățile și ale mele și ale bieților săteni, pe care le-am pierdut din pricina lor ?»³³.

La această vreme, episcopul Ilarion îl cunoștea atît de bine pe Vladimirescu, mai mult decît oricine altul știa cît este de hotărît în marea

31. C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 58.

32. *Ibidem*, p. 36 ; A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. X, *Epoca Ianarioșilor, de la 1812—1821*, Iași, 1896, p. 44.

33. C. D. Aricescu, *Acte justificative la Istoria Revoluțiunii Române de la 1821*, Craiova, 1874, p. 124.

faptă pe care o săvârșea, gata de a se jertfi. Și i-a fost cu adevărat «prim sfătuitor și ajutor» — cum aveau să precizeze rapoartele pornite peste granițe după înăbușirea Revoluției. Sfaturile pe care găsea de cuviință să i le dea erau de natură uneori să caute a-l tempera în acțiunile sale. Putea să pornească aceasta din teamă? Sau însemna un început de renunțare la cauza cea sfântă pentru care fraternizau de atita vreme? Dimpotrivă, episcopul Ilarion i-a rămas neîncetat alături. Dar trebuia să-l prevină, pe cât îi sta în putință, pe cât îngăduia fermitatea deciziilor, caracterul de granit al Pandurului. Și, propriu-zis, intervențiile atât de oportune ale înțeleptului sfetnic nu erau asupra deciziilor Domnului Tudor, care nu puteau fi apreciate decât ca adânc cugetate și drepte, nu asupra planurilor sale strategice — era un ostaș și un comandant atât de încercat! — ci asupra execuției lor, asupra chipului în care ele trebuiau duse la îndeplinire spre a dobîndi un maximum de folos și, pe cât era cu putință, ocolind primejdiile care îl împresurau precum și riscurile inutile.

De aceea găsea de cuviință, era o sfântă datorie creștină și patriotică a sa, de a-și da toată silința spre a-l călăuzi, pe cât îi era în putință, către soluțiile și acțiunile cele mai chibzuite. Iar dacă totul trebuia să meargă pînă la cea mai grăitoare dovadă, aceasta nu putea însemna decât deplina dăruire de sine pentru sfînta cauză, prin iubirea cea fără măsură pe care Tudor o nutrea pentru Patrie, mergînd fără șovăire către jertfa supremă.

*

Documentele epocii confirmă despre raporturile pe care Tudor le întreținea în lumea clericală³⁴, prin împrejurările diferite ale vieții. Se atașase în chip deosebit de protopopol Stoica din Hațeg, pe care îl frecventa pentru că găsea în prezența lui răspuns la unele dintre întrebările care îi frământau cugetul. Iar afinitățile atât de durabile și adînci cu monahul Ilarion au fost determinante și definitive în existența amîn-

34. Prin 1813, Tudor avea ca duhovnic al său pe schimnicul arhimandrit Chiriac Rîmniceanul, viețuitor în chilia din îndepărtata sihăstrie a Cioclovinei (Tismana) (cf. C. Erbiceanu), *Cîteva notițe privitoare la Tudor Vladimirescu, extrase dintr-un manuscris*, în «BOR», XXVII (1903), 2, p. 189; Pr. D. Bălașa, *Arhimandritul Chiriac Rîmniceanul zugrav*, în «Oltenia», Cartea III, Craiova, 1943, p. 187.

durora. Dintru început, și în cea mai mare măsură a fost hotăritoare împărțirea opiniilor comune pe care le aveau asupra numeroaselor și imperioaselor probleme sociale și naționale. Ilarion se arătase dintru început un convins sprijinitor al partidei naționale³⁵, împotriva stăpînirii fanariote.

Relatări din epocă arată că în 1819 Tudor Vladimirescu sărbătorea Noul An³⁶, cu bune speranțe de viitor, în chilia primitoare a prietenului său de ani de zile, arhimandritul Ilarion Gheorghiade, starețul Mănăstirii Sfântul Ioan cel Mare-Grecesc din București.

Se scursese un răstimp de peste zece ani de prietenie, însemnînd cunoașterea reciprocă tot mai adîncă, în deplină înțelegere. Și se desfășurau întîmplările vieții, rînduite după dumnezeiasca voie.

35. A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 47.

36. C. D. Aricescu, *Istoria Revoluțiunii...*, p. 36; Prof. Al. Elian, *art. cit.*, p. 745.

I.

O CÎNTARE A ROMÂNEȘTILOR PĂTIMIRI ȘI NĂDEJDI : «MUGUR, MUGUR, MUGUREL...»

CU PRILEJUL ALEGERII ȘI INSTALĂRII ARHIMANDRITULUI ILARION
CA EPISCOP AL ARGEȘULUI — NOIEMBRIE 1820

Trecînd către Domnul episcopul Iosif I al Argeșului în ziua de 27 octombrie 1820, cînd se afla la Mănăstirea Antim din București — me-
tocul acestei episcopii — și fiind înmormîntat înlăuntrul sfîntului lo-
caș ctitorit de preavrednicul de pomenire Antim Ivireanul, anume în
pronaos în partea dreaptă³⁷, s-a pus problema alegerii unui nou epis-
cop în scaunul vacant. Urmînd dispoziției date de cîrmuire, la 1 no-
iembrie se întrunea divanul în acest scop. Cu toată opoziția unora din-
tre boieri, într-o măsură și a mitropolitului Dionisie Lupu — care din
anumite motive avea alte preferințe —, majoritatea își declara ade-
ziunea pentru alegerea arhimandritului Ilarion. Mai ales divaniții din
partida națională susțineau această propunere, caracterizîndu-l pe ar-
himandritul Ilarion «ca unul ce este om cu idee, pe care îl știm că este
om cu frica lui Dumnezeu, împodobit cu învățătură, cuvios, cu smere-
nie și destoinicie, cunoscut și din cercare de a cîrmui, a chivernisi și
a păstra această turmă cu bună și lăudată rînduială»³⁸.

Obținîndu-se și binecuvîntarea de la Constantinopol, la 20 noiem-
brie 1820, cu «voia» lui Dionisie Lupu mitropolitul și cu aprobarea lui

37. Pr. N. Șerbănescu, *op. cit.*, p. 605.

38. Pr. Gabriel Cocora, *art. cit.*; V. A. Urechia, *Istoria...*, Tom. III, București,
1891, p. 37.

Alexandru Șuțu Voievod, se face alegerea canonică de către toți arhierii ce erau în București, întrunirea avînd loc în catedrala mitropolitană. Dintre cei trei candidați : arhimandritul Grigorie, arhimandritul

34. EPISCOPUL ILARION AL ARGEȘULUI (LITOGRAFIE DE EPOCĂ).

Teoclit și arhimandritul Ilarion, acesta «s-a și judecat mai vrednic decît ceilalți»³⁹ — pentru toate însușirile sale cele mai sus arătate. În treapta arhieriei este sfințit a doua zi⁴⁰, la praznicul Intrării în biserică a Maicii Domnului.

În această toamnă a anului 1820, drumurile la București pe care și mai înainte le făcea Tudor, devin tot mai dese pentru felurite pricini.

39. Vezi *Actul de alegere...*, la Ghenadie Enăceanu, *Condica sfîntă*, în «BOR», X (1886), p. 775—776. Pentru alegerea sa, Ilarion nu s-a obligat cu nimic față de Eterie. Era un om de vastă cultură și avea o mare pasiune pentru cunoaștere și un caracter demn, ferm.

40. Pr. Gabriel Cocora, *art. cit.*, p. 302 sq.

Cum citim în documentele vremii, pe la 5 septembrie 1820 mergea la București «pentru o judecată privind moșia Purcari, și credea că această judecată va fi după Crăciun» ⁴¹. Iar acum, în noiembrie, se afla din nou în București și primise «vătăjia plaiului Mehedințului» ⁴². Este

35. CATEDRALA ȘI CENTRUL EPARHIAL DE LA CURTEA DE ARGEȘ (VEDERE DIN SEC. XIX).

perioada în care putem vorbi despre o creștere evidentă a prestigiului și influenței sale, devenind tot mai mult cunoscut. Ascendentul pe care

41. *D.I.R., Răscoala din 1821*, I, p. 185.

Tudor se afla la București acum încă din luna noiembrie 1820; a rămas aici pînă la moartea lui Alecu Șuțu (Naum Rîmniceanu, *Scrisoarea Munteanului...*, în «BOR», XIII (1889), 7, p. 338).

42. C. E(rbiceanu), *Istoricul Zaveriei în Valahia*, trad. din grecește după manuscrisul lui Naum Rîmniceanu, în «BOR», XXIII (1899), 5, p. 424.

l-a avut Ilarion asupra celorlalți candidați propuși pentru scaunul arhieresc de la Argeș s-a datorat, cum anticipam, și cuvîntului acelora dintre boierii divaniți care făceau parte din partida națională și cu care Tudor întreținea mai vechi și bune relații.

Instalarea la Argeș desigur că a avut loc în zilele următoare datei de 21 noiembrie 1820. Avînd în vedere prietenia strînsă, scopurile comune care însemnau acele preocupări comune, reunindu-i tot mai statornic în timpul ce a urmat, a fost nu numai cu puțință dar i se și cuvenea lui Tudor să-și onoreze prietenul prin participarea sa la festivitatea de instalare ce a avut loc la Argeș⁴³.

A existat tradiția despre cîntarea cu acel prilej și a unei «doxologii ad hoc» — în afara doxologiei liturgice; cercetările ulterioare, insistînd asupra ei, i-au confirmat temeiurile. Acolo, în reședința episcopală, dascălul Pavel ar fi intonat atunci cîntarea zisei «doxologii», a durerilor românești, pe versurile: «*Mugur, mugur, mugurel...*»⁴⁴ — a căror paternitate se atribuie episcopului Ilarion.

«Mugur, mugur, mugurel... / Ia fă-te mai măricel !...

Că ne-am săturat de iarnă / Și de greutăți în țară !

Bate-i, Doamne, pe ciocoi, / Cum ne bat și ei pe noi !

Vino, scumpă primăvară / Și ne adă bine-n țară !...»⁴⁵.

43. N. A. Constantinescu, *Revoluția lui Tudor Vladimirescu din 1821*, București, 1921, p. 20.

Despre episcopul Ilarion și mitropolitul Dionisie vezi și: Andrei Oțetea, *Tudor Vladimirescu și mișcarea eteristă în Țările Române (1821—1822)*, București, 1945, p. 138.

44. Pr. Nae Popescu, *Slavoslovia lui Ilarion al Argeșului*, în «Muzică și Poezie», I (1935), 1, p. 7—8; Gh. Ciobanu, *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, București, 1974, p. 139.

În culegerea lui D. Vulpian: *Balade, colinde, doine și idyle*, din anul 1885, la *Mugur, mugur, mugurel...* se menționează: «*Compusă de Ilarion Argeșiu, auzită de la moș Puiu (subl. n.)*».

Gh. Ciobanu consideră drept autor «pe Ilarion însuși, sau pe cineva din apropierea lui, așa cum s-a transmis prin tradiție» (în *op. cit.*, p. 139). Își însușește opinia lui Vulpian, care atribuie lui Ilarion paternitatea transpunerii muzicale: «Melodia are structură modală și chiar unele turnuri melodice apropiate de cîntări psaltice, în glasul al V-lea». Vezi bogate precizări și constatări la Viorel Cosma, *De la cîntecul zaverei la imnele unității naționale*, Timișoara, 1978, p. 23—26.

45. Gh. Ciobanu, *op. cit.*, p. 142.

Întia primăvară care urma acelu moment era primăvara nădejdilor de dreptate, prin ridicarea la luptă a poporului și pandurilor sub conducerea lui Tudor Vladimirescu.

Versurile alcătuite de ierarhul de la Argeș, sau numai prelucrate și armonizate de el pe o matrice populară, ținteau să investiminteze poetic, într-o formă abia disimulată, dorința aprinsă în inimile românilor pentru un anotimp al libertății și al luminii pe plaiurile lor, acum atât de innegurate.

Cum am menționat deja în *Preliminariile* acestor pagini, ideile Revoluției franceze pătrunseseră și în Principatele dunărene, și nu reprezentau simple concepte importate spre a fi experimentate, ci erau numai fermentul unei transpuneri în fapte a mării nemulțumiri a poporului — contextul social și politic fiind cum nu se poate mai adecvat, opresiunea feudalo-fanariotică depășind în acest timp orice măsură.

Neîndoielnice fiind pentru oricine însușirile alese dovedite de Ilarion, care îl învredniciseră de treapta arhieriei, era neîndoielnic pentru mulți că noul episcop de Argeș era vechi adept al ideilor antif feudale ale lui Voltaire; o adeverea chiar și rostirea unui «discurs» ca atare, poetic și muzical, prin care nici măcar nu se străduia a trece realitatea în metaforă decît printr-un refren plin de simbol — și totul exprimat limpede, spre a fi pentru toți un «memento».

Nu putem decît a sublinia prin adeziune rîndurile scrise în 1936 de cercetătorul Emil Virtosu, cu precizări asupra motivelor tot mai strînse conlucrării dintre Tudor Vladimirescu și episcopul Ilarion în perioada din preajma declanșării Revoluției.

Cu adînca-i pricepere de a cerceta sufletul omenesc, Ilarion nu putea deschide ușa chiliei sale pentru căpetenia pandurilor decît deschizîndu-și inima pentru el, scrisă avînd acolo rostirea cea alinătoare de suferințe, balsamul Mintuitorului: «*Veniți la Mine toți cei împovărați, și Eu vă voi odihni pe voi!*»...

O variantă-adaptare prilejuită peste aproape un secol de răscoala din 1907 înlocuiește versurile exprimînd speranța cu cele ale constatării unei realități zguduitoare — masacrul celor unsprezece mii de țărani: «...Și-a venit o primăvară / Mugur... / Și ne-a adus jalea-n țară / Mugur...».

Cu sfântă grijă, el «odihnea și îmbărbăta sufletul lui Tudor, împărlășind și revolta și idealurile de dreptate socială și națională ale acestuia. «Mugur, mugur, mugurel...» era «suspînul unei țări întregi»⁴⁶. Cîtă iscusință, tot pe atîta frățească purtare de grijă stăruitoare și neodihnită veghe arăta vlădica Ilarion pentru «vasul cel ales» — cu adevărat vădîndu-se «ales», spre jertfirea de sine, cu totul străin de gîndul de a-și purta sieși de grijă ori a se feri de primejdii, necruțîndu-și nici puterile, nici prea-plinul inimii sale, nepurtînd el decît în chip neadormit grija celor «amăriți și dosădiți».

46. E. Virtosu, *Tudor Vladimirescu. Pagini...*, p. 13—14.

II.

O INSCRIPȚIE-MANIFEST PENTRU UNITATEA DE CUGET ȘI FAPTĂ

POEMUL-EPITAF DE LA MĂNĂSTIREA ANTIM
DIN BUCUREȘTI, IARNA 1820—1821

În vremea lui Cuza Vodă, arhiereul Neofit Scriban, locotenent de episcop la Argeș, într-o susținută corespondență cu Ministerul Cultelor, solicită a fi obligat pictorul Petre Alexandrescu, cel care realizase de curind repictarea bisericii Mănăstirii Antim din București — metoc al episcopiei Argeșului —, să-și ducă lucrul la sfârșit după cuviință, adică redînd la lumină prin reconstituire «o inscripție-poezie», de istorică însemnătate, ce se aflase vizibil, chiar dacă degradată și înnegrită, pe coloana din dreapta în interiorul bisericii, coloană semiincastrată în zid⁴⁷. O copie a acelei inscripții — deci a textului ei — era înaintată

47. Prima adresă este din 31 oct. 1863. Neofit Scriban arăta că inscripția-poezie de la Antim «s-a șters cu ocazia reparației și zugrăvirei făcută acum» dar, «pentru memoria fondatorului precum și a răposatului Iosif întiiul episcop al Argeșului..., îndemnat nu mai puțin de unii din domnii notabili poporâni, venim a vă ruga, Domnule Ministru, a pune la cale înscrierea acelor poesii precum au fost...» (Arhivele Statului București, Min. Instr. Ț. Românească, *Dosar 1103/1862*, f. 212). Ministerul a comunicat ulterior pictorului copia textului inscripției, cu invitarea de a scrie din nou pe coloana respectivă textul (*idem*, f. 214). Acesta răspundea însă că în anul 1860 iulie 4, cînd s-a angajat a zugrăvi biserica Antim, nu s-a avut în vedere scrierea inscripțiilor, care și depășesc specialitatea lui (*idem*, f. 219). La 5 februarie 1864, Neofit Scriban insista, scriînd Ministerului, că chiar dacă nu s-a prevăzut în contract este

tot atunci către respectivul minister ⁴⁸, avînd menționată la sfîrșit data : «1820 octombrie 27».

Pictorul restaurator acoperise cu vopsea inscripția, ignorînd semnificația și conținutul inscripției pentru a crea uniformitatea cu celelalte trei coloane — care delimitează parțial pronaosul de naos. La începutul secolului nostru, cu oarecare greutate inscripția a fost descifrată, transcrisă și publicată ⁴⁹.

Cine a alcătuit această inscripție, cu ce scop, cînd și care au fost implicațiile ulterioare ? — Întreaga documentare pentru elucidarea acestor probleme nu a putut beneficia de indicii provenind direct de la sursa primară — astăzi nu se mai poate reconstitui nimic din această inscripție pe coloana de la Antim.

1. *Autorul.* Arhiereul Neofit Scriban, solicitînd necesitatea restaurării acestei inscripții «istorice» pe coloana de la Antim, nu spune cine a alcătuit-o. Avînd în vedere pe cei care s-au preocupat de publicarea textului ei în secolul nostru ⁵⁰, numai Virgil Drăghiceanu menționează,

necesar «a să inscri la loc și păstra acele poesii căci au în sine un argument istoric» (subl. n.), (*idem*, f. 221). Dar Rezoluția era : «La Dosar, fiindcă s-a răspuns Prea Sfinției Sale intru aceasta».

48. *Idem*, f. 213.

49. Pe la 1911, Virgil Drăghiceanu scria : «Pe unul din superbii stilpi ce separă naosul de pronaosul bisericii Antim din Capitală, se ghicesc (subl.n.) mai mult decît se citesc versurile următoare...» (V. Drăghiceanu, *Epitaful primului episcop al Argeșului Iosil*, în «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», IV (1911), p. 107.

Ceva mai înainte de această dată, prin 1904, Ioan Panțurescu, publicînd aceste versuri (în lucrarea : *Iniințarea Episcopiei de Argeș, Iosil I Primul ei episcop*), la p. 42 precizează că se aflau pe coloană «la începutul secolului nostru».

Mai aproape de zilele noastre Victor Brătulescu menționează despre pietrele de mormint care au fost îndepărtate cu prilejul reparațiilor în acest sfînt lăcaș în anii 1863—1867 și despre inscripția în versuri zugrăvită pe coloana menționată, reproducînd aceste versuri (*Antim Ivireanul, ctitor de locașuri sfînte*, în «BOR», LXXIV (1956), 8—9, p. 823).

50. Versurile de pe coloana de la Antim au mai fost publicate de : Prof. I. Nanu, *Un monument de artă religioasă : ctitoria mitropolitului Antim Ivireanul*, în «BOR», LXXIX (1961), 3—4, p. 237 și Damaschin Mioc, Ruxandra Cămărășescu, *Mănăstirea Antim — București*, în «M.O.», XXVI (1974), 5—6, p. 464. Surprinde faptul că N. Iorga în *Inscripții din bisericile României*, București, 1905 — la p. 280—282 unde sînt menționate alte inscripții de la Antim — nu o menționează.

indirect, pe episcopul Iosif al Argeșului ca autor⁵¹. Supoziția că versurile din inscripție ar fi fost compuse de episcopul Iosif I al Argeșului se sprijină numai pe faptul că s-au aflat la mormîntul său și pe felul în care îi este menționat numele în text.

Acum cîțiva ani, împrejurările ne-au prilejuit bucuria de a descoperi două vechi manuscrise psaltice, la schitul Strihareț de lângă Slătina-Olt, care conțin și stihurile despre care vorbim. Unul dintre aceste manuscrise indică și pe preasfințitul lor autor în contextul următor: «*Stihurile ce sînt la mormîntul răposatului Iosif întîii/ul episcop al Argeșului, alcătuite la metohul său de Prea/Sfințitul și al nostru stăpîn Ilarion al doilea episcop/ al Argeșului care stau scrise pe stîlpul de piatră / din biserică* (subl. n.) și le-am scris și eu Mihai Vasilescu. Ihos. glas al V.»⁵².

Deci vlădica Ilarion Gheorghiede, episcopul Argeșului, prietenul și sfetnicul lui Tudor Vladimirescu, recunoscut ca un talent oratoric al epocii, este și autorul acestui epitafor-poem de la Mănăstirea Antim⁵³ — fapt cu unele repercusiuni de care ne vom ocupa.

51. În *loc. cit.*, p. 107. Autorul adaugă: «Tot Iosif (episcopul Argeșului) făcea și versurile de la fintina zisă a Meșterului Manole, din Curtea de Argeș». În aceste versuri (publicate și de N. Iorga, *op. cit.*, p. 154—155) se amintește de «Prea Sfinția Sa Stăpînul Iosif episcopul cu Meletie iconomul».

52. Schitul Strihareț, *Manuscrisul psaltic* nr. inv. 7857, f. 176 r.

53. O bogată tradiție în acest sens exista deja la noi.

La 27 ianuarie 1708 — sau puțin după această dată — s-a înscris epitafor pe un stîlp funerar de piatră ornămentat, așezat apoi în partea de răsărit a catedralei mitropolitane din București, pentru fostul mitropolit al Țării Românești, Teodosie (vezi Al. Elian și alții, *Inscripțiile medievale ale României. Orașul București*, vol. I, București, 1965, p. 303—304).

Epitaforul în versuri ce s-a alcătuit și s-a săpat, după data de 25 februarie 1715, pe piatra de mormînt din pronaosul bisericii Mănăstirii Cotroceni, pentru Radu Spătarul, fratele lui Ștefan Vodă Cantacuzino, este un alt exemplu grăitor (*idem*, p. 237).

Episcopul Ilarion al Argeșului, după ce și-a ocupat din nou scaunul în anul 1828, a alcătuit și a ținut un *Cuvînt-epitaforic* (panegiric) la înmormîntarea banului Grigorie Brîncoveanu, decedat la 30 aprilie 1832 și îngropat în Biserica «Sfintu Gheorghe-Nou» din București (vezi Pr. Gh. Paschia, *Ideii teologice din inscripțiile funerare vechi și noi*, în «B.O.R.», XCVIII (1980), 5—6, p. 578). Tot în vremea celei de a doua păstoriri arhieresti la Argeș, a alcătuit «stihuri asupra pietrii mormîntului răposatului General Constantin Ghica i vel bân au fost» (vezi *Epitaforul* în manuscrisul românesc nr. 1753, Bibl.

2. *Textul.* După manuscrisele de la Strihareț, reproducem stihurile care au fost «pictate» pe coloana de la Antim⁵⁴, fiind identice cu ceea ce s-a publicat parțial până acum :

- «Deși sint neinsuflețit,
Stilp de piatră întărit,
Omule, și de la mine
[Poți afla^a] de vei voi vre-un bine.
- 5 Eu am trei frați potriviți,
Tot de-odată aicea-nfiți,
De o parte și de alta
Doi în stînga unu-n dreapta.
Caută la noi și vezi
- 10 Ca să te încredințezi
Că^b și pietrile unite,
Pentru folos potrivite^c
Cit de mare greutate
Lesne poate să o poarte.
- 15 Chir Antim mitropolitul,
Ivireanul mult vestitul,
Aicea ni-a^d așăzat
Și cu zidul ni-au legat
Ca să ținem acest lăcași
- 20 Al sfinților toți sălaș,
De dinsul zidit
Iar pre urmă pre-noit^e
De chir Iosif întiul,
Episcopul Argeșului^f
- 25 Carele să odihnește,
Drept mine aici trupești^g
Dîndu-și obștescul sfîrșit,
După ce au viețuit
O viață minunată,
- 30 Vrednică de mare plată^h
Și-i de cinstia omenească
Și de slava cia cerească.
Vejnica lui pomenire,
De la Domnul (sic !) răsplăti-e,
- 35 Cere-i dar și tu cu mine,
Apoi caută de tine.
Și de vrei să moștenești
Bunățile cerești,
Urmează cum a urmatⁱ
- 40 Acest părinte minunat
Și de Dumnezeu iubit
Și de pietre pomenit.
Și să [fii] în viață lăudat
Și-ntre cei morți neuitat !»

Acad. R. S. România din București, f. 10). Un epitaf de patru versuri este săpat și pe lespedea de marmoră de la mormîntul său, lingă biserica Mănăstirii Antim : «*Ilarion Episcopul Argeșului, Aicea trupu-i se odihnește, / Iar în virtute duhu-i trăiește, Căci mult a obștei vrea fericire / Dobîndi veșnica pomenire.*»

54. Textul de bază, care menționează și pe autor, este *manuscrisul nr. 7857 de la Schitul Strihareț*.

- a) După varianta publicată de Ioan Panjurescu.
b) În *Manuscrisul nr. 7858 de la Strihareț* : «Că încă și...».
c) *Idem*, «potriviți». d) *Idem*, «ni-au». e) *Idem*, «pre noi».
f) *Idem*, «Argeșul». g) *Idem*, «trupește». h) *Idem*, «n-are plată».
i) *Idem*, «cum ai urmat»,

Analizate prin raportare la contextul istoric și social, stihurile din acest epitaf conțin și un mod alegoric de exprimare a unei concepții de viață, interpretează o viziune socială. Episcopul Ilarion al Argeșului formulează aici și o concluzie filosofică asupra existenței.

36. MĂNĂSTIREA ANTIM DIN BUCUREȘTI (LITOGRAFIE DIN SEC. XIX).

3. *Datare*. Un studiu publicat acum două decenii cuprinde afirmația că «aceste stihuri» au fost alcătuite și scrise «prin anul 1815»⁵⁵ — dar care ar fi fost rațiunea acestei datări, ținând seama de conținutul și destinația epitafului ?

55. Prof. I. Nanu, *art. cit.*, p. 237.

Dar în copia textului «inscripției» pe care o înainta arhierul Neofit Scriban Ministerului Cultelor — la 31 octombrie 1863 — se menționa și data scrierii epitafului pe coloană : 27 octombrie 1820, ceea ce indica în mod exact data trecerii către Domnul a episcopului Iosif I al Argeșului.

Pentru a aproxima logic și plauzibil data când au fost alcătuite și «pictate» aceste «stihuri» pe coloana de la Mănăstirea Antim, trebuie să avem în vedere câteva considerente ce pot înlesni aprecierile :

a) În chip obișnuit, inscripția la o piatră de mormînt nu se face prea tirziu după înmormintarea celui decedat — cu atît mai mult cînd este vorba de o personalitate și mai ales eclesiaslică. Întrucît astăzi știm că *Ilarion* este autorul epitafului, el s-a putut preocupa de alcătuirea și «pictarea» acestuia pe coloana străjuind locul de veci al vrednicului său predecesor în scaunul arhieresc argeșan, în *răstimpul evenimentelor ce s-au scurs de la încetarea din viață a acestuia, urmînd apoi alegerea sa ca nou episcop al Argeșului*. În această calitate, Ilarion devine membru al Divanului și se va afla tot mai adesea la București, avînd acolo reședință la Mănăstirea Antim — metocul eparhiei pe care o cîrmuiește. Acum va fi perioada unor tot mai frecvente întrevederi cu Tudor Vladimirescu⁵⁶, pînă cînd acesta va pleca în Oltenia — la jumătatea lunii ianuarie 1821.

Aici la Antim, a putut alcătui Ilarion epitaful-poem, omagiul predecesorului său mult prețuit, căruia îi cunoscuse bine viața, înfăptuirile, aspirațiile ; omagiindu-l, găsește cuvenit a înscrie prin acest epi-

56. După mențiuni ale unor martori contemporani, cum și după concluziile unor cercetători din secolul nostru, episcopul Ilarion era adesea cercetat de Tudor Vladimirescu la Mănăstirea Antim din București (vezi I. P. Liprandi, *op. cit.*, p. 269 ; Naum Rimniceanu, *Scrisoarea Munteanului...* precum și *Material pentru Istoria universală și bisericească a românilor din timpurile moderne*, publicat de C. Erbiceanu, în «B.O.R.», XIII (1889), 7, p. 338 ; N. A. Constantinescu, *op. cit.*, p. 20 ; Marin Mihalache, *Tudor Vladimirescu. Mișcarea revoluționară de la 1821 și drama conducătorului ei*, București, 1971, p. 34—35 ; E. Vîrtosu, *Tudor Vladimirescu. Pagini de revoltă*, p. 13—14).

Nicolae Iorga, în drama «Tudor Vladimirescu» (Ed. Ramuri, Craiova, 1921) plasează acțiunea actului III la Mănăstirea Antim din București. Aici are loc un «sfat» între episcopul Ilarion și Tudor. Tot aici, se înminează «Adunării norodului» steagul Revoluției, «un steag ca în vremea veche, cu vulturul mare-n război și pace».

taf datele-simbol pentru un portret moral, idei scumpe celui dispărut, între care ideea cu o semnificație atât de adecvată momentului : *uni-rea, solidaritatea*. Pictarea pe coloană a stihurilor — adică scrierea lor artistică — a putut să constituie osteneala zugravului David care, după relatări din epocă, a pictat și steagul Revoluției, sub supravegherea aceluiași Ilarion episcopul — în răstimpul premergător zilei de 18 ianuarie 1821.

b) *Intocmirea și scrierea pe coloana de la Antim a epitafului-poem a trebuit oricum să fie desăvârșită pînă în martie 1821*, cînd îl aflăm pe Ilarion la Cotroceni, în tabăra Domnului Tudor și cînd natura evenimentelor — și ritmul lor — nu ar mai fi îngăduit alte preocupări — și cu atât mai mult în următoarele zile și săptămîni de înverșunare și apoi crîncenă durere produsă de deznodămîntul Revoluției. Iar cînd cîrmuirea — pe deplin lămurită despre rostul episcopului Ilarion alături de Tudor și de strînsa lor conlucrare în vremea pregătirii și desfășurării evenimentelor revoluționare — îl dezavua pe ierarhul acum «compromis» pentru că făcuse «cauză comună», el devenind acum mai mult decît indezirabil, succesorul acestuia în scaunul ierarhic — între anii 1823-1828 — nu ar fi putut să se preocupe atât de întîrziat de scrierea epitafului-poem pentru mormîntul întîiului episcop de Argeș ; întîrzierea nu ar fi avut nici o justificare ; pe de altă parte, nici un fel de indiciu sau mențiune din epocă nu pot fi invocate pentru a susține o astfel de supoziție.

c) *Ideea de unitate*, exprimată metaforic în prima parte a poemului-epitaf de la Antim, este simbolică — *un simbol general, dar și unul al epocii*. Apelul la unitate din aceste stihuri era pus în evidență și într-un studiu de acum cîțiva ani⁵⁷, dar fără a se face această legătură cu contextul istoric al alcătuirii și pictării lor pe coloana de la biserica Antim.

Preocuparea de a crea o atmosferă generală cît mai propice desfășurării Revoluției, de a chema la unire și unitate de acțiune este, în

57. În 1974, D. Mioc și R. Cămărășescu, publicînd numai această parte a inscripției (*art. cit.*, p. 454), consideră că aceste versuri interesante, prin conținut și formă, par a fi o formă populară a cugetării : «unirea face puterea».

etapa pregătitoare a mișcării, deosebit de evidentă și revine grupului de fruntași ai acesteia — alături de Tudor și episcopul Ilarion o figură de prim-plan fiind eminentul profesor și teolog, Gheorghe Lazăr. Se face apel la unitate pe toate căile, un apel către toți «frații din Țara

37. CEI TREI STILPI-COLOANE DIN PRONAOSUL BISERICII MĂNĂȘTIRII ANTIM DIN BUCUREȘTI, DESPRE CARE VORBEȘTE POEMUL.

Românească», dar și din celelalte provincii românești — fiind toți nu numai frați de sînge, dar și de credință, de suferințe și de năzuințe.

În epitaful de la Antim, invocarea celor «trei» coloane — «stilpi» — care, unite, poartă «cît de mare greutate», exprimă ideea unității tuturor românilor — idee prezentă în chipul cel mai pregnant și în iconografia steagului de luptă al Domnului Tudor.

38. COLOANA DIN BISERICA MĂNĂSTIRII ANTIM, PE CARE AU FOST SCRISE STIHURILE ALCĂTUITE DE EPISCOPUL ILARION AL ARGEȘULUI.

d) *Inscripția la mormîntul episcopului Iosif I al Argeșului* nu conține un simplu, formal omagiu al persoanei celui chemat la Domnul.

În exordiu, este implicată ideea unității între frați — chiar stîlpii de piatră, «întăriți» și «neînsuflețiți» sînt «frați». Este apoi exprimat un prinos de grațitudine memoriei mitropolitului ctitor și martir, Antim al Țării Românești — tribun și luptător atît de temerar, jertfit pentru prestigiul Bisericii noastre, pentru drepturile și demnitatea patriei sale de adopțiune ⁵⁸, pe care a slujit-o atît de pilduitor. În sfîrșit, este exprimat cuvenitul omagiu pentru episcopul Iosif I al Argeșului — cel cu prea frumoasă și rodnică strădanie pentru Biserica și cultura poporului român ⁵⁹, o temeinică și curajoasă lucrare de zidire sufletească și națională, împotriva intereselor regimului feudal-fanariot.

4. *Despre transpunerea epitafului în limbaj muzical și circulația lui pe această cale.* Textul epitafului-poem, însoțit de notație psaltică, devine un adevărat imn, prin conținutul său adecvat, prin simbolul însuflețitor pe care îl cuprinde. Folosirea unor astfel de cîntări, în limba patriei, era încă un prilej de afirmare a elementului autohton împotriva stăpînirii fanariote.

Transpunerea muzicală a epitafului-poem alcătuit de episcopul Ilarion a putut să se săvîrșească numai de un bun psalt român — probabil acel Pavel, despre care în relatările timpului se afirmă că știa să cînte atît de frumos «Mugur, mugur, mugurel...», de el sau de un altul din școala psaltică a Țării Românești, date fiind virtuțile de înaltă clasă pe care le demonstrează muzica bisericească medievală românească, dată fiind valoarea școlii psaltice din chiar acei ani, condusă de vestitul Macarie Ieromonahul, cel care se ostenea în chip necurmat pentru «rumânirea» cîntărilor bisericești bizantine.

Imnul este alcătuit din 44 de versuri în metru popular, octosilabice, majoritatea catalectice, cu versuri de 7 silabe în loc de 8 (cu ex-

58. Deși erau de față doi patriarhi greci și numeroși alți ierarhi care vorbeau de preferință limba elină, Mitropolitul Antim și-a rostit cuvîntarea la înscăunare în limba română, arătînd în felul acesta că limba patriei sale adoptive este capabilă, ca și limba de cultură clasică — cea greacă —, să exprime idei și simțăminte înalte.

59. Episcopul Iosif, fiind un iscusit cărturar, a îmbrăcat în aleasă haină românească textele multor cărți și a îndemnat și pe alții să facă același lucru. A susținut tipărirea acestor cărți atît de necesare în epoca fanariotă și s-a ostentat pentru restaurarea bisericii Antim (Pr. Nicolae Șerbănescu, *Episcopii Argeșului...*, p. 603—604).

cepția versului 19, care este de 5 silabe), unele grupate în pseudostrofe de tip binar ⁶⁰, care au determinat și morfologia melosului său specific.

*

Odată cu scrierea textului pe coloană — sau ulterior, în orice caz la sfârșitul anului 1820 și prima jumătate a anului următor — s-a putut copia și răspîndi chiar pe foi volante acest imn însoțit de notație psal-

60. Vezi versurile 1—4 și 31—34, iar dacă se ia în considerație rima tuturor versurilor, care este împerecheată, se constată că întregul imn a fost conceput în pseudostrofe de tip binar, aparenta lipsă de unitate parțială dintre text și muzică se datorește copiștilor.

Folosirea metricii de factură populară arată preferința pentru o astfel de poezie — de altfel și mai accesibilă — cum și dorința de a asigura adeziunea largă față de conținutul poemului, de mesajul său.

Se constată că melodia este în noua notație hrisantică, stilul (tactul) stihiraric, ale cărei caracteristici sînt, între altele, prezența melismelor, ornamentelor, variațiilor ritmico-melodice, forma liberă etc. Caracterul său modal este determinat de folosirea modurilor psaltice dorian și hipodorian (I, V), cu inflexiuni și modulații la frigan și hipolidian (III și VI) cerute de conținutul literar al textului, prozodia sa, cum și de grija de a păstra etosul unor cîntări psaltice; ambitusul se desfășoară în cadrul unui interval de nonă (do-ré).

Melodia acestui imn fiind analizată din punct de vedere ale formei arhitectonice, se constată că are atîtea fraze muzicale cite versuri are textul, de dimensiuni variabile delimitate de măturii, avînd o unitate desăvîrșită datorită folosirii unor formule melodice identice și repetării de mici desene ritmico-melodice. Deși imnul se întinde pe 44 de rînduri melodice, în realitate sînt numai șase, însemnate cu literele: A-B-C-D-E-F. În desfășurarea întregului poem-epitaf, cele șase fragmente melodice diferite revin cînd identic, cînd variat. Rezultă următoarea formulă arhitectonică: ABABcAvBvAvBvAvBvAvBvAvBvAvBvAvBvAvBvAvBAvBAvBcAvBcAvBvAvBcAvBcCD Cv Dc CvDcEFAvBcAvBc. În felul acesta se obține oglinda versurilor care se cîntă pe aceeași melodie: A : 1, 3,

Av : 5, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 19, 21, 23, 25, 27, 29, 31, 41, 43,

B : 2, 20, 22,

Bv : 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 28,

Bc : 4, 24, 26, 30, 32, 42, 44,

C : 33,

Cv : 35, 37,

D : 34,

Dc : 36, 38

E : 39

F : 40

Handwritten musical score for the first system, featuring three staves with vocal lines and a basso continuo line. The lyrics are:
B A A A A A A B B B B B B B B B B
 HO O - SA ZI FE EGN
B A A A A A A CE Z Z Z ME E E E E
 LAS IIFE Z Z E ZI H UEGN
B Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z
 V NI ME E
B S S S S S S S S S S S S S S S S S S S S S S

Handwritten musical score for the second system, continuing the composition with multiple staves. The lyrics are:
B LA SA CAM DE E E E E E E MA DE
 ZG V Z Z MA ME E
A E E E E E E E E E E E E TUA A A
 A A ME CE O TUA A A A ME
B I I I I I I I I I I I I I I I I I I I I I I
 SA
I I I I I I I I I I I I I I I I I I I I I I
 A HVA ASAM DE CMI I I I TUA
A A A A A A A A A A A A A A A A A
 SA SA AM
III I I I I I I I I I I I I I I I I I I I I I I
 I SA SA A A A A A A A A A A A A
B A A A A A A CE Z Z Z E ZI ME MA CE

IBIDEM, f. 176 v (continuare) și f. 177 r.

1. *Adm* *Adm*
 2. *Adm* *Adm*
 3. *Adm* *Adm*
 4. *Adm* *Adm*
 5. *Adm* *Adm*
 6. *Adm* *Adm*
 7. *Adm* *Adm*
 8. *Adm* *Adm*
 9. *Adm* *Adm*
 10. *Adm* *Adm*
 11. *Adm* *Adm*
 12. *Adm* *Adm*
 13. *Adm* *Adm*
 14. *Adm* *Adm*
 15. *Adm* *Adm*
 16. *Adm* *Adm*
 17. *Adm* *Adm*
 18. *Adm* *Adm*
 19. *Adm* *Adm*
 20. *Adm* *Adm*
 21. *Adm* *Adm*
 22. *Adm* *Adm*
 23. *Adm* *Adm*
 24. *Adm* *Adm*
 25. *Adm* *Adm*
 26. *Adm* *Adm*
 27. *Adm* *Adm*
 28. *Adm* *Adm*
 29. *Adm* *Adm*
 30. *Adm* *Adm*
 31. *Adm* *Adm*
 32. *Adm* *Adm*
 33. *Adm* *Adm*
 34. *Adm* *Adm*
 35. *Adm* *Adm*
 36. *Adm* *Adm*
 37. *Adm* *Adm*
 38. *Adm* *Adm*
 39. *Adm* *Adm*
 40. *Adm* *Adm*
 41. *Adm* *Adm*
 42. *Adm* *Adm*
 43. *Adm* *Adm*
 44. *Adm* *Adm*
 45. *Adm* *Adm*
 46. *Adm* *Adm*
 47. *Adm* *Adm*
 48. *Adm* *Adm*
 49. *Adm* *Adm*
 50. *Adm* *Adm*
 51. *Adm* *Adm*
 52. *Adm* *Adm*
 53. *Adm* *Adm*
 54. *Adm* *Adm*
 55. *Adm* *Adm*
 56. *Adm* *Adm*
 57. *Adm* *Adm*
 58. *Adm* *Adm*
 59. *Adm* *Adm*
 60. *Adm* *Adm*
 61. *Adm* *Adm*
 62. *Adm* *Adm*
 63. *Adm* *Adm*
 64. *Adm* *Adm*
 65. *Adm* *Adm*
 66. *Adm* *Adm*
 67. *Adm* *Adm*
 68. *Adm* *Adm*
 69. *Adm* *Adm*
 70. *Adm* *Adm*
 71. *Adm* *Adm*
 72. *Adm* *Adm*
 73. *Adm* *Adm*
 74. *Adm* *Adm*
 75. *Adm* *Adm*
 76. *Adm* *Adm*
 77. *Adm* *Adm*
 78. *Adm* *Adm*
 79. *Adm* *Adm*
 80. *Adm* *Adm*
 81. *Adm* *Adm*
 82. *Adm* *Adm*
 83. *Adm* *Adm*
 84. *Adm* *Adm*
 85. *Adm* *Adm*
 86. *Adm* *Adm*
 87. *Adm* *Adm*
 88. *Adm* *Adm*
 89. *Adm* *Adm*
 90. *Adm* *Adm*
 91. *Adm* *Adm*
 92. *Adm* *Adm*
 93. *Adm* *Adm*
 94. *Adm* *Adm*
 95. *Adm* *Adm*
 96. *Adm* *Adm*
 97. *Adm* *Adm*
 98. *Adm* *Adm*
 99. *Adm* *Adm*
 100. *Adm* *Adm*

IBIDEM, f. 177 v și f. 178 r.

III I A A A A DE E E E E ZIN CIA O ME
 HA FINE
 III I A A A A DE E E E CIA A A A
 SA ZA ZE PA A A DE HE
 B E E EG HI HA HE V X SA TO ME HI I T PE
 A SA AA A A A A SA V SA HA SA PE ZETAO MI I
 I E O PEZ SAQ ZHI ME X HA MI I HE A TO
 O O SA HA A A X X ME Z DE MI I T PE
 III I I I DE OEA CZ MU I ZE HE E EPE
 B HE Z Z Z Z ME Z Z SA I KE E DE PEE PEA
 V SA PE HE X X SA A A A SA MARE
 A ZEPH PE Z Z Z O PI I HA ME E MI I
 HA HA A A ATT
 III I A A A A DE E E E E DE HNE PE E
 SA IS MI IMA
 III I I I I I DE E E E PE E E E E PE
 TO O O ME E HIME
 III I A A A A EG SA SA SA ONE BI A SA AD
 Z Z X SA AM III I I I HA TPE E
 E E ZE E E E SA MOGHA HE E E E V SA MAK

IBIDEM, f. 173 r (continuare) și f. 178 v.

Epitaful de la mormântul episcopului Iosif I
al Angelesului. Versuri alcătuite de următorul său, epis-
copul Iarion, așezate pe notărie psaltică după
nr. 7857 și var. II din nr. 7858. - Strihare!

de și sânt ne
în su-fl # Stih
de pia-tr
în ta-rit

O ma-le și de
la mi-no [B] ofi a-fl
de-vo cre-an bi-ne
E-an
tra-fr po-tri vi-te
Tot da-o

- 3 -

do-ta - a i-cea-x-fifi.
de
par-te și de-al ta
do-ni în-st
în-ga u-nore-anap-ta.
Ca-u ta

- 4 -

la noi și-azi
Ca-si
te-în cre-dita-feri.
Ca-si și-pe
tri-le u-ni te-u
Pe-tru

Handwritten musical score for the first system of 'DESCĂTUȘAREA'. It consists of two staves of music with lyrics written below. The lyrics are: 'los po tri vi te', 'Cit de na', 're pre u ta te', 'Les ne', 'poa te să - o poar te', and 'Chit An tin Mi'.

Handwritten musical score for the second system of 'DESCĂTUȘAREA'. It consists of two staves of music with lyrics written below. The lyrics are: 'Te pe i sal', 'rea nul saul - ves ti sal', 'A i', 'cea - vi a să zaf', and 'Si ca'.

- 7 -

Handwritten musical score for the third system of 'DESCĂTUȘAREA'. It consists of two staves of music with lyrics written below. The lyrics are: 'zi dul ne - su la gaf.', 'Co si', 'H ven a cest la caș', 'Al Sin', and 'lor tot să - laș'.

- 8 -

Handwritten musical score for the fourth system of 'DESCĂTUȘAREA'. It consists of two staves of music with lyrics written below. The lyrics are: 'din sul zi dit', 'lar pre', 'ur ma pre - a no - it', 'de chit', and 'I o sil in fi iul'.

co — pul de gra — ție — lui —

Ca — re

le — xi o — dit — naș — tr —

doap — ț — ni —

ne — a — i — ai — tre — poș —

Și — do — xi —

ob — ț — tes — cul — sfir — ții —

Și —

pă — ce — au — vi — e — tu — it —

O — vi —

a — ț — ni — ni — na — ț —

Vred — ni —

- 11 -

ca — de — na — re — pla — ții —

Și — de —

că — stea — o — ma — nă — nă — și —

Și — de —

și — că — că — ce — nă — și — și —

Vej — ni — ca — lui — po —

- 12 -

me — ni — re — de — la —

don — nul — nă — ș — ț — ti — re —

Le — re — i — dar — și — tu — cu — ni —

na — a — poi — ca — u —

ț — ni — ti — ne —

Și — de — veni — să — maș — tr — naș — tr —

Bu-nă-tă-ți -
 la-ce-vesti -
 Ur-mea-ză-cum-a-er-nat -
 A-cest-pă-rin-tă-ți-nu-nat -
 Și-de-Dom-nu -
 și-de-Dom-nu -
 vi-a-tă-lă-u-dat -
 Și-n-tre -
 cui-morți-ne-ai-tot.

-15-

* La transcrierea pe notație liniară am fost ajutat de profesorii Alexie Al. Buzera și Barbu Bucur Sebastian, cărora le aducem mulțumiri și pe această cale.

NOTE

1. LA VAR \bar{I}^A LIPSESTE MARTURIA.
2. VAR \bar{I}^A IN LOCUL DIBOROGANULUI (E) FOLOSESTE GORGANE (←).
3. VAR \bar{I}^A FOLOSESTE OLIGON CU OMIU (—).
4. VAR \bar{I}^A FOLOSESTE EPISTROF CU CLASMA (→).
5. VAR \bar{I}^A FOLOSESTE IPODI CU OMIU (S).
6. VAR \bar{I}^A PE OLIGON, IN DREAPTA, ARE FOTURIA ASEM (←, S).
7. LA VAR \bar{I}^A LIPSESTE MARTURIA.
8. LA VAR \bar{I}^A GORGANUL ESTE SCIS DEASURUA OLIGONULUI, IN DREAPTA (→).
9. VAR \bar{I}^A FOLOSESTE IONUL CU OMIU (C_{III}).
10. LA VAR \bar{I}^A , DIBOROGANUL, NU TRECUTE SCIS IONUL, CI PE IPODI, ASA CUM SE GAISESTE LA VARIANTA \bar{I}^A , SI L-AM TRECUT IN PARANTEZA DREAPTA.
11. LA VAR \bar{I}^A PE OLIGON IN DREAPTA SE AFLA FOTURIA ASEM (←, S).
12. LA VAR \bar{I}^A , IN LOC DE PETASTI TREBUIE RETASTI CU OLIGON DEASURUA, ASA CUM ESTE LA VAR \bar{I}^A SI CUM L-AM TRECUT IN PARANTEZA DREAPTA.
13. VAR \bar{I}^A , IN LOCUL SEMELIOR MIZICALE CU DIBOROGAN FOLOSESTE GORGANUL.
14. VAR \bar{I}^A ARE = CA NICA SI....
15. LA VAR \bar{I}^A LIPSESTE MARTURIA.
16. LA VAR \bar{I}^A , IN LOC DE PETASTI TREBUIE RETASTI CU OLIGON DEASURUA, ASA CUM ESTE LA VAR \bar{I}^A SI CUM L-AM TRECUT IN PARANTEZA DREAPTA.
17. LA VAR \bar{I}^A = POTRIVITIM.

18. LA VAR \bar{I}^A , EPISTROFUL NU ARE CLASMA.
19. LA VAR \bar{I}^A , EPISTROFUL ARE CLASMA.
20. LA VAR \bar{I}^A , IPODI ARE DIBOROGAN.
21. LA VAR \bar{I}^A , PE OLIGON IN DREAPTA SE AFLA FOTURIA ASEM.
22. LA VAR \bar{I}^A , OLIGONUL ARE DIBOROGAN SUB EL.
23. LA VAR \bar{I}^A , IPODI ARE DIBOROGAN.
24. LA VAR \bar{I}^A ESTE = ARGESUL.
25. LA VAR \bar{I}^A IONUL ESTE FARA GORGAN.
26. LA VAR \bar{I}^A , IPODI ARE GORGAN.
27. LA VAR \bar{I}^A , OLIGONUL ARE DIBOROGAN SUB EL.
28. LA VAR \bar{I}^A , IPODI ARE DIBOROGAN.
29. LA VAR \bar{I}^A , EPISTROFUL ARE CLASMA DEASURUA.
30. LA VAR \bar{I}^A , OLIGONUL CU CHERINTIMA DEASURUA ARE GORGAN.
31. VAR \bar{I}^A = TREBUIE.
32. LA VAR \bar{I}^A , IONUL NU ARE GORGAN.
33. LA VAR \bar{I}^A , EPISTROFUL ARE CLASMA.
34. LA VAR \bar{I}^A , IPODI ARE DIBOROGAN.
35. LA VAR \bar{I}^A , PE OLIGON IN DREAPTA ESTE FOTURIA ASEM.
36. VAR \bar{I}^A IN LOCUL SEMELIOR MIZICALE CU DIBOROGAN FOLOSESTE GORGANUL.
37. LA VAR \bar{I}^A PE OLIGON IN DREAPTA ESTE FOTURIA ASEM.
38. LA VAR \bar{I}^A , EPISTROFUL CU GORGAN ARE SI AFLI SUB EL.
39. LA VAR \bar{I}^A , IN LOCUL EPISTROFULUI ESTE SCIS IPODI.

40. LA VAR \bar{I}^A , IN LOC DE IASTROF CU GORGAN TREBUIE GORGAN DEASURUA CU GORGAN, ASA CUM ESTE LA VAR \bar{I}^A SI CUM L-AM TRECUT IN PARANTEZA DREAPTA.
41. VAR \bar{I}^A ARE EPISTROF CU CLASMA.
42. VAR \bar{I}^A IN LOCUL SEMELIOR MIZICALE CU GORGAN FOLOSESTE GORGANUL.
43. LA VAR \bar{I}^A , IN LOCUL OLIGONULUI CU FOTURIA IN DREAPTA TREBUIE OLIGONUL, ASEM SI TREBUIE ESTE SI LA VAR \bar{I}^A , CU DEOSEBENEA CE IONUL NU ARE FOTURIA LA UN β DINTORC.
44. VAR \bar{I}^A FOLOSESTE IONUL CU OMIU (—).
45. LA VAR \bar{I}^A , EPISTROFUL NU ARE CLASMA.
46. LA VAR \bar{I}^A , IPODI ARE OMIU (S).
47. VAR \bar{I}^A , IN PARANTEZA DREAPTA, IN ACEST SEN, FOLOSESTE SEMELIOR MIZICALE CU GORGAN IN LOC DE DIBOROGAN.
48. LA VAR \bar{I}^A , OLIGONUL ESTE FARA CLASMA.
49. LA VAR \bar{I}^A , OLIGONUL ARE FOTURIA IN DREAPTA (←, S).
50. LA VAR \bar{I}^A , IPODI ARE DIBOROGAN (S).
51. LA VAR \bar{I}^A , OLIGONUL CU CHERINTIMA DEASURUA ARE SI GORGAN SUB EL (→).
52. LA VAR \bar{I}^A , IONUL NU ARE GORGAN.
53. LA VAR \bar{I}^A , IONUL ARE DIBOROGAN SUB EL.
54. LA VAR \bar{I}^A , IPODI ARE DIBOROGAN.
55. LA VAR \bar{I}^A , IPODI ARE DIBOROGAN.
56. LA VAR \bar{I}^A , OLIGONUL CU CLASMA ARE GORGAN.
57. VAR \bar{I}^A IN LOC DE = POTRIVITIM = ARE ADU SI.
58. LA VAR \bar{I}^A , IONUL NU ARE GORGAN.

59. VAR \bar{I}^A , = VAR FIATA.
60. LA VAR \bar{I}^A , PE OLIGON IN DREAPTA ESTE FOTURIA ASEM.
61. LA VAR \bar{I}^A , EPISTROFUL CU GORGAN ARE SI AFLI.
62. LA VAR \bar{I}^A , IN LOCUL EPISTROFULUI ESTE IPODI.
63. LA VAR \bar{I}^A , IN LOCUL OLIGONULUI ESTE OLIGON.
64. SA NU SE CONFUNDE OMIU CU CEL DE SUB CELE DOUA OLIGONALE, CU OLIGONUL CU DOUA CHERINTIME SUB EL, SI TOTUL SIMILAR IN AMBELE VARIANTI.
65. IN LOC DE MARTURIA \bar{I}^A , TREBUIE MARTURIA \bar{I}^A IN AMBELE VARIANTI.
66. LA VARIANTA \bar{I}^A , OLIGONUL NU ARE ANTOIMONION SUB EL.
67. LA VARIANTA \bar{I}^A , IN LOCUL MARTURIEI \bar{I}^A TREBUIE MARTURIA \bar{I}^A .
68. VAR \bar{I}^A , OMIU EPISTROFUL CU CLASMA ARE MARTURIA \bar{I}^A INCERTE NU ADU VERE.
69. LA VAR \bar{I}^A , OLIGONUL ARE CLASMA DEASURUA IN STINGA.
70. LA VAR \bar{I}^A , CELA DOUA IONUL AU OMIU SUB EL.
71. LA VAR \bar{I}^A , OLIGONUL CU CHERINTIMA SI ARE SI DIBOROGAN.
72. SA NU SE CONFUNDE OMIU CU CEL DE SUB CELE DOUA OLIGONALE, CU OLIGONUL CU DOUA CHERINTIME SUB EL, SI TOTUL SIMILAR IN AMBELE VARIANTI.
73. IN AMBELE VARIANTI AU LOC DE MARTURIA \bar{I}^A TREBUIE.
74. LA VAR \bar{I}^A , OLIGONUL CU CHERINTIMA DEASURUA ARE CLASMA DEASURUA, IN STINGA.
75. LA VAR \bar{I}^A , CELA DOUA IONUL AU OMIU SUB EL.

76. LA VAR \bar{I}^A , EPISTROFUL ARE GORGAN.
77. LA VAR \bar{I}^A , OLIGONUL CU CHERINTIMA SUB EL ARE SI DIBOROGAN.
78. VAR \bar{I}^A PE OLIGON ARE FOTURIA MUSTAR.
79. LA VAR \bar{I}^A = CUM AI URMATI.
80. IN ACEST LOC NU INTERMIX DE CARMI STABLES TE NOTA CU CARE INCEPE MELODIA RYLLUM, CI FOTURIA DINTORC LA UN β DE SUB OLIGONUL \bar{I}^A .
81. LA VAR \bar{I}^A , OLIGONUL CU CHERINTIMA DEASURUA ARE CLASMA DEASURUA, IN STINGA.
82. LA VAR \bar{I}^A , CELA DOUA IONUL AU OMIU SUB EL.
83. LA VAR \bar{I}^A , OLIGONUL CU CHERINTIMA SUB EL ARE SI DIBOROGAN.
84. IN AMBELE VARIANTI AU LOC DE MARTURIA \bar{I}^A TREBUIE.
85. SUB OLIGON SI CELE DOUA IONUL TREBUIE OMIU, SI ACUM ESTE IN VAR \bar{I}^A , SI CUM AM TRECUT IN PARANTEZA DREAPTA.
86. LA VAR \bar{I}^A , EPISTROFUL ARE CLASMA DEASURUA.
87. LA VAR \bar{I}^A , EPISTROFUL CU GORGAN ARE ADU SUB EL.
88. LA VAR \bar{I}^A , IPODI ARE DIBOROGAN SUB EL.
89. LA VAR \bar{I}^A , EPISTROFUL CU GORGAN ARE AFLI SUB EL.

NOTE EXPLICATIVE LA RETRANSCRIEREA STIHURILOR ȘI TRECEREA LOR PE
NOTAȚIE LINIARĂ.

tică⁶¹. Mai târziu a intrat în antologiile de muzică bisericească psaltică, la capitolul «Cîntări veselitoare la duhovnicești veselii» — cum adevăresc și cele două manuscrise existente astăzi la Strihareț, ele fiind transcrise în a șasea decadă a secolului trecut, la Seminarul de lângă Argeș⁶², după manuscrise mai vechi. Și asemenea osteneli ale epis-

61. Menirea lui era dublă: preaslăvirea faptelor lui Antim Ivireanul și ale întiiului Iosif al Argeșului — cu ideea apelului la unitate — pe de o parte, pe de altă parte să contribuie la acțiunea de reromânizare a muzicii noastre psaltice, prin folosirea limbii autohtone și a elementelor melodice specifice.

Din anul 1819 luase ființă la București o școală bisericească de muzică, o școală catehelică la Mănăstirea Antim, în limba patriei, unde era numit dascăl eminentul muzician și pedagog, ieromonahul Macarie. Împotriva tendinței de grecizare, Macarie va arăta că orice cîntăreț român trebuie să cînte «vitejește și cu îndrăzneală orice cîntare în limba patriei; ...să nu se lase înjosit de cei ce pizmuesc luminarea neamului nostru» (Apud Pr. N. M. Popescu, *Macarie Psaltul*, București, 1936, p. 5—8 și I. Panțurescu, *op. cit.*, p. 51).

Macarie și ucenicii săi îmbrățișau cu fermă convingere și noua «sistimă» a muzicii bisericești orientale, știind că prin ea, «cîntitul patriot, cîntărețul român» va găsi drumul ideal spre «acea cîntare dulce și frumoasă a graiului neamului patrioțesc». Deci o adîncă preocupare față de viersul creștinesc și românesc, cugetîndu-se la «folosul și podoaba neamului în patrioțescă grăire» (Nifon N. Ploieșteanul, *Carte de muzică bisericească*, București, 1902, p. 54—56; Titus Moisescu, *Studiu introductiv la remarcabila ediție: Macarie Ieromonahul, Opere. I. Theoriticon*, București, 1976, p. 9, 11; Octavian Lazăr Cosma, *Hronicul Muzicii Românești*, II, București, 1974, p. 85—88 și 96).

62. Această piesă muzicală datînd din epoca 1821 devenise obiect de studiu la unele Seminarii — făcea parte din manualele de muzică bisericească ale Seminarului de la Argeș. În anul școlar 1854—1855 un elev, Mihai Vasilescu din Valea Mare (Olt), transcria în manualul său manuscris (păstrat astăzi la Schitul Strihareț): «Stihurile ce sînt la mormîntul răpăsatului Iosif întiiul episcop al Argeșului, alcătuite la metohul său de Prea Slințitul și al nostru Stăpîn Ilarion al doilea episcop al Argeșului (subl. n.), care stau scrise pe stîlpul de piatră din biserică. Și le-am scris și eu, Mihail Vasilescu. Ihos glas al V (-lea) («Manuscrisul psaltic românesc nr. 7857» de la Strihareț, f. 176 r-178 v).

copului Ilarion arată înaltele sale calități, dovedind în toate competență și pasiune, după cum, cu vădită pasiune a sprijinit, fără răgaz sau reticențe, cauza cea sfântă a Patriei, cauza slujită pînă la jertfă de Domnul Tudor din Vladimiri.

Fără acest amplu titlu explicativ își transcria în Antologia sa — manual manuscris și fratele lui Mihai V., elevul Marin Vasilescu din altă clasă a Seminarului de la Curtea de Argeș, în același an școlar. Era vorba așadar de stihurile episcopului Ilarion (*Manuscrisul românesc psaltic* de la Strihareț nr. 7858, f. 207 v-210 r). Ei copiau aceste stihuri din «antologii» mai vechi. Mihai Vasilescu îl rânduia la capitolul: «Cîntări ce se cîntă numai la duhovniceștile veselii» — care începea cu stihurile serdarului B. Paris Mumuleanu: «Deschide-te gură, cîntă Celui Sfînt...», cu melodie de Macarie Ieromonahul.

STIHURILE CE SîNT LA MORMINTA RAPOSAȚILOR ÎNCEP ÎNTR-
 UN EPISCOP DE ARHIEPISCOPUL SÂMBĂȚI LA METOKA SĂ DE ÎN
 VESNICIA ȘI LA NOȘTRU STILHON ILARION DE ALTE EPISCOP
 DE ARHIEPISCOPUL NAȘTE SÎMĂ ȘI ȘI LA STRĂLĂCĂ DE PĂTRU
 ȘI BIREȘIN : ȘI ADĂ ȘI ȘI MIHAI VASILESCU
 ÎNOC RADE DE ȘI

III.

STEAGUL REVOLUȚIEI DIN 1821

SIMBOLUL LUPTEI MÎNTUITOARE PENTRU SFÎNTA CAUZĂ OBȘTEASCĂ :
PRIN UNITATE, PENTRU DREPTATE !

«*Vremea dorită și așteptată a sosit*» — la începutul anului 1821. O «vreme» îndelung așteptată, *dorită nu ca un dar, ci ca un drept* al celui îndelung însetat de libertate națională și înfometat îndelung, deoptrivă, de pîine și de dreptate. O «vreme» îndelung pregătită de realitatea istorică, fiind crîncen încercată răbdarea poporului cel asuprit fără măsură. O «vreme» în chip febril și hotărîtor desăvîrșită prin toate preparativele săvîrșite spre a duce la declanșarea luptei, în acest ceas, la acest prag al unui an, dar și între un deceniu și altul — care trebuia să însemne un hotar între un ev și altul, între un ev al opresiunii și cel al libertății. Deznodămîntul tragic al Revoluției nu a oprit mersul istoriei, nu a împiedicat ca acest an — 1821 — să fie borna între epoca feudală și epoca modernă în istoria românilor.

Această dată, început de an, început de deceniu și început de ev, trebuia să însemne împlinirea ceasului dorit și așteptat, plin de speranță spre o adevărată înviere a neamului, «nașterea sa cea din nou».

«1821 Gen(arie)» era dorit, voit, ca ceas al «mîntuirii» Patriei, înscris pe stindardul Domnului Tudor din Vladimiri și, parcă parafînd textul simbolic al devizei-invocație alcătuite din opt versuri, dispuse simetric de o parte și alta a stemei Țării Românești.

La începutul lunii ianuarie, pe lîngă celelalte preparative îndeplinite, erau întocmite o serie de documente și acte diplomatice ; iar la

23 ianuarie, Domnul Tudor rostea *Proclamația* către popor, la Padeș, sub fluturarea steagului Revoluției ⁶³.

Flamura sub care căpetenia pandurilor adresa chemarea către «toi norodul românesc» s-a lucrat la Mănăstirea Antim din București de către monahul David, sub indicațiile Domnului Tudor și sfetnicului său, Ilarion episcopul Argeșului ⁶⁴; nu este exclusă și colaborarea lui Gheorghe Lazăr la elaborarea proiectului emblemei. Osteneala artistului executant s-a dovedit plină de pricepere și talent; el «pictase» pe coloana de la biserica Antim stihurile poemului-epitaf, omagiu episcopului Iosif I al Argeșului.

*

În viziunea fruntașilor Revoluției de la 1821, acest stindard reprezintă așa dar, fără echivoc și printr-o amplă semnificație, prin îmbinarea simbolurilor heraldice, «*tot norodul românesc*» — voința și hotărârea lui de a-și dobîndi dreptatea ⁶⁵, așa cum enunță stihurile invocației-rugăciune care subtitrează compoziția plastică.

63. Colonelul P. V. Năsturel, *Steagul, Stema română. Însemnele domnești, trolee*, București, 1903, p. 45.

64. N. Iorga, *Un apărător al săracilor, «Domnul Tudor» din Vladimir*, București, 1921, p. 46; E. Virtosu, *Tudor Vladimirescu. Pagini...*, p. 15 și ediția a II-a (1944), p. 49—50.

65. În anul 1821, transilvănenii români așteptau ca Tudor Vladimirescu să fie la ei pînă la Sfintele Paști din acea primăvară — 10 aprilie. Îl așteptau pe «Domnul Todoruș» (vezi și *Istoria României*, III, București, 1964, p. 880—883).

În primăvara anului 1821, Tudor iniția stabilirea unor legături strinse cu guvernul din Moldova — cu membrii partidei naționale de acolo, pentru o acțiune comună, ca «unii ce sîntem de un neam, de o lege (subl. n.), ...fiind la un gînd și într-un glas cu Moldova, să putem cîștiga deopotrivă dreptățile acestor prințipaturi, ajutorîndu-ne unii pe alții» (*Idem*, p. 893). Documentele timpului aduc mărturiile cele mai grăitoare despre ecurile — și marile îngrijorări provocate guvernului fanariot și eteriștilor din Moldova de evoluția mișcării revoluționare conduse de Tudor. Ministrul lui Mihail Șulu, Nerulos, scria lui Al. Ipsilanti în februarie 1821: «Un anume Tudor... a răsculat pînă alaltăieri toate județele de peste Olt, proclamînd libertate, egalitate și desființarea privilegiilor boierilor...; el cheamă prin proclamații întreg norodul dac sub arme» (*D.I.R. Doc. 1821*, IV, p. 123—124). Marea primejdie pe care o vedea domnitorul Moldovei Mihail Șulu în mișcarea revoluționară din Țara Românească reiese și dintr-un raport al agentului austriac pentru Moldova, Raab I., către cancelarul Metternich.

STEAGUL REVOLUȚIEI LUI TUDOR VLADIMIRESCU, 1821

*Tot norodul românesc pre Tine Te proslăvesc
Troia de o fună trimite-mi ajutorință
Cu puterea Ta cea mare și în brațul Tău cel tare
Nădejde de dreptate acum să am și eu parte
1821, Ianuarie*

(Stihurile de pe Steagul Revoluției
condusă de Tudor Vladimirescu)

Întia observație generală asupra acestei reprezentări emblematice pe steag impune a remarca armonioasa ei simetrie — și aceasta conținând un subtext. Dar esențiale sînt fiecare dintre elementele incluse și semnificația lor.

Întia observație «de fond» implică remarca asupra faptului că în ansamblul compoziției se distinge «clasică» stemă a Țării Românești — corbul cruciat, aici cu aripile în zbor, element simbolic aflat în tradiția heraldică a acestei provincii încă din secolul al XIV-lea⁶⁶, în vremea lui Mircea cel Bătrîn. Chenarul circular, ornament sobru în formă de cunună de laur, este de asemenea un element heraldic de veche tradiție, apărînd pe *Molitvenicul* tipărit la Tîrgoviște în 1545 și în *Apostolul* slavon din 1547⁶⁷, apoi în *Octoihul* slavonesc imprimat de diaconul Coresi la Brașov, în 1575⁶⁸. Este așadar limpede, și în directă linie a tradiției, reprezentarea herbului Principatului muntean.

document din 18 febr. 1821: «Principiile trimbițate de Vladimirescu, și anume: înlăturarea domnilor fanarioți, restaurarea vechilor capitulații cu Poarta, infrinarea samavolnicilor și stoarcerilor boierești și înlăturarea justiției de clasă, sînt primite cu mare bucurie și proslăvite în mod public de tirgoveții moldoveni, de mica boierime și de țărănime, care gem sub apăsarea domnilor fanarioți și a mării boierimi solidară cu ei». Mihail Șutu numea principiile proclamate de Domnul Tudor, «demagogice»; temîndu-se de o mișcare asemănătoare și în Moldova «a început să ia măsuri de apărare, întărind în taină corpul de arnăuți prin recrutări noi» (*Doc. Hurmuzaki*, serie nouă, II, p. 619).

66. Pasărea heraldică — așa-numita «acvilă valahică», este atestată pe mărturiile de ordin sigilar și monetar din Țara Românească încă din secolul al XIV-lea — întia dintre ele fiind pecetea lui Mircea cel Bătrîn pe Tratatul de alianță din 1390 cu regele Vladislav al Poloniei.

67. I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, I, București, 1903, p. 23—24, fig. 24.

68. *Ibidem*, p. 61, fig. 73.

Cînd, în 1818, Caragea Vodă tipărea cunoscuta Pravilă, porunca să se imprime și cîteva versuri «la stemă», alcătuite de Iancu Văcărescu. Acesta «aude atunci glasul pămîntului strămoșesc..., visează la vremea cînd românul își va regăsi virtutea pierdută... întrevăzînd și tămăduirea rănii de care suferea țara: «Iar nedreptatea p-ăst pămînt / N-ar fi dumnezeire!» — versuri revoluționare care nu au fost acceptate de Caragea Vodă. Mărturii contemporane arată că Tudor Vladimirescu le-a apreciat mult, mulțumind lui Iancu Văcărescu «pentru balsamul turnat pe ranele națiunii» (cf. E. Vîrtosu, *Tudor Vladimirescu, Pagini...*, ed. 1936, p. 13).

Dar întreaga compoziție emblematică de pe steag se constituie într-un amplu simbol național, adevărat document istoric — mărturie și argument — care se descifrează prin adaosul la o stemă de stat — cea a Țării Românești — a unor elocvente elemente iconografice din domeniul heraldicii eclesiastice; o concepție și o expresie a simbolurilor considerate de episcopul Ilarion a fi cele mai potrivite, deplin încuviințate de căpetenia pandurilor, Domnul Tudor. Este concepută și a fost executată artistic astfel încît să sugereze complet realitate de cuget și simțire a fraților «de un neam și de o lege» din toate provinciile românești, totodată și dezideratul ca prin luptă unită să se înfăptuiască libertatea și dreptatea, să se înfăptuiască, să se statornicească unitatea politică, cea de drept istoric milenar a tuturor românilor.

Astfel, central, deasupra stemei Țării Românești, este reprezentată **Sfînta Treime** — *Dumnezeu-Tatăl* și *Dumnezeu-Fiul* odihnind pe norii cerului și *Sfîntul Duh* în chip de porumbel. **Este simbolul fundamental pentru unitatea «norodului românesc»** — ceea ce confirmă și textul invocației-rugă ce este adresată Sfintei Treimi. Dar «Troiuța» era și simbolul eclesiastic al Transilvaniei cu o evoluție cunoscută: hramul mitropoliei din Bălgrad (Alba Iulia) — unde a ctitorit și s-a încoronat voievod al tuturor românilor primul făuritor al unității noastre naționale, Mihai Viteazul; apoi, catedralele din Sibiu și Blaj vor avea drept hram tot Sfînta Treime⁶⁹. Icoana «Troiuței» întruchipa, pentru Transilvania, «unirea-n cuget și-n simțiri», cea mereu dorită, mereu «visată» ca în-

69. Ctitoria marelui voievod Mihai era invocată spre a afirma unitatea spirituală a poporului român (Episcopul Emilian de Alba Iulia, *Care este semnificația Alba Iuliei în istoria noastră națională și bisericească*, în «Îndrumător Pastoral» III, Alba Iulia, 1979, p. 230 și Ioan Șerban, *Biserica Sfînta Treime din Maierii Alba Iuliei*, în «Îndrumător Pastoral», II, Alba Iulia, 1978, p. 110).

Icoana Sfintei Treimi, hram al Mitropoliei Ardealului, simbol al unității naționale în diferite prilejuri — după momentul unirii sub Mihai Viteazul —, se găsește în *Noul Testament* de la Bălgrad (1648), rînduit a circula în toate părțile locuite de români, cum circulă banii. Predoslovia, cu cîteva versuri «la stemă», pune în lumină unitatea noastră de neam prin aceeași limbă națională, literară.

În secolul al XVIII-lea, după ce Sfînta Treime devenea și hramul catedralei din Blaj, apare ca emblemă în mai multe tipărituri din această cetate transilvană, avînd și versuri alcătuite, probabil, de xilografuror Vlaiicu :

făptuire națională — secole la rînd, fără conținere și mai ales după împlinirea de o clipă a visului prin fapta și jertfa Bravului Mihai — pentru obștea românească transilvană Treimea-cea-de-o-ființă însemnînd *hram creștinesc și simbol național*; în Treimea de-o-ființă se sublimează realitatea existențială originară și perpetuă a provinciilor românești, ca entitate istorică indestructibilă — chiar dacă de secole despărțite, nu prin munții care totdeauna le-au unit și le-au înlesnit legături frățești, ci prin urgia timpurilor, prin cupiditatea și violența puterilor străine dominatoare sub o formă sau alta.

Cei doi sfinți militari, *Sfîntul Mare Mucenic Gheorghe și Sfîntul Mucenic Teodor Tiron*, sînt plasați de o parte și alta, accentuînd vizibil armonioasa simetrie a elementelor întregii compoziții — la prima vedere asupra plasticii scenei sugerînd, cu evidență, ținuta și poziția oștenilor străjeri, simbolizînd veghea lor neobosită la hotarele Patriei.

Sfîntul Mucenic Gheorghe, Purtătorul de biruință, era — ca și acum — simbolul heraldic eclesiastic al Moldovei, încă din vremea mușatiniilor, iar de atunci și pînă în secolul al XIX-lea va apare adesea și pe stindardul Moldovei⁷⁰. Sfîntul Teodor Tiron este plasat la senestra

«Trei fețe văz în Troiță, / Un Dumnezeu în credință.

Tatăl, Fiul, Duhul Sfînt / Un gînd și o voie sînt.

Troiții s-a numit hramul / Ca să păzească tot neamul.

Și cei dintr-această vie / Un gînd și o voie să lie» (subl. n.). (Cf. Pr. Adrian Teodorescu, *Catedrala «Sînta Treime» din Blaj*, în «Îndrumător Pastoral» I, Alba Iulia 1977, p. 214).

În chip grăitor, icoana Treimei celei de-o-ființă va semnifica mereu pentru Transilvania năzuința împlinirii visului unirii cu țările-surori (Arhid. Gh. Papuc, «*Unire-n cuget și-n simțiri*» (la 122 ani de la Unirea Principatelor Române) în «Telegraful român», 3—4/1981, p. 3).

70. Pe steagul lui Ștefan cel Mare de la 1500 — păstrat astăzi la Muzeul Militar Central din București — sub chipul Sfîntului Gheorghe este și textul: «Mare Mucenic Gheorghe, primește de la noi și această rugăciune a smeritului tău rob domnul Io Ștefan Voievod... și păzește-l pe el neatins în lumea aceasta și în cea viitoare...» (vezi și M. Sturdza-Săucești, Alex. I. Gonța, *Tricolorul românesc simbol al unității naționale sub Mihai Viteazul*, în «Revista Arhivelor», XI (1968), 2, p. 70).

Sfîntul Mucenic Gheorghe, patronul oștirilor, apare mai ales în programul iconografic din fresca de pe pereții bisericilor noastre în fruntea sfinților militari; în zugrăvirea cavalcadei de la Pătrăuți, clitoria lui Ștefan cel Mare, este alături de Sfîntul Constantin cel Mare (cf. Virgil Vătășianu, *Pictura murală din Nordul Moldovei*, București, 1974, p. 19).

— nu întâmplător, lucru asupra căruia ne vom opri ceva mai departe, interpretind de asemenea și plasarea Sfântului Gheorghe la dextra.

În seria observațiilor de detaliu asupra reprezentărilor emblematice de pe steag, care contribuie la semnificațiile întregului, este de

40. ACEIAȘI DOI SFINȚI MUCENICI GHEORGHE PURTĂTORUL DE BIRUIȚĂ ȘI TEODOR TIRON, PICTAȚI PE PINZĂ, AVERS ȘI REVERS, PE UN STEAG DE EPOCĂ PĂSTRAT ȘI ASTĂZI ÎN DEPOZITUL PATRIMONIAL AL MUZEULUI MĂNĂSTIRII ANTIM — BUCUREȘTI.

remarcat vestimentația de oșteni în armură completă a celor doi sfinți mucenici, în poziție de gardă ⁷¹. În intenția și în viziunea celor care au creat imaginea nu putea fi întâmplătoare, nemotivată reprezentarea împreună a celor doi sfinți ostași martiri; îi întâlnim de obicei în pictura murală, care prezintă în registru continuu sau în compoziții seria sfinților mucenici militari, procedeu tipic pentru fresca de pe zidurile bisericilor noastre. Dar pentru ce au fost aleși anume, ei doi, pentru ce au fost astfel plasate și înfățișate chipurile lor?

Pe o icoană tempera pe lemn, din Colecția Arhiepiscopiei Craiovei ⁷², icoană de factură populară datînd din secolul al XVIII-lea, cei doi sfinți militari sînt înfățișați împreună — cu singura deosebire că poziția lor este inversată: Sfîntul Gheorghe la senestra, Sfîntul Teodor Tiron la dextra. Pentru că această icoană este din secolul al XVIII-lea, este plauzibil că a putut servi ca model — în Colecția Arhiepiscopiei Craiovei provenind dintr-o biserică din Oltenia. Cei doi sfinți mucenici poartă aceleași mantii lungi căzînd în falduri ample. Asemănarea chipurilor cu cele reprezentate pe steagul Domnului Tudor este evidentă, doar că aici sînt în semi-profil, orientate către persoanele Sfintei Treimi pe care le încadrează, și sînt mai stilizat executate, într-o manieră modernizată. Sfîntul Mucenic Gheorghe are același chip adolescentin, cu obrazul rotund; Sfîntul Teodor Tiron are aceleași trăsături energice ale feței încadrate de o barbă neagră tăiată rotunjit. Ideea pregătirii de luptă este foarte sugestiv redată; pe lîngă armuri, element comun și pe icoană, pe steag ambii sfinți mucenici au coifurile pe cap. Aceeași platoșă, «decorată cu figuri de mascaroni» ⁷³, doar că pe steagul Revoluției este mai mare, bine pusă în evidență, ținută de Sfîntul Gheorghe în mîna dreaptă, puțin depărtată de corp. Pe icoana din secolul al XVIII-lea, este plasată pe umărul și brațul stîng al Sfîntului Teodor

71. În iconografia bizantină, după cum se știe, Sfîntul Mucenic Gheorghe este reprezentat foarte adesea călare, ucigînd balaurul.

72. Dr. Teodora Voinescu, *Comori de artă bisericască. Colecția Arhiepiscopiei Craiovei de la Mănăstirea Jitianu-Craiova*. Catalog. Cu o Precuvîntare de NESTOR Mitropolitul Olteniei, Craiova, 1980, p. 63, fig. 15.

73. *Ibidem*, p. 65.

Tiron. Pe stindard se distinge foarte bine și este foarte expresivă figura de profil a mascaronului de pe platoșă, fiind aproape identică celei care se observă pe icoana din secolul al XVIII-lea. Pe steagul Domnului Tudor se remarcă și un element nou de detaliu, cu semnificație explicită : Sfântul Gheorghe ține cu dreapta platoșa, iar în stînga — strîns adusă la brîu — o creangă mare de finic, simbol pentru vestirea și salutul din adîncul inimii — partea stîngă semnifică iubirea — a speranței că lupta norodului îi va aduce acestuia pacea.

În concluzie, asupra semnificației acestor elemente de detaliu prezente pe stindard : deși ambii sfinți mucenici sînt în armură și au ținuta pregătirii de luptă, nu sînt vizibile armele lor — sulita sau sabia, cum indică erminiile în chip obișnuit pentru sfinții militari —, simbolul vizibil al luptei lor este aici *platoșa de apărare*, fiindcă *în chip real și nedesmințit lupta de acum a românilor, în 1821, ca și în întreaga lor istorie, este numai una și aceeași luptă de apărare a drepturilor uzurpate și a însăși ființei neamului ; finicul, sfîntul simbol creștin al bucuriei Intrării Domnului Iisus Hristos în Ierusalim este aici semnul dorinței neamului românesc de pace, spre a se dezvolta și a prospera aici, între hotarele străbune.*

Revenind cu încă o observație asupra modului în care au fost plasate elementele heraldice pentru a reliefa simbolistica lor, să menționăm că în această plastică a scenei, semnificațiile descifrîndu-se în detalii și pe ansamblul compoziției, interpretarea lor ne prilejuiește a reconstitui o imagine simbolică istorică : Sfînta Treime este situată central-supra — așa trebuind să fie prin locul său suprem unic, și așa fiind în toate reprezentările iconografice creștine ale ierarhiei cerești. Dar pe de altă parte, concretizînd și raportînd la însăși realitatea geografică a țării și la istoria ei, prin coincidență, acest simbol eclesiastic al Transilvaniei figurează chiar situarea nordică a acestei provincii românești. În dreapta, Sfîntul Gheorghe — spre răsărit — figurează locul Moldovei. În stînga, Sfîntul Teodor Tiron este patronul Domnului Tudor ⁷⁴,

74. «După cum este amplasat pe mătasea albă a acestui steag, dă impresia că susține hampa însăși» — arată Gh. Iscriu în interviul luat de Mihai Pelin, *Steagul cel mare al lui Tudor Vladimirescu* (II), în rev. «Flacăra», nr. 51/1980, p. 25.

dar iarăși se adaugă o semnificație coincidentă istorico-geografică, la vest fiind Oltenia. În sfârșit, aflată central-infra, stema de stat a Țării Românești figurează întocmai situarea geografică, la sud, pe harta României. Neîndoielnic, a fost adânc meditată și deliberată prezența steimei de stat numai a Țării Românești și includerea unor elemente emblematice eclesiastice ale provinciilor, și nu însemnele specifice stemelor de stat ale acestora. Întregul compoziției heraldice de pe stindardul Domnului Tudor este un simbol al simbolurilor.

Remarcându-se în cromatica picturală a elementelor componente figurative de pe steag și prezența culorilor naționale⁷⁵, așa cum au mai fost menționate și în cercetări anterioare ale unor heraldiști, semnificația lor se confirmă și prin ciucurele de mătase tricolor, descris încă acum patru decenii de A. Metzulescu și aflat pe atunci între exponatele Muzeului Militar din Craiova⁷⁶, iar acum la Muzeul Militar Central din București.

*

Invocația în versuri către Sfânta Treime este o rugăciune de cerere și este un manifest, cu mesaj și semnificație explicite — ideea unității în lupta cea încununată de speranța izbîndei, lupta pentru lege și dreptate.

În studiul lui D. Bodin, care se ocupă de activitatea lui Tudor Vladimirescu în perioada 1806—1812, se arată că chipul Sfântului Mucenic Teodor Tiron apare spre sfârșitul secolului al XVIII-lea pe steagurile oastei de țară organizate de Nicolae Mavrogheni. Este așadar și o tradiție, ea se adaugă ca argument pentru prezența imaginii sfântului patron al Domnului Tudor pe steagul de la 1821 (D. Bodin, *Însemnări cu privire la Tudor în războiul ruso-turc din 1806—1812*, în «Revista istorică română», VII (1938), p. 235).

75. Culorile naționale se disting pe veșmintele sfintelor personaje emblematice. Albastrul apare pe fustănela Domnului Iisus Hristos, galbenul pe fustanela lui Dumnezeu-Tatăl, iar roșul pe mantia lungă a Sfântului Gheorghe (cf. Gh. Iscru, *loc. cit.*). Despre culorile fiecărei provincii pe steaguri vezi și Marcel Sturdza-Săucești și Al. I. Gonța, *art. cit.*

Gruparea celor trei culori într-un drapel arătau, înainte de 1848, «un simbol pentru românii nemulțumiți cu starea de lucruri de pe atunci» (*Ibidem*); prin aceste culori-simboluri își întruchipau năzuințele către un viitor al libertății și unității de neam.

76. *Steagul lui Tudor Vladimirescu*, în «Oltenia. Documente. Cercetări. Culegeri», Cartea II, Craiova, 1941, p. 134—138.

Pînă la această dată — anul 1821 —, demonstrează specialiștii heraldiști, referindu-se la domeniul emblematicii și graficii religioase sau laice de la înființarea primei tipografii în Țara Românească⁷⁷, majoritatea dedicațiilor sînt omagii versificate, multe purtînd semnătura autorului lor și avînd un titlu : «Stihuri pe herbul țării», ori : «Stihuri în stema domniei», ori : «Versuri politice asupra stemei».

Acum însă, nu poate fi vorba de o dedicație omagială, festivă. Pe stindardul primei revoluții românești care se desfășoară în chip organizat, după un program și un plan tactic prestabilit, se citește, în imaginile figurative emblematică ca și în cuvintele care le însoțesc, parcă spre o mai deplină tălmăcire a lor, credința profundă în Dumnezeuul străbunilor — Treimea cea-de-o-ființă pe care «tot norodul» o preamărește și îi invocă ajutorul.

Concepția care călăuzește lupta, năzuințele și idealul poporului, scopul către care se țintește prin această luptă, totul se reflectă în chipul cel mai sugestiv atît în semnele heraldice — cum arătam în paginile anterioare —, cît și în acest text care le subtitrează, sînt plasate ca niște lespezi într-o temelie și exprimă o deviză a luptătorilor.

Scrise astfel pe stindard, fără îndoială că erau menite a fi știute — și neîndoielnic erau știute — de cei pe care trebuia să-i îmbărbăteze spre hotărîre și bravură, în lupta lor dreaptă : pandurii lui Tudor — întreaga «Adunarea norodului». Sînt scrise pe stindardul lor, sînt o invocație-rugă și în același timp un adevărat manifest, menit să cheme cugetele, să mobilizeze voințele, să le exprime unanimitatea aspirațiilor și să le călăuzească în lupta strîns unită pentru izbînda sfintei cauze comune.

Desigur că această invocație nu înseamnă «stihuri pe herb» ori «stihuri la stema domniei» ; este rodul unei străduințe a spiritului de a exprima totul în puține cuvinte — un îndemn și o chemare, însemnînd o rugă într-un singur glas a celor «amăriți și dosădiți». Că un rol principal a îndeplinit aici și episcopul Ilarion nu încapă îndoială. Oficiase de atîtea ori Sfînte Liturghii arhieresti și ierurgii pentru cerere de aju-

77. Este o analiză istorică edificatoare ca element comparativ pentru textul acestei invocații scrise pe steag.

tor și ocrotire a celor mulți și oprimați. În singurătatea chiliei sale, seară de seară și-a îndreptat ruga spre cer, cu glas de cucernicie adâncă. Iar în ceasurile de sfat tainic cu Domnul Tudor, în atâtea rînduri își vor fi plecat capul rugîndu-se împreună și îi va fi psalmodiat unul dintre cele mai frumoase imne sfinte, în care simplitatea cuvintelor este o apoteoză a Sfintei Treimi : «Nădejdea mea este Tatăl, / Scăparea mea este Fiul, / Acoperămîntul meu este Duhul Sfînt!»... Din ardoarea inimii lor a putut izvorî invocația către «*Troița Sfîntă*», exprimînd «nădejdea» pentru «ajutorință», pentru «dreptate» — cu încredere adîncă în nețărnută putere, «puterea Sa cea mare», singura izbăvitoare.

S-au concentrat în aceste stihuri așadar o credință nestrămutată, credința străbună care îi întărea pe toți, o speranță vie și un program de luptă care cuprindea toate năzuințele de libertate, justiție și demnitate națională nutrite de un întreg popor ajuns acum la marginea răbdării, pornit acum cu pașii cutezanței neabătute către unicul liman al izbăvirii, al reînvierii sale.

Întîia sintagmă a textului, întîiul stih din cele opt ale acestei invocații către Sfînta Treime nu este o figură poetică, este mai degrabă ca un răspuns unanim la apel, răspuns al unei întregi oștiri în pragul unei bătălii hotărîtoare — ori ca o semnătură unanimă și antepusă pe un legămînt. Această primă sintagmă este un enunț-declarație, în expresie foarte directă — «Tot norodul românesc» :

**«Tot norodul românesc / Pre Tine Te proslăvesc,
Troiță de-o-ființă / Trimite-mi ajutorință !
Cu puterea Ta cea mare / Și în brațul Tău cel tare,
Nădejde de dreptate / Acum să am și eu parte».**
«1821» G e n (arie).

Un stil direct, solemn dar strict indicativ, fără expresii decorative-retorice. Stihurile, grupate simetric la dextra și senestra față de stema Țării Românești — dispuse într-o aparență de strofe grafice, dar nu ca structură poetică, fiind totul «spus ca dintr-o singură respirație». Însăși rima este numai o modalitate de a sublinia solemnitatea conținutului și fără îndoială, pentru a ușura memorarea. Pornind de la chiar existența acestui «discurs» rimat, înscris pe stîndard, o ipoteză atrăgătoare ce ar incita la o perseverentă cercetare — dacă s-ar putea afla unele in-

dicii care să-i întemeieze elucidarea — ar fi aceea că acest text ar reprezenta chiar un imn al pandurilor (Cît de plauzibilă apare însăși ideea că un astfel de imn trebuie să fi existat atunci!... Oare oastea pandurilor, Adunarea norodului, să fi înaintat către Capitala țării în tăcere? Să fi cantonat atîta vreme în tabăra de la Cotroceni în chip conspirativ, cită vreme oastea lor, această Adunare a norodului nu era un complot, ci o desfășurare la lumina zilei, știute fiind țelurile ei?!).

Invocația-rugă este retorică numai prin ton, în chipul cel mai sobru. Puterea Sfintei Treimi este «cea mare» — fiindcă prin ea însăși este superlativă; la fel, brațul Său este «cel tare».

De ce oare, după pluralul absolut ca sens — exprimat prin singular colectiv: «Tot norodul...» — din primul stih, întreaga invocație este exprimată la persoana întii singular, dacă nu fiindcă această rugă trebuia să fie a fiecăruia — începînd cu întiiul pandur, Domnul Tudor — și să fie a tuturor, directă, hotărîită, fierbinte, convingătoare, exprimînd limpede participarea fiecăruia și a tuturor, în acea unanimitate enunțată prin «tot norodul românesc?!...».

Episcopul Ilarion, autorul stihurilor din epitaful de la biserica Antim — în care evoca și invoca «pietrite unite» — aflîndu-se acum mereu alături și în neclintită, frățească unire cu căpetenia pandurilor, nu putea găsi nimic mai potrivit pentru a chema și a îmbărbăta în lupta împotriva asupririi sociale și stăpînirii fanariote, decît invocația către Sfînta Treime — trei fiind și Țările Române reprezentate simbolic, distinct, în heraldica steagului.

Și dacă este să menționăm și plauzibila implicație a aceluia mare patriot devotat programului revoluționar și acțiunii de reviriment național, *învățatul Gheorghe Lazăr*, care a putut îndeplini un rol în elaborarea compoziției emblematice de pe stindardul lui Tudor, trebuie să considerăm că, alături de *episcopul Ilarion* el era în măsură să aprecieze — cu competența și profunda cultură teologică pe care o avea — introducerea, sau interpretarea elementului heraldic eclesiastic al Sfintei Treimi, pentru a simboliza Transilvania pe de o parte, unitatea națională pe de alta — «Troita», căreia se adresează invocația.

Este de la sine înțeles că eminentul diacon-cărturar transilvan, ca și episcopul Ilarion, cunoștea faptul că în sec. XVIII Sfînta Treime, hra-

mul catedralei din Blaj, devenea și emblemă în mai multe tipărituri din această cetate. Stihurile incluse acolo sînt tot despre «Troiață»; ele arată că persoanele Sfintei Treimi «Un gînd și o voie sînt», Sfînta Treime este invocată «Ca să păzească tot neamul» — ceea ce în ruga-îmn de pe steagul Revoluției de la 1821 devine: «Trimite-mi ajutorință!» — și asemenea unității care este esența absolută a Sfintei Treimi, neamul tot trebuie «Un gînd și o voie să fie!»⁷⁸. Stihurile adăugate la emblema «Troiața» de pe acele tipărituri erau tot în număr de opt, cu aceeași rimă împerecheată — specifică versificației populare.

Pornind sub acest stindard lupta lor de eliberare națională și socială, căpetenia pandurilor cu tovarășii săi de luptă și sftencii săi întru organizarea și desfășurarea Revoluției — între care, «prim sfătuitor și ajutor» îi era episcopul Ilarion —, cugetau că odată cîștigată izbînda de acum ea însemna numai înfăptuirea obiectivului imediat. Dar pe acest stindard ei înscriseseră simbolul unității și al unificării⁷⁹, aspirația milenară a tuturor românilor.

Tocmai la înfăptuirea dreptății sociale și a acestei aspirații naționale, de unitate deplină prin acțiune, prin luptă, se referă și invocația către **Sfînta Treime** pe steagul Revoluției — **de a trimite «ajutorință»**.

78. Textul integral l-am menționat la nota 69.

79. Documentele vremii confirmă pe deplin acest lucru. Pe de altă parte, **invocația-manifest** este cel mai convingător argument pentru caracterul social și național al Revoluției de la 1821; ea cuprinde dezideratul comun tuturor românilor de dobîndire a dreptății prin lupta unită.

IV.

ÎN PERIOADA ALCĂTUIRII UNOR DOCUMENTE NECESARE DECLANȘĂRII ȘI DESFĂȘURĂRII REVOLUȚIEI

IARNA 1820—1821

Către sfârșitul anului 1820 și în primele luni ale anului 1821, sfetnicul apropiat al lui Tudor Vladimirescu, Ilarion episcopul, cîrmuia eparhia de la Argeș, poposind însă tot mai mult, apoi permanent, la București, în preajma Domnului Tudor, pentru a putea sluji direct, în oricare moment, cauza la care se angajase moral și spiritual. Pentru mai multă siguranță, strămutase de la Argeș și lucrurile mai de preț ale Episcopiei — la metocul din București, Mănăstirea Antim. Aici mai frecvent, poate uneori și la egumenia Mănăstirii Sfîntul Ioan cel Mare-Grecesc din Capitală, sau în casa părintească unde locuia acum fratele său, doctorul — susținător și el al Revoluției, la începutul anului 1821, Ilarion se întîlnea în lungi consfătuiri cu Tudor Vladimirescu. Problema curentă fundamentală nu putea fi alta decît stabilirea timpului cuvenit pentru ceea ce le era scump de împlinit atît inimilor lor cît și întregului popor oropsit : dreptatea socială, înlăturarea fanarioților de pe tronul țării și din dregătoriile înaltei cîrmuiri, întrezărind și perspectiva îndepărtării totale a suzeranității otomane. Se proiecta înfăptuirea acestor deziderate prin «Adunarea poporului» întreg din Muntenia mai întîi ; dar în același duh se nădăjduia să acționeze și moldovenii, nelipsind și speranțele pentru Transilvania, mai întîi în problemele de dreptate socială, iar cele naționale erau și acolo pe cît de presante pe

atit de dificile. Unitatea românească era bine definită în proiectele de acest fel, cu posibilități de soluționare mai apropiate sau mai îndepărtate — atitudine exemplificată prin unele aspecte ale activității premergătoare declanșării acțiunii revoluționare — așa cum arătam și în paginile precedente.

Consfăturile lui Tudor la episcopul Ilarion și mai ales cu acesta, pînă la mijlocul lunii ianuarie 1821 — dată după care el pleacă în Oltenia, pentru a «ridica» norodul, pandurimea, spre a se înapoia, în fruntea lor, în București — aveau și scopul de a se stabili măsuri de acțiune organizată, de a se pregăti pe cît era cu putință la vreme cît mai potrivită, bine chibzuite, unele acte și documente strict necesare mișcării de eliberare națională și socială în 1821.

În memoriile colonelului rus decembrist *I. P. Liprandi*, atit de serios documentate, bazate pe date precise consemnate de el direct, aflînduse atunci în Principate — date care se confirmă prin cele ale documentelor oficiale ale vremii —, se subliniază în repetate rînduri caracterul antifanariot al mișcării revoluționare organizate de Tudor Vladimirescu, reliefînd rolul episcopului Ilarion în perioada cînd se accelerau pregătirile pentru declanșarea Revoluției: «Ilarion, episcopul de Argeș, care întreținea mai mult decît toți legăturile cu Tudor, *convîngîndu-se că acesta este gata de acțiune* (subl.n.), i-a creat prilejul a vorbi amănunțit despre toate aceste probleme cu banul Brâncoveanu, cu Grigore Ghica — domn de mai tîrziu al Țării Românești — și cu Barbu Văcărescu⁸⁰, aceștia fiind cei trei mari boieri ai țării și principalii membri ai Divanului; erau boieri pămînteni din partida națională, între pușinii pe care Tudor s-ar fi putut sprijini în lupta împotriva cîrmuirii fanariote — și desigur la ei se referea cînd arăta în *Proclamația de la Padeș* că unii dintre boierii pămînteni «vor urma nouă» — în sensul că vor sluji cauza, vor da urmare cererilor poporului.

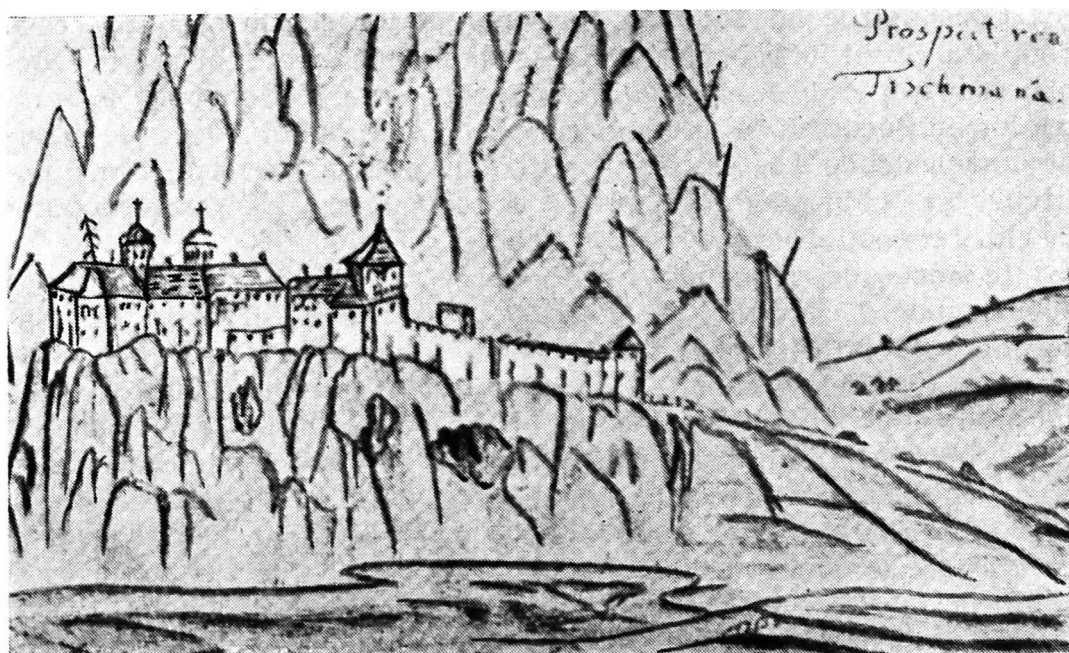
*

Proclamația de la Tismana-Padeș. Arzul către Înalta Poartă și Cererile norodului sînt cele mai importante acte și documente din ianuarie — 1821 la elaborarea cărora și-a adus contribuția și episcopul Ilarion⁸¹.

80. *Doc. Revoluției din 1821*, V, p. 268.

81. În memoriile sale documentate direct, *I. P. Liprandi* arată că în prima jumă-

1. În noaptea de 18 spre 19 ianuarie, Tudor pleca din Capitală cu o ceată de ostași, îndreptându-se spre Oltenia. Vineri 21 ianuarie, seara, se afla la Tîrgu Jiu ; poposind aici rezolva și o problemă disciplinară justițiară, poruncind arestarea ispravnicului județului Gorj. Sîmbătă 22

41. MĂNĂSTIREA TISMANA (DESEN DIN SEC. XVIIII).

ianuarie lua în stăpînire Tismana. Duminică 23 ianuarie s-a coborît în satul Padeș din plaiul Cloșanilor ; în fața mulțimilor din sate, care alergaseră la chemarea sa, rostea *Proclamația de la Padeș*⁸² — documentul-manifest al declanșării Revoluției.

tate a lunii ianuarie 1821 «Tudor a întocmit împreună cu Ilarion, în casa acestuia din urmă, o proclamație și alte acte» (în *loc. cit.*, p. 269).

George Călinescu vedea în proclamațiile lui Tudor un stil «Biblic», ele conțin «imagini... de zugrăveală de tindă bisericească» (*Istoria literaturii române...*, 1941, p. 128) — ceea ce se datora și contribuției episcopului Ilarion.

82. Reședința Domnului Tudor în acele zile, cartierul său general, era la Tismana.

Tudor chema poporul la luptă împotriva cîrmuirii asupritoare, împotriva abuzurilor fără limită săvîrșite de domnitorii și de boierii fanarioți aliați cu mulți dintre boierii pămînteni. Sosise momentul în care cei îndelungată vreme oprimați trebuiau să fie necruțători. «Veniți, dar, fraților, cu toții, cu rău să pierdem pe cei răi».

Reformele politice și fiscale pe care Tudor le anunța în *Proclamația de la Padeș* au creat entuziasmul popular, satele alergau să-l primească «și îl numeau Domnul Tudor»; se comenta pretutindeni vestea că el voia să elibereze cu totul «pandurimea» și pe toți cei apăsați de povara impozitelor, chemarea lui era să pună capăt pentru totdeauna «stoarcerilor» la care ispravnicii îi supuneau pe țărani ⁸³.

Foarte curînd după *Proclamație*, la 28 ian./9 febr. 1821, un străin bine informat pe care îl menționam încă la început: consulul austriac Fleischhackl, în raportul său trimis către Viena asupra desfășurării evenimentelor în Principatul de la Dunăre, îl caracteriza pe Domnul Tudor în termeni fără greș: «Omul acesta foarte îndrăzneț este foarte prețuit și iubit de panduri, al căror număr se ridică la cîteva mii în cele cinci județe oltene». La 5/17 februarie el raporta din nou că «slugerul Tudor înaintează mereu, țărănimă îl întîmpină pretutindeni ca pe un mîntuitor»; și pretutindeni Tudor «liniștea norodul, legîndu-se către acesta că îl va scăpa de apăsarea tiranilor săi, boierii» ⁸⁴.

Proclamația conține evidente aspecte teologice, la a căror formulare episcopul Ilarion și-a adus contribuția: «Dacă răul nu este primit de Dumnezeu, stricătorii, făcătorii făcătorilor de rău, bun lucru fac înaintea lui Dumnezeu! Că bun este Dumnezeu, și ca să ne asemănăm Lui trebuie să facem bine!... Au vrut Dumnezeu să facă lumină? Acea s-au făcut după ce au lipsit întunericul!» ⁸⁵. Preceptele de morală socială creștină: «a face bine», sau «a face lucru bun înaintea lui Dumnezeu» și «a face lumină», ori «a face să lipsească întunericul» — cît de grăitor în acest text-manifest! —, erau tot atîtea îndatoriri ce trebuia împlinite prin fapte, pentru poporul aflat în miinile uzurpatorilor.

83. *Doc. Hurmuzaki*, serie nouă, II, p. 607—608.

84. *Ibidem*, p. 611.

85. *Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu. Documente externe*, București, 1980, p. 68. Aici documentul este datat cu «21—22 ian. 1821».

Această *Proclamație* asupra drepturilor neamului românesc și asupra mijloacelor prin care ele trebuiau să fie restabilite, alcătuită la București în casa episcopului Ilarion, nu putea fi rodul colaborării lui Tudor Vladimirescu tocmai cu fanarioții, cu eteriștii ori cu consulul rus aflat

42. LA PADEȘ, 23 IANUARIE 1821 (PICTURĂ DE D. STOICA).

în Capitală⁸⁶ — alegațiuni emise fără a avea și acoperire în realitate, fără justificare rațională. S-a alcătuit cu toată atenția — fiind necesară chiar și discreția pînă la momentul ales pentru a fi rostită —, săvîrșin-

86. Mircea T. Radu, *op. cit.*, p. 216.

du-se atît «cu sfatul» cît și prin conlucrarea directă a episcopului Ilarion⁸⁷, ca și în cazul altor documente redactate alît în răsîmpul anterior cît și în cel al desfășurării Revoluției.

2. În aceeași zi, la 23 ianuarie, Tudor înainta și *întîiul Arz* către Poarta otomană — trimis tot de la Tismana. Din cuprînsul acestui document-mesaj se vede că era pregătit la București, încă pe cînd Alexandru Vodă Șuțu se afla în viață, era elaborat cu contribuția episcopului Ilarion⁸⁸, «poate fi atribuit în mare parte condeiului lui Ilarion»⁸⁹. Textul Arzului vorbește despre «tot norodul românesc din București», despre «cel de acum domn...», sau «și acum la venirea domnului Alex. Șuțu». Vorbește despre «boierii, sau mai bine a zice tiranii noștri cei cumpliți» care «unîndu-se cu domnii țării, dimpreună cu boierii greci... au întocmit prădarea și stingerea țării... Cu toții ne-au prădat și ne-au despuiat, încît am rămas numai cu sufletele...». Trei zile mai tîrziu, la 26 ianuarie, o copie a acestui Arz se expedia și la Viena către împăratul Francisc I; copia era însoțită de o scrisoare explicativă, arătînd faptele cîrmuirii fanariote în Principat: «ne mîncă numiții pe noi de vii»⁹⁰.

3. Principalul document-program al mișcării revoluționare de la 1821, *Cererile norodului românesc*, este datat în chip controversat de diferiți cercetători — în ceea ce privește momentul redactării. O copie ulterioară aflată în arhive⁹¹ datează acest document la 17 ianuarie, fiind evident plauzibilă ipoteza redactării lui aproximativ concomitent

87. Vezi și Marcel Romanescu, *Contribuții la cunoașterea lui Tudor Vladimirescu*, București, 1942, p. 17.

88. Vezi Pr. prof. Gh. I. Moiescu și alții, *Istoria Bisericii Române*, II, București, 1957, p. 397.

89. E. Virtosu, *Fapte și Documente noi*, București, 1927, p. 35.

90. Un exemplar din *Arzul către Poartă* se trimitea împăratului Francisc I al Austriei (cf. Elena Moisuc, *În legătură cu cel dintîi Arz înaintat Porții de către Tudor Vladimirescu*, în «Revista Arhivelor», an. XLIX, vol. XXXIV, nr. 1/1972, p. 87; Mircea T. Radu, *op. cit.*, p. 51).

91. Cf. copia ulterioară a protosinghelului Ghenadie, *manuscrisul nr. 151* de la Arhivele Statului din Rîmnicu Vîlcea.

cu celelalte importante documente mai sus menționate. În termeni asemănători este precizată orientarea mișcării revoluționare — antiboierască și antifanariotă — întocmai ca și în primul act de însemnătate istorică națională elaborat cu acest prilej, *Proclamația Domnului Tudor* de la Padeș.

Cererile norodului... reprezentau și un proiect de constituție după care urma să fie guvernată țara. Contribuția episcopului Ilarion la alcătuirea acestui document se recunoaște cu ușurință — chiar dacă, în anumite paragrafe, Tudor, aflându-se în Oltenia, i-a adus unele adăugiri necesare spre a fi mai explicite⁹² și a nu da prilej de răstălmăcire îndeosebi celor care își vedeau privilegiile grav amenințate. «Ponturile» inițiale însă au rămas neschimbate⁹³, ele fiind de o fundamentală însemnătate pentru scopurile principale ale Revoluției.

În acest adevărat proiect de legislație democratică, politică, socială și administrativă — vizînd așadar toate compartimentele vieții statului — arhiereul Ilarion contribuie cu formularea unor prevederi referitoare la problemele eclesiastice, pentru care era nu numai competent dar îi puteau reveni și răspunderi în plus. Scaunele arhieresti, mănăstirile, să nu stea la îndemîna ierarhilor sau călugărilor greci, ci să rămînă pe seama țării; mănăstirile să întrețină școli pentru copiii românilor fără deosebire de «stare socială»; dregătoriile să nu fie «cumpărate», atît cele politicești cît și cele bisericesti⁹⁴; să scadă dările preo-

92. Vezi și D. Berindei, *Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu*, în «Revista de istorie», tom. 33 (1980). «The Public Leader» din 26 mai/7 iunie 1821, considera acest document drept «constituție».

93. Tudor a formulat mai tirziu «Ponturile 19 și 20» cu privire la Hagi Ianuș, la Ivan Rogobete și Ghiță Hoțul (cf. *D.I.R., Revoluția din 1821*, vol. I, p. 274).

94. La alegerea sa în demnitatea arhierască, Ilarion Gheorghiade corespondeau celor mai obiective criterii de apreciere a vredniciei și valorii sale dovedite prin viața monahală ce dusesese și prin activitatea cărturărească. Dacă va fi fost obligat de uzanțele fanariote să achite o anumită sumă stabilită în acest sens, privind recunoașterea și întărirea în rangul ce i se acorda, aceasta ține de moravurile fanariote. Nu reprezenta nicidecum o «mită», ci un «bir» — în chip de garanție, ca și pentru oricare dregătorie, față de cîrmuire. De aceea, pe lângă alte însemnate dorințe de

țești, să fie hirotoniți numai cei destoinici. Iar mitropolitul (Dionisie Lupu) «să să lipsească de scaun, nefiind orînduit cu voința și alegerea a tot norodul... Să să orînduiască altul pă care îl va pofti norodul». Oscilația atitudinii mitropolitului Dionisie era cunoscută și erau destule prilejuri de a fi dezavuată⁹⁵.

Concomitent cu pregătirea documentelor Revoluției s-au purtat și tratative între o parte a boierilor și Tudor Vladimirescu — tratative în desfășurarea cărora episcopul Ilarion a avut un rol deosebit, dată fiind calitatea sa arhierescă și prestigiul său, dar și pentru că avea o excepțională putere de intuiție asupra direcției evenimentelor.

În timpul scurtei domnii a lui Alexandru Șuțu mai ales începînd cu 3 decembrie 1820, cînd starea sănătății acestuia nu mai putea da semne de ameliorare — dealtfel a mai trăit o lună și jumătate —, s-a încheat o partidă de boieri care voiau să-și alătore pe toți cei cu bune și sincere intenții spre a se interveni la Poartă pentru redobîndirea dreptului de alegere a domnilor pămînteni în Țara Românească. În acel răstimp, Tudor se afla în București. Știri contemporane aduc precizarea că atunci episcopul Ilarion, care întreținea «mai mult decît toți legături cu Tudor»⁹⁶, i-a înlesnit prilejuri pentru stabilirea unor înțelegeri necesare.

Oricîtă suplețe ar fi binevoit să arate, Domnul pandurilor își va menține în felul său neînduplecarea — o poziție de intransigență atunci

înnoiri în țară, episcopul sfetnic al Domnului Tudor propunea în chip ferm acum să se aducă un corectiv moral și în privința criteriilor de alegere în demnitățile arhieresti.

95. Oscilația atitudinii mitropolitului Dionisie era evidentă și cînd devenise în tîiul membru al guvernului, președintele Divanului. Sub presiunea mersului evenimentelor, după venirea în Capitală a Domnului Tudor în fruntea Adunării norodului, va accepta situația dar fără o acțiune fermă și curajoasă alături de boierii patrioți. Chiar fără aceasta, el tot va suporta consecințele pentru colaborarea cu Tudor și îndepărtarea din scaun, care va rămîne vacant pînă în 1823.

96. Naum Rimniceanu, *Istoria Zaveriei în Valahia*, în «BOR», XXIII (1899), 5, p. 424—425; I. P. Liprandi, *op. cit.*, p. 268.

cînd este în discuție fidelitatea boierilor care își declarau devotamentul, fără a-l susține și dovedi totdeauna prin fapte. Într-o scrisoare din 4 februarie — cînd Tudor se afla în Oltenia —, îi avertizează în chip necruțător pe divaniți: «Să vă faceți *patrioți adevărați* (subl. n.), iar nu vrăjmași ai patriei precum ați fost pînă acum... Să vă învoiți cu norodul la cererile ce fac(e)»⁹⁷ — «a se învoi», însemna a accepta fără opoziție de un fel sau altul, fără a pune condiții.

Convingerile lui Tudor Vladimirescu despre boierime erau de multă vreme definite; o caracterizase necruțător ca fiind vrednică «de hula tuturor oamenilor...». Atitudinea sa a fost nuanțată însă, cum se cuvenea, și datorită caracterului neomogen al boierimii, apoi și influenței binecuzetate a lui Ilarion episcopul, călăuzit de vederi realiste și de luciditate. Ceva mai tirziu, cînd revenea în fruntea Adunării norodului la București, la 20 martie, Tudor va declara că a găsit în București «și mulți patrioți boieri, întru asemenea bune cugetări cu ale norodului asemănați». În lupta națională, pentru înlăturarea cîrmuirii fanariote, Tudor le adresa îndemnul de solidarizare și cooperare sinceră cu programul mișcării de eliberare — dar mereu în îndemnul lui sînt și rezonanțele unui avertisment: «Vă chiem pe toți ca să vă uniți cu norodul!... Aduceți-vă aminte că sînteți părți ale unui neam!» avertisment și severă mustrare, directă aluzie la faptul că mulți dintre ei «nu își mai aduceau aminte»... Cel mai consecvent solidar se va arăta banul Grigore Brâncoveanu; mult atașat de Domnul Tudor, el va rămîne credincios idealurilor Revoluției și cînd a fost forțat să se refugieze la Brașov, după mișeleasca ucidere a căpeteniei Adunării norodului.

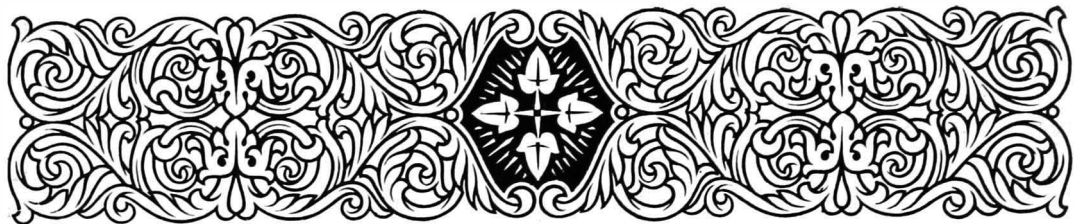
Iar episcopul Ilarion, așa cum am căutat a demonstra și în paginile de pînă aici, nu doar făcea parte nominal din partida antifanariotă, ci dovedea prin faptele sale că se afla ca un adevărat ostaș-pandur lîngă umărul Domnului Tudor; poziția sa ierarhică dobîndită prin alegerea în scaunul arhieresc de la Argeș sporind în chip hotărîtor și influența pe care o putea exercita prin prestigiul său.

97. *Doc. rîsc. 1821*, I, p. 230; Mircea T. Radu, *op. cit.*, p. 316.

Tradiția, pornind de la memoria contemporanilor despre un eveniment sau o personalitate, adaugă prin firescul participării afective un grad de subiectivitate, uneori și un coeficient generos de fabulație când relatează chiar substanța faptelor autentice, adaugă detalii — cel mai adesea verosimile ori veridice — tocmai pentru a le adînci rezonanța. Astfel, tradiția arată că în acele momente cruciale în istoria Patriei, pentru destinele ei, Ilarion episcopul i-ar fi dăruit Domnului Tudor — în realitate și în chip simbolic — o sabie și cam la patru mii de galbeni, zicîndu-i : «Du-te și mîntuie Țara !»⁹⁸.

98. Pr. V. Gh. Durak, *lucr. cit.*, p. 32—33.

V.

ILARION EPISCOPUL, «PRIM SFĂTUITOR ȘI AJUTOR» AL DOMNULUI TUDOR ÎN LUNILE MARTIE-MAI 1821

LA BOLINTIN, ÎN COTROCENI ȘI ÎN INIMA CAPITALEI

Din 18 ianuarie, cînd ieșea din București însoțit de o ceată de ostași, pînă la începutul lunii martie — cînd pornea în fruntea Adunării norodului, spre a instaura în Capitala țării o nouă cîrmuire, pentru îndreptarea răului și pentru dreptate — slugerul Tudor și-a pus în aplicare planul său tactic de desfășurare efectivă a mișcării.

Într-un răstimp de peste șase săptămîni, în plină iarnă, dar se pare fără a lua în seamă rigorile anotimpului, ridicase dintru început, întreg plaiul Cloșanilor — fiind pretutindeni așteptat cu mare nerăbdare, ca un «mîntuitor». În acest răstimp s-a îngrijit îndeaproape de înarmarea pandurilor, de fortificarea și aprovizionarea mănăstirilor-cetăți din vestul Olteniei mai întii; în îndeplinirea hotărîrilor sale era ajutat de căpitanii de panduri care acționau organizatoric în toate cele cinci județe ale Olteniei.

Întreg planul de pregătire și declanșare a Revoluției fusese stabilit în amănunt pe cînd se afla în București, înainte de 18 ianuarie. În unele documente contemporane se arată că îl însoțea un devotat consilier al său, stolnicul *Geani Orășanu*; principalul sfetnic și ajutor, episcopul Ilarion, trebuise să rămînă în Capitală, ca membru al Divanului revenin-

du-i înfăptuirea unor anumite însărcinări stabilite înaintea plecării lui Tudor. Chiar dacă nu a fost însoțit și de un alt bun prieten și devotat sprijinitor al Revoluției, inginerul profesor *Gheorghe Lazăr*, acesta a putut totuși îndeplini un rol deosebit cel puțin în calitate de consultant, cu privire la aspectele tehnice militare ale fortificării mănăstirilor, pentru a rezista la atacuri ce erau de prevăzut.

Domnul Tudor are acum și o intensă activitate de cancelarie — în bună măsură și aceasta pregătită încă din Capitală și avînd cu sine pe tînărul secretar *Petrache Poenaru*. În corespondența către dregători ai cîrmuirii din Oltenia și către boieri adresează vehemente avertismente pentru abuzurile ce săvîrșeau ; trimite mesaje către membrii divanului, memorii peste hotare, neistovind în eforturile de a clarifica și delimita caracterul și scopurile mișcării revoluționare, antifeudale și antifanariote, căutînd a-i crea și un suport diplomatic favorabil, atît de necesar. Schimbul de scrisori și tratative cu Divanul țării au avut loc în acest timp mai ales prin mijlocirea lui *Pavel Macedonschi* — care efectua o adevărată diplomație internă «de navetă».

*

Așteptînd înapoierea Domnului Tudor la București în fruntea oastei de panduri, episcopul Ilarion îndeplinea multiplele sale îndatoriri de demnitar eclesiastic, în Divanul țării și cele hotărîte cu căpetenia pandurilor. Puțin după plecarea acestuia spre Oltenia, a participat la ceremonia înhumării lui Alexandru Vodă Șuțu⁹⁹. Problemele cărora trebuia să le facă față în absența celui «ales de norod» spre a înlătura cîrmuirea fanariotă erau deosebit de grele și spinoase.

Îndată după moartea lui Alecu Șuțu, consulul rus la București, Pini, grec de origine, angaja acum o luptă diplomatică foarte susținută pentru a impune prelungirea domniilor fanariote în acest Principat prin Nicolae Șuțu, beizadeaua celui decedat — spre a-și spori propria autoritate în cîrmuirea Țării Românești, dată fiind nevolnicia ipoteticului vodă.

După ce Domnul Tudor a ridicat stindardul răscoalei în Oltenia, cei mai mulți boieri dregători din Capitală au ajuns «într-o stare de

99. Cf. E. Virtosu, 1821, *Date și fapte noi*, București, 1932, p. 7.

asemenea stupefacție încît nu știu ce hotărîre să ia, temîndu-se să nu se compromită fie față de Poartă, fie față de Rusia.» — scria pe atunci într-un raport viceconsulul francez din București, Pagé¹⁰⁰. Curînd, un număr dintre boieri s-au refugiat la Brașov, urmărind de acolo desfășurarea evenimentelor. A plecat peste munți încă din primele zile ale Revoluției și episcopul Rîmnicului. Guvrenul «de oblăduire» rămăsese în grija mitropolitului Dionisie, a episcopului Ilarion, a vornicului Mihalache Manu și a altor cîtorva boieri¹⁰¹.

În această perioadă sînt deosebit de evidente în acțiunile boierilor ezitări și oscilații de atitudine, în funcție de înțelegerea «pro domo», aproape de către fiecare, a conjuncturii politice¹⁰².

Date fiind acțiunile pe care le organiza Tudor în Oltenia, în Capitală creștea neliniștea și sporeau manevrele antirevoluționare ale dregătorilor care lucrau alături de Ipsilanti. Între timp, Domnul Tudor scria către Divan arătîndu-și răspicat scopurile, temeiurile acțiunii sale, prezentîndu-se cu unicul său titlu de autentică noblețe : «exponent al Adunării norodului, purtător de cuvînt și executor al voinței acesteia», atribuțiile sale sînt hotărîte prin cauza pe care o slujește : «*Eu alta nu sînt decît numai un om luat de cătră tot norodul țării, cel amărit și dosădit din pricina jefuitorilor, ca să le fiu chivernisitor în treaba dreptăților*» (Scrisoarea din 11 februarie)¹⁰³. Încă din 1815, în scrisorile către boierul N. Glogoveanu trimise de Tudor din Viena, arăta că nu poate da uitării nici o clipă soarta celor «dosădiți» din patrie ; cei care pricinuiseră țării atîta «prăpădenie» trebuiau să-și primească «plata cea dumnezeiască» — și viteazul sluger își declara încă pe atunci hotărîrea : «*Eu numai cu pandurii țării, făr-de nici un ostaș străin, voi face de nu să va mișca o iarbă din pămîntul țării*»¹⁰⁴.

Îngrijorările episcopului Ilarion au fost cu totul întemeiate și vechea sa cu atît mai atentă asupra mersului evenimentelor în Capitală

100. *Documentele Hurmuzacki*, XVI, p. 1034.

101. Ioan Dirzeanu, *Revoluțiunea de la 1821*, în *D.I.R. Răscoala din 1821*, vol. V, p. 64.

102. Vezi și C. Erbiceanu, *Istoria Zaveriei...*, p. 547.

103. *D.I.R. 1821*, I, p. 258 ; Mircea T. Radu, *op. cit.*, p. 564.

104. *D.I.R. 1821*, I, p. 91.

în absența prietenului său, căpetenia pandurilor, știind de uneltirile ce se urzeau. Nu trecuseră două săptămîni de la plecarea acestuia și, la 30 ianuarie, Divanul țării îl soma — sub amenințarea cu moartea — să pună capăt răscoalei. Dar alături de episcopul Ilarion, marele ban Barbu Văcărescu și Grigore Brâncoveanu cereau lui D. Macedonschi să urmeze în totul poruncile căpeteniei pandurilor.

La începutul lunii martie, cînd Tudor în fruntea Adunării norodului începuse marșul către Capitală, aici sosea înștiințarea — din 5/17 martie — că țarul Rusiei dezavua oficial mișcarea revoluționară din Țara Românească și se declara «hotărit în unire cu aliații săi, a combate revoluția care uzurpă puterea legală... Veți spune aceasta capilor clerului, boierilor, proprietarilor, precum și negustorilor celor mai influenți prin averea lor și prin considerația de care se bucură; aceasta va fi de ajuns pentru a dezminți zvonurile mincinoase prin care obscurii agenți ai revoluționarilor caută să tulbure mulțimea» (subl. n.)¹⁰⁵; astfel suna scrisoarea cu mesaj imperial din Laybach, trimisă de Capodistria către consulul țarist Pini aflat la București.

Este lesne de închipuit efectul pe care l-a produs asupra dregătorilor și tuturor privilegiaților, după cum este lesne de observat în mesajul care comunica voința puterii protectoare, cît și de total erau ignorate clasele asuprite din Țara Românească, pentru dreptățile cărora se ridicase, neînduplecat, slugerul din Vladimiri. Cît de hotărit era acesta exact în aceeași vreme să-și ducă pînă la capăt misiunea, stă mărturie *Proclamația* sa din 10 martie: cheamă pe toți locuitorii «a alerga întru adunarea celor ce cer dreptate și îndreptare»...; *Adunarea norodului* își cere «dreptățile» cele ce au fost «călcate» — iar îndemnul și chemarea la luptă arată limpede ca lumina zilei marea hotărîre: «Să pierim, sau să dobîndim dreptățile cele strămoșești!»¹⁰⁶.

Apropiindu-se de Capitală, *Adunarea*... și conducătorul ei au făcut **întiul popas la Bolintin**, miercuri 16 martie. Următoarea etapă la **Ciorogirla-Samurcășești** și în sfîrșit la **Cotroceni**. Nu puteau fi în afara unui plan tactic bine argumentat aceste etape-popasuri. În acest plan

105. *Idem*, p. 296—298.

106. *Doc. Hurmuzaki*, serie nouă, III, p. 101—102.

tactic nu putea intra un asalt al Capitalei, pentru că Adunarea norodului nu se războia cu populația acesteia — a cărei alianță era necesară și s-a produs — ci avea răfuielele sale cu înalta cîrmuire și cu aceasta trebuiau rezolvate, obligînd-o să cedeze puterea. Pînă la 20 martie s-au purtat negocieri cu reprezentanții cîrmuirii. Documentele ieșite în aceste zile din cancelaria Domnului Tudor confirmă consecvența hotărîrilor sale.

Proclamația din 16 martie — dată în timpul primului popas de la porțile Capitalei, la Bolintin — este documentul principal prin care căpetenia Adunării norodului solicită azeziunea tuturor locuitorilor Bucureștiului la mișcarea pornită pentru înlăturarea asupririi. Le cere o atitudine decisă, fără echivoc, un răspuns «înscriș», răspicat, «ca să știm de voiți binele de obște sau nu». Arată că a fi patriot înseamnă a fi «la un glas și întru unire» cu norodul — întocmai ca în invocația-îmn de pe steagul Domnului pandurimii — dar sînt amenințator stigmatizați toți cei care «nu se vor uni cu obștescul norod» sprijinind lupta acestuia: «Iar vericare se va împotrivi binelui obștesc, acela ca un vrăjmaș se va socoti! Să știți și aceasta!... Iar care împotrivă va urma, în veci se va căi!...»¹⁰⁷.

O atenție deosebită a fost acordată azeziunii din partea meșteșugarilor din Capitală; în acest scop, un detașament din Adunarea norodului, condus de D. Macedonschi, a convocat la Băneasa *reprezentanții breslelor* — la 16—17 martie — pentru a le aduce la cunoștință dispozițiile date în scris de Domnul Tudor¹⁰⁸, spre a le explica în amănunt scopurile luptei.

Dintre primii soli din partea Divanului țării care au venit în întîmpinarea Domnului Tudor și a oștirii sale a fost episcopul Ilarion, care nu era deloc străin de toate acțiunile acum întreprinse, cu deosebire de toate actele de cancelarie, proclamațiile acestor zile. Ieșirea în întîmpinarea căpeteniei pandurilor a avut însă acum și un caracter formal protocolar — împuternicirea din partea Divanului —, cunoscîndu-se strînsele sale legături cu Tudor și considerîndu-se că ar putea exercita influență asupra lui; Ilarion era însoțit de vistierul Alexandru Fili-

107. *D.I.R. 1821, I, 372—373.*

108. *Doc. Hurmuzaki, Serie nouă, II, p. 643.*

pescu-Vulpe¹⁰⁹. În vremea acestor prime negocieri, înainte ca Domnul Tudor să meargă în Divanul țării, a fost vizitat și de președintele acestui înalt for, mitropolitul Dionisie Lupu și alți membri ai Divanului, la 18 martie.

Poposind cu tabăra sa la **Cotroceni**, Domnul Tudor dă al doilea document programatic de mare însemnătate în această perioadă, *Proclamația din 20 martie*. Aceasta cuprinde și un apel fierbinte la cel mai nobil simțămînt civic și patriotic, adresat celor care n-au lăsat să se stingă în inima lor «sfinta dragoste cea către patrie» — subliniind caracterul național profund al mișcării revoluționare; cei ce «vor voi binele obștesc să iscălească *încredințarea cea sufletească* (subl. n.), iar cine nu, slobod este să se tragă în lături»¹¹⁰, fiind de înțeles cit de mare temei pune mișcarea revoluționară pe legămîntul de conștiință al fiecăruia, «încredințarea cea sufletească». Este și aici evidentă conlucrarea episcopului Ilarion în redactarea acestei Proclamații-manifest cuprinzînd termenii Sfintelor Scripturi despre ceasul de acum, al împlinirii celei mai aprige dorințe a neamului românesc, dreptatea; rezultatul împreună-lucrării întregului norod va fi «cîștigarea și *nașterea a doua a dreptăților noastre*», va fi întocmai cum pentru creștin botezul este înnoirea, nașterea cea din nou — înnoirea națiunii și nașterea sa cea din nou prin «încredințarea sufletească» — legămînt al fiecăruia, întocmai concepției creștine a înnoirii ființei prin Sfîntul Botez.

Încă din etapa preliminară a Revoluției, Domnul Tudor a arătat că este necesară înțelegerea cu unii dintre divaniți, cu boierii patrioți, care dovedeau fidelitate față de cauza poporului; faptul acesta apare acum evident prin *Proclamațiile* din 16 și 20 martie, cerînd locuitorilor Bucureștiului să vină cu toții — fără deosebire de stare socială, naționalitate, lege, așadar și boierii patrioți — să sprijine Adunarea norodului, pentru că aceasta are toată îndreptățirea, să sprijine cererile acesteia și înlăturarea cîrmuirii fanariote. Desigur, boierimea cunoștea intransigența slugerului cu privire la orice abatere de la principiul dreptății, la neacceptarea nici măcar a unor tratative cu boierii fanarioți

109. E. Virtosu, *Glose, fapte și documente noi*, p. 15.

110. I. P. Liprandi, *op. cit.*, p. 278.

pentru care se cuvenea numai «dumnezeiască plată». Un cronicar informat despre acele evenimente, colonelul rus Liprandi, sublinia intransigența pe care o arăta Domnul Tudor în asemenea probleme și menționa răspunsul lui implacabil la încercările repetate de tratative ale lui Samurcaș în numele Eteriei, la care Vladimirescu «nu voia să audă nimic» — mai mult chiar, arăta că pe viitor nu va accepta nici un fel de tratative pînă ce nu i se vor trimite cîteva capete de boieri fanarioți (indicați nominal); «ne putem închipui efectul produs de aceste cereri preliminare ale lui Tudor» — încheia sarcastic Liprandi.

Acum însă, cînd Adunarea norodului venea să-și dobîndească locul său îndreptățit în cîrmuirea țării, apărea limpede că boierimea nu va mai fi clasă stăpînitoare. Domnul Tudor a depus străduințe să și-o alieze, în măsura în care era sincer voitoare de bine. În timpul tratativelor de acest fel arăta că sînt boieri care mai întii l-au aprobat să ridice pe panduri — ceea ce el oricum ar fi făcut — și apoi l-au numit «tîlhar», prin proclamațiile lor chiar către țară, cum și în plîngerile ce au trimis către sultan și țar. Acum urma ca această boierime să recunoască dreptul său în Divan, în numele Adunării norodului și se cuvenea, de fapt, «a se subordona autorității sale politice de conducător al acestei Adunări»¹¹¹.

Cînd la 20 martie Domnul Tudor se afla la Cotroceni, dînd *Proclamația* către locuitorii Bucureștiului, era înștiințat că mișcarea pe care o conducea a fost dezavuată de țarul Rusiei. «Această veste» — scria atunci el către divanitul Al. Filipescu-Vulpe — chiar de se va publica «pe mine nu mă supără»...; ceea ce înseamnă că, deși primit de cîtăva vreme mesajul imperial, nu îndrăzniseră să dea urmare poruncilor exprесе conținute acolo, episcopul Ilarion depusese toate străduințele pentru a-i opri arătîndu-le că este și în interesul lor să aibă reținerea cuvenită. Iar acum, Domnul Tudor, cunoscînd și asemenea amenințări, rămînea în totul imperturbabil, neînduplecat în acțiunea sa. La 21 martie, stabilea dispozițiile finale pentru intrarea sa în Capitală în fruntea Adunării norodului spre a merge la Divanul țării și a cere instaurarea noului regim, a unei noi cîrmuiri, cea a «dreptăților». Cerea să fie di-

111. M. T. Radu, *op. cit.*, p. 317.

fuzată *Proclamația* sa din 20 martie către toți locuitorii Bucureștiului, ba mai mult, «pînă în seară, negreșit să se aleagă cei buni de cei răi (subl. n.), adică cei ce vor binele obștesc...»^{111 a} — ultimatum care arată cit de hotărît, netulburat și neintimidat rămînea Domnul pandurilor față de orice dezavuare. Și este evident că acest ultimatum viza în primul rînd pe boierii și dregătorii țării, prea puțin dispuși a contribui la «binele obștesc».

Încă de la ridicarea cea dintii a norodului, după *Proclamația de la Padeș*, aflîndu-se în Oltenia, Tudor își arătase nu numai scopurile dar și spiritul justițiar, în chiar rîndurile pandurimii, netolerînd nici un fel de abuz și nici o abatere de la poruncile date și de la rînduielile ce stabilea. Cu atît mai necruțător avea să fie acum și așa îl vedea și boierimea, surprinsă de cutezanța lui atît de decisă, înțelegînd că odată ajuns la Divan va proceda fără menajamente față de cei care săvîrșiseră «sălbătăcii» și «stoarceri» împotriva celor neajutorați.

C. D. Aricescu menționează o relatare primită de la fostul secretar al episcopului Ilarion al Argeșului — *Nicolae Popescu* din Mușești — referitoare la atitudinea intransigentă a Pandurului și la modul în care înțeleptul său consilier Ilarion argumenta, solicitîndu-i clemență pentru unii dintre boieri, rugîndu-l să aibă o atitudine diferențiată față de aceștia, să-i determine a ceda și a-și recunoaște poziția minoritară în raport cu realitățile și interesele fundamentale ale națiunii. Să caute a proceda cu toată circumspecția, spre binele țării și făcîndu-i să se supună. Nici el, Ilarion nu-i poate iubi pe boieri, pe cio-coi, dar aceștia «*trebuie omorîți politicește, însă nu trupește. E mai grea moartea pentru ei cînd se vor vedea fără privilegii și fără slujbe, și smeriți înaintea boierilor celor mici, care se vor urca pe scaunele lor în Divan, în Adunare și în slujbele cele mari*»¹¹². Este, desigur, concepția creștină a nonviolenței, înaltul prelat nu-și putea îngădui decît urmarea învățăturii dumnezeiești; dar este în același timp un inteligent și eficace principiu al diplomatiei moderne, intuit cu finețe și perspicacitate. Pe de altă parte, Ilarion nu putea ignora deplina justificare

111 a. *D.I.R.*, 1821, I, p. 388.

112. C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 123 și 126.

a pornirii necruțăloare pe care o arăta în chip necurmat căpetenia pandurilor ; Mîntuitorul Iisus Hristos însuși, necruțător, i-a scos cu biciul din templu pe netrebnicii zarafi care necinsteau Casa Domnului — și cit și-ar fi dorit acum el, ierarhul-sfetnic și neîncetat rugător, ca bunul și viteazul său prieten, cel care își spunea cu smerenie : «un om luat de cătră tot norodul cel amărit și dosădit», omul pe care norodul îl numea la acest ceas de cumpănă dar și de mare însuflețire : «mîntuitor», să poată alunga acum definitiv, cu biciul puterii aceluiași norod, pe toți spoliatorii și năpăstuiitorii, pîngăritorii națiunii și ai pămîntului ei !...

Ceea ce voia episcopul Ilarion să obțină Domnul Tudor de la divaniți era ca aceștia să rămînă deocamdată și să-și pună semnătura pe actele de folos obșlesc. Dînd aceste semnături, vor fi îndatorați să sprijine aplicarea rînduieilor noi prevăzute. În împrejurările de față erau necesare semnăturile lor și pentru memoriile ce trebuiau înaintate către marile puteri, cea protectoare și cea suzerană, întru cererea dreptăților poporului și ale națiunii. Argumentînd astfel ¹¹³, Ilarion obținea încuviințările Domnului Tudor, făcîndu-le apoi cunoscute divaniților. După *Proclamațiile* și tratativele de la marginea Capitalei și din Cotroceni, alesul norodului avea să realizeze recunoașterea sa de către Divan, dreptul său de a cîrmui țara după voința acesteia, alături de Divan, prin depunere de jurăminte de ambele părți ¹¹⁴.

*

Luni 21 martie, anul mîntuirii 1821, la ora amiezii, Domnul Tudor își făcea intrarea în București pornind de la Cotroceni, în fruntea cîtorva mii de panduri, Adunarea norodului purtînd steagul Revoluției. Cercetătorul Emil Vîrtosu admite că îl însoțea și episcopul Ilarion — ceea ce este prea puțin plauzibil. Că au avut întrevederi anterioare — mai ales particulare — încă de la sosirea Adunării norodului la Bo-

113. *Idem*, p. 125—126.

114. Chiar în acele zile însă, consulul rus comunica dezaprobarea evenimentelor ce aveau loc la București ; patriarhul de la Constantinopol trimitea o carte de afurisenie împotriva răzvrătiților care nu depun armele, indicînd mitropolitului Dionisie obligația de a o difuza (*Doc. Hurmuzaki*, X, p. 563—564 ; *Ibidem*, serie nouă, II, p. 654).

lentin, este o ipoteză cu mult mai acceptabilă; de ambele părți, pentru căpetenia pandurilor ca și pentru ierarhul, membru al Divanului, dar știut «prim sfătuitor» al celui dintâi, întrevederile și consfătuirea erau nu numai de mare necesitate dar și de cea mai mare urgență, iar con-

43. INTRAREA DOMNULUI TUDOR VLADIMIRESCU IN BUCUREȘTI — 21 MARTIE 1821.

dițiile care să le înlesnească nu puteau fi prea dificile — ținând seama că cea mai importantă și care pînă acum îi despărțise, distanța, era redusă la aproape minimum cînd Domnul Tudor poposea la marginea Capitalei. Și fără a fi fost în prealabil bine pregătită în chiar detaliile ei, intrarea acestuia în București spre a merge la Divan — acțiune ce tre-

buie considerată atit demonstrație (de putere !), cit și ceremonie — nu s-ar fi putut desfășura fără perturbări, pe care atit de mult le-ar fi dorit și sprijinit partizanii cirmuirii fanariote !... Dar considerăm că totul a trebuit să fie bine pregătit — și cu o mare contribuție a episcopului Ilarion prin influența și prestigiul său — acesta fiind sensul logic, rațiunea popasului Domnului Tudor la porțile Capitalei. O dovadă că vocea sa de luptător și cea a puterii Adunării norodului care îl însoțea au fost nu numai auzite, dar li s-a dat și imediată ascultare după *Proclamațiile* difuzate pentru toți locuitorii Bucureștiului, este că totul s-a petrecut cu o atare rînduală ca și cum era de multă vreme așteptat — acesta fiind și adevărul, faptele și atitudinile stînd mărturie. O altă dovadă este că opozanții, vrăjmașii mișcării revoluționare, fanarioții și autoritățile acestora, Bimbașa Sava cu arnăuții săi, nu s-au prezentat pentru o confruntare a forței lor cu cea a Adunării norodului, nici n-au cutezat a-l înfrunta pe Domnul Tudor care înainta în aclamațiile locuitorilor, ci s-au închis în Mitropolie, reținînd cu ei pe unii divaniți și pe însuși președintele Divanului, mitropolitul Dionisie Lupu — știind că s-ar fi convenit ca acesta să-l întîmpine pe alesul norodului și să-i binecuvinteze, pe el și întreaga lui oaste, după datina străbună.

Cel care a trebuit să-l întîmpine, ținînd seama de împrejurările mai sus arătate, a fost episcopul Ilarion împreună cu o parte a boierilor din Divan, ca reprezentanți ai oficialității. Unele detalii cu privire la desfășurarea acestui moment de semnificație istorică și națională covîrșitoare sînt relatate în comentariile lui E. Vîrtosu.

Ajungînd Domnul Tudor cu Adunarea norodului în fața dealului Mitropoliei, locul «gemea de lume». Cuvîntarea pe care a ținut-o aici în fața mării mulțimi adunate era în spiritul *Proclamațiilor* anterioare. Netulburat — și neintimidat de opoziția lui Bimbașa Sava, opoziție defensivă, fără curajul confruntării —, Domnul norodului găzduiește alături de dealul Mitropoliei, în palatul Brâncoveanu, ocupat din vreme de către un devotat prieten al său, arhitectul Johann Freywald. Ofițeri ai pandurilor au primit dispoziția ca, însoțiți de preoți, să meargă în tot orașul și să citească pe la răspîntii — după obiceiul vremii — *Proclamațiile*, spre înștiințare din nou și încredințare asupra scopurilor acțiunii revoluționare.

Neliniștiți, boierii continuă negocierile cu Domnul Tudor, dar caută a obține știri și despre proiectele viitoare ale acestuia, ei apelînd la Ilarion episcopul care «să cerceteze gîndurile pandurului». Comunicarea ce le-a făcut alesul norodului era laconică și cît se poate de exactă : că îi așteaptă să depună jurămint «cum că *înțeleg și recunosc dreptatea norodului și vor lucra cu toții pentru dobîndirea ei*»¹¹⁵ — cerîndu-le așadar o adeziune-legămînt pentru o conlucrare loială, de bună-credință, ceea ce nu înseamnă că va fi lesne crezător.

A doua zi, la 22 martie, trupele pandurilor s-au înapoiat în tabăra de la Cotroceni, el rămînînd la palatul Brâncoveanu, în inima Bucureștilor, împreună cu episcopul Ilarion și cu medicul Christaris. Aici a fost primit secretarul consulatului austriac din București, Karl Udrizki ; scopul acestei vizite era de a aduce în mod direct la cunoștință slugerului Tudor că Sfînta Alianță îi este împotriva — ceea ce însă nu constituia o surpriză. «Conducătorul poporului valah» și-a exprimat în chip răspicat punctul de vedere și poziția, arătînd că în unire cu boierii locali cere restabilirea vechilor drepturi ale țării, călcate în picioare de fanarioți. «*Eu nu voi înceta de a cere, cu glas tare, restaurarea drepturilor și pronomiilor Țării Românești*»¹¹⁶. Convorbirea îi dezvăluia odată mai mult adevărul asupra Sfintei Alianțe — triplei complicități : trei imperii la frontierele țării, fiecare urmărind interese bine precizate, se și războiau dar mai ales pactizau — la prilejul cel mai potrivit unei complicități utile, pentru a zdrobi tendințele de independență ale țărilor mici. Cît de versatile puteau fi, cît de repede își combinau alianțele se vedea acum din faptul că a fost de ajuns ca Principatul dunărean să manifeste hotărîrea fermă de luptă împotriva domniilor fanariote pentru ca țarul să se declare solidar cu sultanul ; iar în ceea ce privea alitudinea Austriei, chiar demersul secretarului consulatului era foarte elocvent. «Dezavuarea» era așadar triplă, marile monarhii nu voiau, nu

115. E. Virtosu, *Tudor Vladimirescu. Pagini de revoltă*, 1936, p. 49—50 ; F. G. L (aurençon), *Nouvelles observations sur la Valachie, sur ses productions...*, Paris, 1822, p. 75 ; *Revoluția din 1821... Documente externe*, ed. cit., p. 16 și 409 ; Mircea T. Radu, *op. cit.*, p. 407.

116. *Doc. Hurmuzaki*, Serie nouă, II, p. 649 și 655.

tolerau tulburări și răzvrătire pe domeniile unde își exercitau influența sau puterea. Dar Tudor Vladimirescu, familiarizat încă din anii precedenți cu atmosfera și mentalitatea dominatoare a consulatelor, nu avea complexul inferiorității; avea convingerea fermă că în fața voinței poporului său nici un fel de piedici nu puteau constitui motiv pentru renunțare la luptă.

Tot în aceeași zi, 22 martie 1821, eteriștii caută să creeze diverșiuni și dezordini în Capitală. Astfel, un grup de călăreți din oastea lui Ipsilanti au ocupat Mănăstirea Antim, reședința temporară în București a episcopului Ilarion — desigur și în virtutea unor pretense mai vechi drepturi ale călugărilor greci asupra impunătoarei ctitorii a lui Antim Ivireanul. Dar evenimentele de istorică însemnătate pentru Țara Românească își urmează cursul întocmai cum era în prealabil hotărât pentru dobândirea drepturilor poporului.

În ziua de 23 martie 1821, mitropolitul Dionisie Lupu, președintele Divanului, alături de episcopul Ilarion al Argeșului, în fruntea boierilor aflați la cîrma țării, semnează în fața Domnului Tudor jurămîntul de credință intitulat: *Cartea de adevărire ce s-au dat slugerului Theodor*¹¹⁷. Această «Carte» este apoi înmînată căpeteniei Adunării norodului într-o ședință a *Divanului Țării Românești*. Unul dintre contemporani, meșteșugarul Ioan Dobrescu, în consemnarea sa — cronică a evenimentelor Revoluției relatează despre importanța acestui document în viața statului după această dată (23 martie 1821), cîți boieri erau în București «toți asculta, și ce le poruncea (Tudor) aceea făcea»¹¹⁸.

Cucerind puterea la această dată, în martie 1821, Domnul Tudor, urmînd unei aprecieri lucide a situației, nu a suprimat Divanul, cerînd consituirea unui guvern de solidaritate națională. A reputat astfel o mare biruință, întrucît «Divanul a fost silit să recunoască îndreptățirea mișcării pandurilor și autoritatea conducătorului ei»¹¹⁹. Domnul Tudor

117. O copie a acestei «Cărți...» se găsește astăzi la Institutul de Istorie din București, împreună cu *Imputernicirea* dată din partea boierilor lui Tudor, la 15 ianuarie 1821 (vezi *D.I.R. 1821*, I, p. 396).

118. Apud Ilie Corfus, *Cronica meșteșugarului Ioan Dobrescu (1802—1830)*, în «Studii și articole de istorie», VIII (1966), p. 351.

119. Mircea T. Radu, *op. cit.*, p. 316—317.

a depus la rîndul său jurămînt că nu va governa singur, ci împreună cu Divanul: «*Mă leg și eu din parte-mi cu glasul obștii norodului, printr-acest înscris al meu...*»¹²⁰, angajîndu-se că va îndupleca poporul să dea ascultare stăpînirii — dar nu oricărei stăpîniri, ci aceleia din care fa-

41. JURĂMINTUL DEPUȘ DE BOIERI ÎN FAȚA LUI TUDOR VLADIMIRESCU LA 23 MARTIE 1821 (CROMOLITOGRAFIE DE COSTIN PETRESCU).

narioții trebuia să lipsească, și atunci *cînd această stăpînire «va avea îngrijire pentru dînsul (pentru norod), de a-l feri de orice jaf și nedreptate»*. Cel care vorbea «cu glasul obștii norodului» se lega și către

¹²⁰. Jurămîntul lui Tudor Vladimirescu este publicat de Emil Virtosu de două ori: în *Tudor Vladimirescu. Glose...*, p. 50—51 și în *T. Vladimirescu. Pagini de revoltă*, p. 50.

sine, cu tainic legămînt — pe care singur sfetnicul său, episcopul Ilarion cel cu monahală viață îl mai știa — că însuși sufletul său și-l va pune pentru obștea norodului.

*

Nesiguranța și marea tensiune a aceluia timp explică situația dramatică în care se găsea mitropolitul Dionisie Lupu, președinte al Divanului, cu mari răspunderi după moartea domnitorului fanariot Alecu Șuțu, răspunderi cărora cu greu le putea corespunde, date fiind împrejurările tot mai complicate odată cu declanșarea Revoluției.

Angajat direct în miezul evenimentelor și cu vechi antecedente alături de slugerul Tudor, episcopul Ilarion era recunoscut «căuzaș» — fără a-și da vreo osteneală să dezmintă acest lucru —, fiind bine cunoscută conlucrarea sa cu Domnul norodului.

Fără o deosebită fermitate a caracterului și fără acea adîncă vibrație a sentimentului patriotic — prin care se distingea Ilarion —, Dionisie mitropolitul se străduia să păstreze cumpăna unei poziții care să nu-i prejudicieze funcția ecleziastică, fiind în fruntea Bisericii și nici demnitatea în ierarhia laică, fiind președintele Divanului. De aici și echivocul unor atitudini adoptate în situații critice, pe care nu le putea depăși, căutîndu-le justificarea prin exercitarea unor presiuni asupra sa.

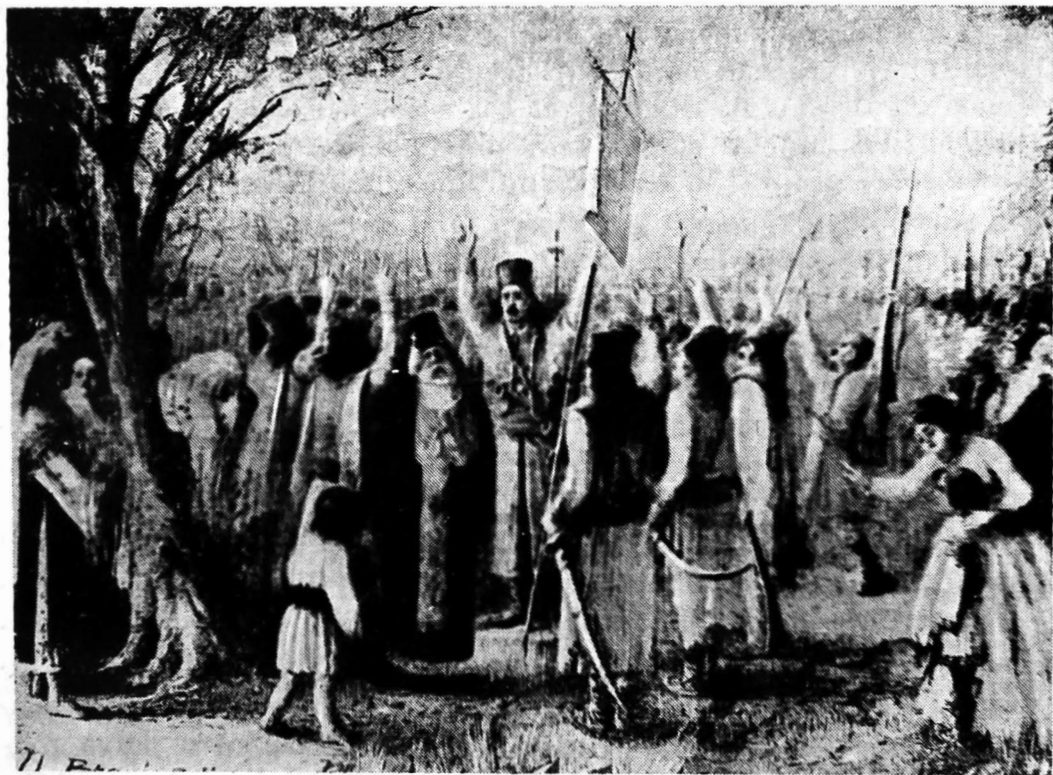
A doua zi după semnarea «*Cărții de adevărire...*», în 24 martie, chemînd la reședința sa pe același Karl Udrizki de la consulatul austriac îi relata că vistierul Alecu Filipescu îl soma printr-o scrisoare «*a face cauză comună cu episcopul Ilarion*»¹²¹, și împreună cu acesta să conducă treburile după hotărîrile lui Tudor Vladimirescu. Arăta că nu putea primi o asemenea propunere și cerea protecția consulatului austriac

Pictorul Costin Petrescu a redat actul solemn al depunerii Jurămîntului de către boieri în frunte cu ierarhii în fresca executată la Ateneul Român din București și într-o inspirată compoziție-cromolitografie, păstrată astăzi în puține exemplare. Am găsit un asemenea exemplar la Pr. Gheorghe Puiu Ciolan, care a fost paroh la Dunărea Mică, com. Devesel-Mehedinți — unde există tradiția că un căpitan din oastea lui Tudor, Matei Cușma, a pus acolo temeliea unei sfinte biserici.

În 1900, G. Ioanide din București a pictat un tablou reprezentînd *Jurămîntul lui Tudor*; se păstrează în Muzeul Mănăstirii Cernica-București.

121. După textul scrisorii lui Udrizki, din 25 martie/6 aprilie 1821, către Fr. Fleischhackl consulul Austriei aflat atunci la Sibiu (cf. *Revoluția din 1821... Doc. externe*, ed. cit., p. 204).

din București. Reprezentantul consulatului a manifestat rezervă față de solicitarea interlocutorului său. Astfel că, peste câteva zile, mitropolitul Dionisie revenea asupra hotărîrii anterioare, semnînd împreună cu episcopul Ilarion și cu ceilalți divaniți memoriile către Înalta Poartă, către

45. JURĂMINTUL LUI TUDOR VLADIMIRESCU (LITOGRAFIE DUPĂ O SCHIȚĂ ÎN CARBUNĂ PE O PINZĂ DESENATĂ DE PICTORUL N. BRAN — TG. JIU).

țarul Rusiei și către cancelarul Austriei Metternich — ideea de bază a acestor documente fiind confirmarea și justificarea faptului că poporul din Țara Românească s-a ridicat pentru a dobîndi dreptățile țării ¹²².

122. *D.I.R.* 1821, I, p. 409—414.

La 28 martie, cînd agenția austriacă a consulatului cerea anumite clarificări de la Divanul țării, răspunsul era semnat de episcopul Ilarion împreună cu ceilalți membri, precizînd că ei fiind ocîrmuire vremelnică nu au competență în treburile ostășești ¹²³.

La 29 martie, episcopul Ilarion semna o adresă a Divanului către baronul Stroganov, ministrul plenipotențiar al Rusiei la Constantinopol, prin care se făcea rugămîntea de a interveni să nu fie trimise trupe turcești în Țara Românească ¹²⁴. În același timp, prin dispoziția semnată cu membrii Divanului, se porunca vistieriei să se plătească suma de 5410 taleri cheltuiți de curînd — în preajma zilei de 26 martie pentru nevoi locale ; printr-o altă dispoziție din 28 martie se solicitase achitarea sumei de 1015 taleri ce au fost cheltuiți «în trebile obștii» ¹²⁵.

Aflîndu-se în preajma lui Tudor, la 26 martie episcopul Ilarion scria cu pana proprie către marele vistier Al. Filipescu-Vulpe, despre lucrurile necesare oștirii de la Cotroceni pentru fortificarea mănăstirii și a terenurilor din jur ; scrisoarea purta semnătura Domnului Tudor ¹²⁶.

Documentele epocii arată că la 28 martie, după sosirea lui Al. Ipsilanti la Colentina, era vizitat acolo de mitropolitul Dionisie, de episcopul Ilarion ¹²⁷ și de cîțiva boieri ¹²⁸.

În una din ultimele zile ale lunii martie, Domnul Tudor însoțit de episcopul Ilarion și de Dimitrie Macedonschi ¹²⁹, au avut o întrevvedere cu Al. Ipsilanti pe un teren neutru și anume, în casele de la cișmeaua Mavrogheni, fiecare venind cu cîte o gardă. Asupra acestei întrevvederi s-au păstrat versiuni diferite. Oricum a avut un caracter confidențial, un cronicar al timpului o menționează cu interogativă reticență : «Ce va fi vorbit... nu este știut, căci pe toate ceasurile se schim-

123. *Idem*, p. 417.

124. *Idem*, p. 421.

125. E. Virtosu, *Tudor Vladimirescu. Glose...*, p. 87 și 90.

126. Scrisoarea în facsimil este reprodusă la sfîrșitul lucrării lui Emil Virtosu antecitată.

127. Al. Elian, *art. cit.*, p. 747.

128. *Expediția din 1821 a lui Ipsilanti în Principatele dunărene*, de un anonim, în *D.I.R. 1821*, IV, p. 248.

129. Mircea T. Radu, *op. cit.*, p. 16—17.

ba hotărârile»¹³⁰. Episcopul Ilarion s-a aflat alături de Tudor sub motivul de a traduce din grecește — limbă pe care, cel puțin în parte, o cunoștea și căpetenia Adunării norodului —, dar acesta a voit să fie împreună ținând seama de însemnătatea împrejurării, a voit să aibă «de martor un bărbat ca Ilarion»¹³¹. Consecvent liniei sale politice, nu putea să țină seama decât de interesele și situația Țării Românești, care trebuia ferită de ocupația trupelor otomane. Desfășurarea în continuare a evenimentelor a confirmat faptul că și de această dată Domnul Tudor și-a fixat în chip decis linia luptei sale antifanariote, delimitându-se astfel de Eterie, opinia sa fiind că lupta de eliberare națională a Greciei trebuie să aibă loc pe teritoriul acelei țări. Relatarea despre scrisoarea contelui Capodistria, consilierul țarului, pe care Ipsilanti o prezentase în timpul întrevederii, refuzând însă a o da episcopului Ilarion, spre a fi tradusă, cuvânt cu cuvânt, Domnului Tudor, nu poate constitui un argument¹³² pentru a pune la îndoială poziția reală a prelatului sfetnic; ulterior, acesta se va afla permanent alături de Domnul norodului în tabăra de la Cotroceni.

Documentele de epocă arată că în această perioadă relațiile între Tudor și Al. Ipsilanti ajunseseră deosebit de încordate. Căpetenia pandurilor precisase în diferite prilejuri că programul Revoluției din Țara

130. Știrile despre această întâlnire concordă în a arăta că Tudor a cerut dovezi privind venirea în Principate a armatelor țariste. Neprimind aceste dovezi, a refuzat să se angajeze într-o luptă inegală cu otomanii, cum voiau eteriștii, și i-a dat să înțeleagă prințului eterist Ipsilanti că trebuie să părăsească țara noastră pentru a nu fi provocată o invazie otomană (Dan Berindei, *Revoluția din 1821...*, p. 840).

131. C. D. Aricescu, *Acte justificative...*, p. 137.

O nuanță sceptică în atitudinea lui M. Cioranu, aghiotantul Domnului Tudor și cronicar al Revoluției, privind relațiile între acesta și episcopul Ilarion confirmă tocmai acele aspecte ale unei mari discreții în care — în chip firesc — uneori asemenea relații trebuiau să se mențină; «în viața lui Tudor, prietenia sa îndelungată cu Ilarion nu este latura cea mai puțin interesantă...» (Al. Elian, *art. cit.*, p. 747).

Emil Vîrtosu îl caracterizează pe episcopul Ilarion după faptele sale alături de căpetenia pandurilor, văzându-l un caracter «mare, egal, neșovăitor» (*T. Vladimirescu, Glose...*, p. 34).

132. *D.I.R. 1821, V, p. 288.*

Românească nu se putea confunda cu cel eterist. Când se afla la Țințăreni și Iordache Olimpiotul încerca tratative pentru o alianță, Tudor se împotriva categoric ideii «de a-și uni forțele cu eteriștii»¹³³, menținându-și această poziție, cu toate eforturile lui Ipsilanti de a-l convinge pentru o acțiune comună antiotomană. Știa foarte bine că acesta acționa în chip declarat în favoarea menținerii cîrmuirii fanariote în Principate¹³⁴.

Obiectivele Revoluției românești erau bine stabilite, nu era nici spontană, nici dependentă într-un fel sau altul de mișcarea eteristă, pretinsul legămînt al Domnului Tudor față de Eterie fiind un «text apocrif»¹³⁵. Încă în vremea lui Caragea Vodă el pregătea ridicarea poporului — chiar în 1818, când domnitorul se pregătea să fugă în străinătate cu averile adunate din țară. Obiectivul rămîne același, asupra fanariotă, deopotrivă socială și națională. Consecvent scopurilor inițiale, Tudor nu accepta să schimbe «temeiul răscoalei sale» — expus în documentul-program din ianuarie, *Proclamația de la Padeș* și în cel cu semnificația unui proiect de constituție, *Cererile norodului românesc* — mișcarea revoluționară a pandurilor nu se putea ralia altei mișcări, cu scopuri străine, cea a Eteriei, cunoscînd numai o linie proprie impusă de specificul realităților românești.

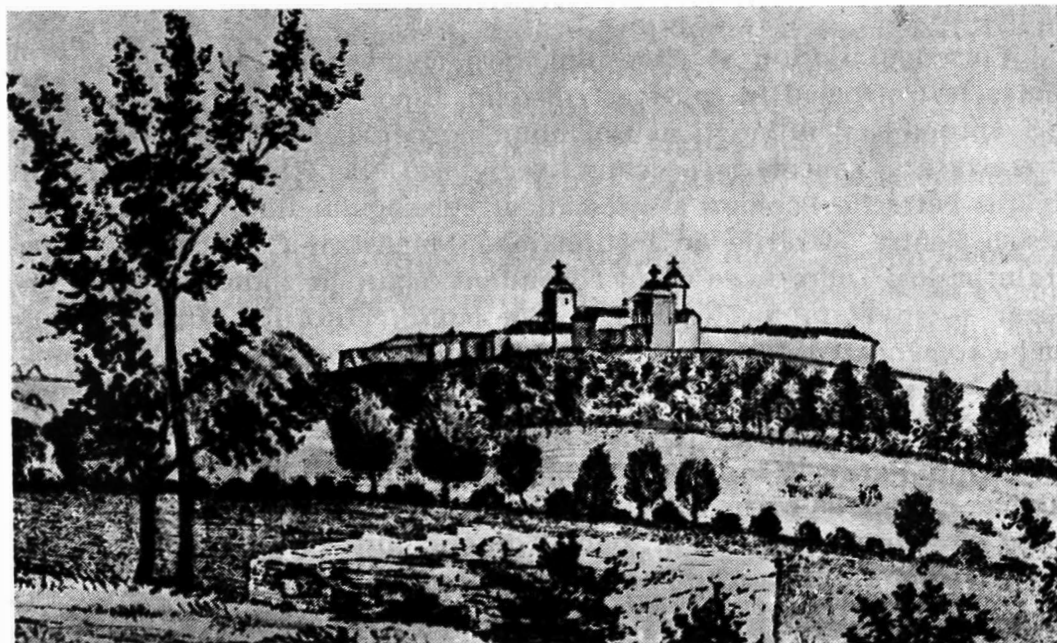
Timp de cinci săptămîni — de la 9 martie la 14 aprilie —, Ipsilanti a depus toate eforturile spre a-l convinge pe Vladimirescu să accepte pornirea unei acțiuni comune antiotomane; se așezase la Colentina cu eteriștii săi continuînd presiunile, spionînd toate mișcările și acțiunile Adunării norodului și căpeteniei acesteia din momentul popasului la Bolintin și apoi la Cotroceni. Văzînd limpede că în toate declarațiile și *Proclamațiile* date, Domnul Tudor arăta că pornirea mișcării este antifanariotă, eșuînd și ultimul demers prin întrevederea de la sfîrșitul

133. Mircea T. Radu, *op. cit.*, p. 424.

134. F. G. Laurençon, *Nouvelles observations...*, p. 94—95.

135. Mircea T. Radu, *Un text apocrif atribuit lui Tudor Vladimirescu*, în «Luceafărul», în mai multe numere la începutul anului 1981. Întregul studiu este o amplă pledoarie, foarte riguros argumentată prin fapte, documente și interpretarea logică a subtextelor, pentru a infirma ideea existenței unui legămînt al lui Tudor față de Eterie.

lunii martie, la 1 aprilie pleca la Tîrgoviște ¹³⁶, așteptînd momente mai prielnice scopurilor sale și lăsîndu-și oameni de-ai săi care să supravegheze în continuare desfășurarea evenimentelor și acțiunile Domnului Tudor.

46. MĂNĂSTIREA COTROCENI (VEDERE DIN SEC. XIX).

136. Între alte documente, scrisorile lui Ignatie Iacovenco conțin prețioase detalii (*Moldova și Muntenia de la 1820 pînă la 1829 în 53 scrisori* (Petersburg, 1834), în vol. G. G. Bezviconi, *Călători ruși în Moldova și Muntenia*, București, 1947 — este reprodusă traducerea prescurtată a scrisorilor din rusește de Ț. Cosma, publicată întia oară în «Neamul românesc literar», an. II, 1910). I. Iacovenco a fost dirigintele poștei rusești în Țara Românească, descriind aspecte interesante ale Revoluției la două săptămîni după izbucnirea ei, într-o scrisoare din 5 febr. 1821. Retipărind traducerea acestor scrisori, G. G. Bezviconi arăta că «prin precizia știrilor contemporane asupra evenimentelor din epoca lui Tudor Vladimirescu, prezintă o însemnătate deosebită» (p. 202).

*

Joi 23 martie 1821, episcopul Ilarion însoțea pe Domnul norodului în tabăra de la Mănăstirea Cotroceni¹³⁷, unde a stat fără întrerupere pînă la 13 mai, cînd Tudor avea să-l trimită într-o importantă misiune diplomatică peste hotare — și ultima pe care a mai avut timp să i-o încredințeze.

Episcopul Ilarion al Argeșului, deși membru al Divanului țării, a rămas la Cotroceni în tot acest răstimp, fiind unul dintre sfetnicii cei mai apropiați și influenți ai Domnului norodului. Aici la Cotroceni se organizase și cancelaria acestuia : secretarul Nicolae (Ioniță) Chinopsi, tînărul Petrache Poenaru și grămăticul episcopului Ilarion, Nicolae Popescu. Pentru lucrările de fortificare a Mănăstirii Cotroceni și a împrejurimilor, Tudor avea drept consultant tehnic pe inginerul Gheorghe Lazăr — învățatul profesor de peste munți, ctitorul «Academiei» de limbă românească de la Sfîntu Sava — bine cunoscut în tabăra pandurilor. Alături de episcopul Ilarion, Lazăr era de mult folos și în cancelaria Domnului Tudor.

Este o perioadă în care se continuă o efervescentă activitate diplomatică. Mesajele către cabinetele consulare sau către curțile domnitoare străine se redactau în limbile greacă, turcă, franceză, traduse de Ilarion, Chinopsi, Petrache Poenaru sau Gheorghe Lazăr.

Avînd multiple îndatoriri, fiind permanent alături de Domnul Tudor, episcopul Ilarion exercita și o deosebită autoritate, prestigiul său fiind recunoscut¹³⁸, calitatea sa ierarhică mult respectată, înțelepciunea sa avînd cuvenita prețuire.

137. Cînd, la 21 martie, Tudor intra în Capitală venind din Cotroceni, a locuit mai întîi în palatul Brâncoveanu ; apoi s-ar fi mutat în casele lui Tudor Orășanu, unchiul lui Geani Orășanu — rămînînd acolo cîteva zile împreună cu Ilarion, mergînd apoi și stabilindu-se, tot împreună, în tabăra de la Mănăstirea Cotroceni. Despre casele Orășanu, C. C. Giurescu preciza că se află pe strada Enăchiță Văcărescu la nr. 7 (*Istoria Bucureștilor*, 1966, p. 117).

Cînd Ilarion a fost îndepărtat din scaunul arhieresc de la Argeș i s-a adus învinovățirea că a locuit cu Tudor la Mănăstirea Cotroceni în 1821, ceea ce reprezenta realitatea (C. D. Aricescu, *Istoria Revoluțiunii...*, p. 51).

138. *Doc. Hurmuzaki*, serie nouă, III, 1967, p. 226 și 656.

La 15 aprilie 1821, episcopul Ilarion, împreună cu Gherasim al Buzăului, Alexandru Nenciulescu și N. Golescu semnează un act pentru a se elibera din vistieria țării suma de optzeci de mii taleri slugerului Tudor Vladimirescu, pentru trebuințele oastei și binele obștesc, iar la 27 aprilie, în același scop, șaptezeci mii taleri ¹³⁹.

Asupra atitudinii mereu înțelepte și prudente, călăuzită de sentimente înalte pe care o dovedește sfetnicul intim al Domnului Tudor se poate conchide din mai toate principalele izvoare de epocă — uneori chiar împotriva intenției autorilor acestora. Unele situații și împrejurări rămân însă neelucidate; ele ar fi fost cu atât mai edificatoare dacă ținem seama de însemnătatea faptelor aflate în miezul evenimentelor.

În legătură cu raporturile foarte încordate între Domnul Tudor și Al. Ipsilanti, încordare ce atingea limita în această perioadă de culminanță a evenimentelor, I. P. Liprandi relatează un episod semnificativ, dar fără confirmare în alte surse documentare. Când turcii din Silistra ar fi trimis cuvînt lui Tudor că pentru a încredința pe sultan de atitudinea sa să prezinte Porții capul lui Alexandru Ipsilanti, Domnul norodului din Țara Românească nu a dat un răspuns de încuviințare. Dar episcopul Ilarion ar fi insistat chiar pe lângă el să îndeplinească cererea turcilor ¹⁴⁰ — ceea ce ar demonstra animozitatea profundă a episcopului valah față de aventurierul primejdios și intrigant care era șeful Eteriei. Aceeași sursă arată că după ce Ipsilanti părăsea Bucureștiul, Tudor ar fi avut intenția să meargă din nou în Oltenia, pentru a pregăti acolo o puternică rezistență — poate și pentru că șeful eteriștilor nu își ascunsese planul de a-l lovi. Tudor a renunțat la proiectul întoarcerii în Oltenia datorită insistențelor sfetnicului său Ilarion; acesta ar fi căutat să-l convingă că rămînînd în București nu va atrage asupra sa nici un fel de bănuială din partea turcilor. Iar dacă Poarta nu s-ar ține de cuvînt, pandurii vor avea timp să se retragă la primul semnal al trecerii Dunării de către trupele otomane ¹⁴¹.

139. E. Virtosu, *Tudor Vladimirescu. Glose...*, p. 122 și 132.

140. I. P. Liprandi, *op. cit.*, p. 279.

141. *Ibidem*, p. 293.

Astfel au continuat în luna aprilie lucrările de fortificații, aprovizionare și pregătirea militară în tabăra de la Mănăstirea Cotroceni, cum și toate măsurile de consolidare a puterii efectiv dobândite în cadrul cîrmuirii țării. Într-o scrisoare din 29 aprilie — atribuită lui Gh. Lazăr — se relatează că Tudor Vladimirescu face întărituri la Cotroceni, unde episcopul Ilarion și stolnicul Geani Orășanu «ii sînt miniștri»¹⁴².

Ilarion adusese în slujba Revoluției și pe fratele său de sînge, doctorul Theodosie Gheorghiadă, care se dovedea demn de toată încrederea și un colaborator plin de însuflețire. La 22 aprilie 1821, din însărcinarea Domnului Tudor, el pleca la Brașov spre a duce acolo mai multe scrisori confidentiale — misiune care, datorită permanentei supravegheri a eteriștilor, nu a putut fi îndeplinită¹⁴³.

Cu prilejul Sfintei Învieri, luminatul praznic cel plin de speranțe — la 10 aprilie 1821 — Domnul norodului făcuse intervenții la vistieria țării pentru ca pandurii — după bunul obicei românesc — să aibă cel puțin o cămașă nouă, spre a întâmpina cum se cuvine marea sărbătoare (*Scrisoarea către marele vistier Al. Filipescu-Vulpe — 3 aprilie 1821, în preajma Paștilor*). Ilarion episcopul, împreună cu starețul Mănăstirii Cotroceni și cu alți clerici, a oficiat slujba Învierii, de față fiind Domnul Tudor cu toți căpitani săi și mulțime de panduri.

În aceste zile ale începutului lunii aprilie, zvonindu-se în Capitală că turcii ar fi trecut Dunărea, divaniții, în frunte cu mitropolitul Dionisie, proiectau în taină să părăsească țara și să meargă la Brașov de teama turcilor — și a consecințelor colaborării cu Domnul Tudor. Acesta, aflînd, le trimite un mesaj, să rămînă liniștiți și, pentru mai multă siguranță, îi va aduce la Belvedere — casele lui Dinicu Golescu, aproape de Cotroceni¹⁴⁴. În felul acesta divaniții nu se puteau desolidariza de Tudor¹⁴⁵; episcopul Ilarion reușise să-i determine a se pune în slujba

142. *D.I.R. 1821*, I, p. 105.

143. A fost urmărit și prins de eteriști (cf. E. Virlosu, *Despre Tudor Vladimirescu și Revoluția de la 1821*, p. 78, nota 2).

144. E. Virlosu, *T. Vladimirescu. Pagini de revoltă*, p. 57.

145. D. Berindei și Tr. Mulașcu, *Revoluția...*, p. 135.

norodului. Într-o scrisoare din 3 aprilie, Domnul Tudor le solicitase devotamentul patriotic și sentimentul datoriei : «*Sîntem datori să ne jertfim pentru patria noastră, pentru care și sînt eu venit dimpreună cu norodul*» (Către președintele Divanului, mitropolitul Dionisie Lupu și către marele vistier Al. Filipescu-Vulpe, 3 aprilie 1821).

În astfel de împrejurări, episcopul Ilarion și Al. Filipescu-Vulpe au depus toate silințele pentru a-l convinge pe mitropolitul Dionisie să evite o primejdie iminentă : Bimbașa Sava era pregătit să întreprindă o acțiune împotriva divaniților, predîndu-i apoi pe toți turcilor ; așa-dar cea mai bună măsură de prevenire era ca membrii Divanului să solicite lui Tudor Vladimirescu să-i strămute pe toți la Belvedere, dîndu-le spre folosință cuvenita pază¹⁴⁶. Astfel Divanul țării s-a aflat apoi în imediata apropiere a taberei unde cantona Adunarea norodului, la Cotroceni.

*

Duminică 8 mai 1821, la Cotroceni. — În această zi, în sobor de preoți și diaconi, episcopul Ilarion a săvîrșit în fața bisericii Mănăstirii Cotroceni un solemn Te-Deum, în prezența Domnului Tudor și a mulțimii pandurilor în frunte cu căpitanii lor. Semnificația acestei ceremonii a devenit istorică.

Cu puțin timp înainte, se hotărîse în Divan a se aplica în toate județele măsura ispravnicilor din Olt și anume : să se strîngă un număr de ostași, luîndu-se de fiecare «lude» * cîte doi oameni. Cererea aceasta reprezenta numai o precizare pentru a da curs unor hotărîri anterioare : în 20 (sau 23) martie, după stabilirea taberei Adunării norodului la Cotroceni, prin *Proclamația către locuitorii județelor* se făcea cunoscut acordul între slugerul Tudor, ca reprezentant al Adunării norodului și Divan și se comunica tuturor locuitorilor țării scopul urmărit de numita Adunare a norodului împreună cu boierii patrioți spre dobîndirea drepturilor și «dreptăților» națiunii ; *Proclamația* le cerea tuturor as-

146. I. P. Liprandi, *op. cit.*, p. 294 ; M. T. Radu, *op. cit.*, p. 333.

* lude — comunitate, comună, așezare.

cultare de legi, cu încredere în statornicirea de acum a unei cîrmuiri drepte și le cerea să slujească «izbăvitoarele oștiri ale țării». În aceste condiții a reușit bravul ostaș de carieră care era Domnul Tudor din Vladimiri, într-un foarte scurt răstimp, să înjghebeze întîia armată a țării, cu adevărat organizată, disciplinată, capabilă a îndeplini ordinerile, conștientă de rosturile ei.

Acum se ceruse ca jumătate din «plăiași», care vor fi mai «vrednici și deprinși la arme», să vină fără zăbavă la Cotroceni. Aceasta însemna o «adevărată ridicare în masă, menită să apere țara»¹⁴⁷. La 7 mai, soseau la Cotroceni 400 de panduri din Oltenia și alte cîteva sute erau pe drum. Cu prilejul primirii acestor panduri, ce răspunseseră în cea mai mare grabă chemării spre a fi și o chezășie pentru cei ce urmau să sosească, a oficiat episcopul Ilarion slujba arhierască amintită. După mențiuni din epocă, tot acum l-ar fi uns Domn pe căpetenia Adunării norodului, așa cum i s-ar fi convenit să fie, «Domnul pămîntean» — după dorința țării — fiind acum ovaționat cu entuziasm de mulțimea oastei pandurilor cărora le insuflase spiritul de sacrificiu, devotamentul față de patrie. Martor ocular al evenimentului, *Ioan Petrescu* din Cărbunești-Gorj, fost stegar în oștirea Domnului Tudor, relatează mai tîrziu: «Am luat parte activă la declarația făcută de acest Domn la Mănăstirea Cotroceni, cînd el singur s-a declarat domn al țării și vivatul s-a făcut înaintea susmenționatei biserici...»¹⁴⁸.

Împrejurările unui asemenea eveniment și însăși determinarea lui nu puteau însemna decît confirmarea unei realități. Anume, Domnul Tudor conducea efectiv țara din ceasul jurămîntului său și al Divanului țării, la 23 martie; ca Domn al țării îl știa, îl voia și astfel îl numea poporul, încă din momentul *Proclamației de la Padeș*, cu încă alte două luni mai înainte, la 23 ianuarie¹⁴⁹. Cu toată îndreptățirea în epoca noas-

147. *Istoria României*, vol. cit., p. 893—894.

148. După D. Bodin, *Tudor Vladimirescu în București*, rev. cit., p. 266, 395 și 379.

149. *Istoria României*, vol. cit., p. 874 și 891.

Luigi Buonauguri, vicarul general de la Nicopole, refugiat la Sibiu din București în 1821, arăta că Tudor, fiind de neam român și de religie ortodoxă, a fost chemat «să accepte tronul vacant al Țării Românești», populația îl primise la 21 martie «în București cu entuziasm, iar preoții îi sfințiră steagurile» (*Revoluția din 1821... Documente externe*, ed. cit., p. 16 și 409).

tră este menționat Tudor Vladimirescu în *Istoria Românilor în rîndul domnitorilor Țării Românești*¹⁵⁰, în calitatea sa de conducător ales al Revoluției de la 1821.

Cu devotamentul și slujirea lui permanentă, episcopul Ilarion l-a văzut și l-a voit pe Tudor, Domn al țării, după toată rînduiala și spre adevăratul și deplinul bine al poporului, meritîndu-și acest loc cu toată îndreptățirea prin faptele sale cutezătoare și drepte.

*

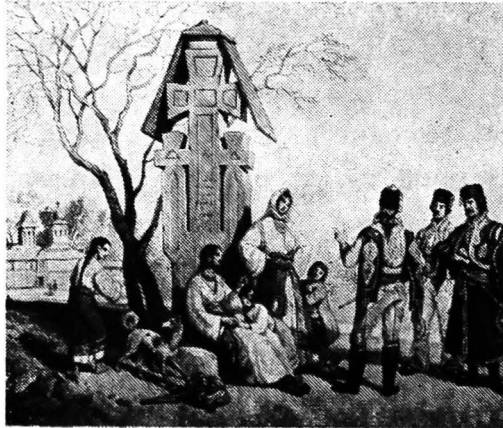
În acele zile, începutul lunii mai, Domnul Tudor ducea tratative la Cotroceni cu o delegație turcească avînd în frunte un oarecare Nuri-aga. I. P. Liprandi relatează că întrevederea avea un caracter neoficial, discret. Bimbașa Sava cu arnăuții săi, urmărind îndeaproape «pasurile» Domnului Tudor spre a raporta lui Ipsilanti, a sosit îndată ce a aflat de prezența delegației otomane la Cotroceni. «Tudor, împreună cu Ilarion, s-a grăbit să ascundă pe turcii ce se aflau în acel moment la el și care, în frunte cu Nuri-aga, fuseseră trimiși de chehaia-bei pentru a afla știri despre situația eteriștilor». Sava a întreat pe Ilarion despre rostul prezenței turcilor. Dezmințind, Domnul Tudor și episcopul Ilarion ar fi dat un caracter amuzant situației arătîndu-și surprinderea și atrăgîndu-i atenția că «poate a luat drept turci pe cei cîțiva arnăuți care erau acolo...». Chiar dacă prin această situație Tudor nu făcea decât să confirme că acțiunea sa nu era împotriva Porții ca putere suzerană, așa cum declarase încă de la început și cum arăta în toate documentele și mesajele din domeniul diplomației externe, nu înțelegea ca motivele negocierilor pe care le purta acum să devină de domeniul

Ioan Dirzeanu arată că îndată ce Tudor ajunsese la București locuitorii alergau la el cu jalbe, dîndu-i titlul de «Domnul Tudor». El a luat și unul dintre atributele simbolice ale domniei: căciula de hîrșie neagră cu fundul alb, «care numai domnilor este orînduiala aici a purta» (cf. *Istoria României*, vol. cit., p. 891—892).

150. C. C. Giurescu și Dinu C. Giurescu, *Istoria României*, București, 1971, p. 699.

public și mai ales să fie dezvăluite omului lui Ipsilanti. Dar a doua zi, episcopul Ilarion avea o întrevedere cu Bimbașa Sava, căutînd să-i afle suspiciunile și întrebîndu-l totodată, ce are de gînd să facă dacă se vor apropia turcii de București. Răspunsul lui Sava a fost că el «așteaptă ordine de la Ipsilanti»¹⁵¹; precizare de care nici nu mai era nevoie.

151. I. P. Liprandi, *op. cit.*, p. 296—297

VI.

PENTRU ÎNDEPLINIREA ULTIMEI MISIUNI ÎNCREDINȚATE DE DOMNUL TUDOR

EPISCOPUL ILARION SPRE LAYBACH
(LJUBLJANA), 13 MAI 1821

În toată perioada în care Domnul norodului a îndeplinit efectiv rolul de cîrmuitor, în condiții atât de grele dar avînd autoritatea de a determina Divanul să pună în aplicare dispozițiile sale întru redobîndirea de către popor a «dreptăților» răpite, avea alături pe cei cîțiva sfetnici devotați, întiiul între ei fiind episcopul Ilarion ; în tot acest răstimp vor continua încă mai perseverent uneltirile dușmanilor țării, eteriștii și boierii țării cei «despuiți de privilegiurile lor».

În cursul lunii aprilie, după ce întărise tabăra de la Cotroceni, Domnul Tudor a luat în stăpînire și toate principalele poziții strategice din București, între care mănăstirile Antim, Mihai Vodă, Radu Vodă, Văcărești ¹⁵² — ceva mai înainte acestea fuseseră ocupate de Bimbașa Sava cu arnăuții săi. Așa stînd lucrurile, eteriștii, care neîncetat se străduiau să submineze autoritatea recunoscută unanim în rîndurile poporului a Domnului Tudor, nu renunță a stîrni tulburări și proiectează măsuri agresive, mai mult încă, își îndreaptă atenția asupra mănăstirilor fortificate din Oltenia, încercînd să le ia din mîinile pandurilor. Momentul potrivit l-au găsit cînd s-a aflat că trupele oto-

152. *Ibidem*, p. 278 ; *Doc. Hurmuzaki*, serie nouă, II, p. 674, 682.

mane au pătruns în Muntenia pe la Giurgiu, Călărași, Bechet și Calafat. Situația devenea astfel cu atât mai gravă prin amenințarea intervenției din partea puterii suzerane, care venea să-și apere interesele, fără a ține seama că Tudor arătase în chip deslușit scopurile Revoluției românești, ca acțiune îndreptată împotriva regimului feudal local și a cîrmuirii fanariote. Devenea imperios necesară o acțiune diplomatică foarte energică. Domnul Tudor hotărăște plecarea unei misiuni speciale spre Laybach, spre a expune în mod direct situația în fața Congresului Sfintei Alianțe, întru susținerea cererilor poporului din Țara Românească.

La 13 mai, pleca din București delegația împuternicită, alcătuită din sfetnicii cei mai apropiați ai Domnului norodului, în misiunea spre Laybach, cu memoriu scris și însărcinări verbale. În fruntea acestei delegații a fost ales și trimis credinciosul «ministru», episcopul Ilarion al Argeșului — care își adusese contribuția la elaborarea memoriului-protest¹⁵³ — document ce trebuia prezentat și susținut la Congresul Sfintei Alianțe, for cu puteri discreționare în acea vreme asupra destinelor Principatelor dunărene — și nu numai ale lor... În aceeași zi la 13 mai, divaniții de la Belvedere au semnat memoriul, părăsind apoi această reședință.

Pentru înalta și dificila misiune au fost aleși, alături de *episcopul Ilarion*, stolnicul *Geani Orășanu* și secretarul *Petrache Poenaru*. Pe drumul spre Brașov, pînă la granița de atunci cu imperiul austriac, delegația avea pentru pază 50 de panduri. Misiunea era cu totul tainică, iar cei care nu au putut cunoaște motivul real al plecării lui Ilarion, însoțit de Orășanu și Poenaru spuneau, ca și fostul mitropolit Dositei Filittis, că au părăsit cauza Revoluției¹⁵⁴, l-au părăsit pe Tudor.

Cumpănind asupra gravității situației, Domnul Tudor a hotărît măsurile de urgență. Trebuia părăsit Bucureștiul spre a fi cruțat. O bătălie angajată aici «putea fi fatală Capitalei, pe care o expunea la focul și sabia turcilor»¹⁵⁵. În fruntea Adunării norodului, pornea în ziua de 15

153. *Doc. 1821*, II, p. 157—160.

154. C. D. Aricescu, *Istoria Revoluțiunii...*, p. 57.

155. *Ibidem*, p. 224.

mai spre nord-vest, spre a ajunge la mănăstirile oltene întărite — mai întâi la Cozia, «ca să mă întăresc — arăta Domnul pandurilor — în mănăstirile ce le-am umplut cu zaherele și cu panduri și nădăjduiesc... să mă țin acolo multă vreme, ca în niște cetăți, pînă cînd îi voi sili pe turci să dea țării drepturile și privilegiile ce norodul le-a cerut prin mine de la Înalta Poartă». Despre aceste drepturi era vorba, între altele, în memoriul-protest încredințat celor trimiși la Congresul din Laybach. Despre aceste drepturi vorbea și memoriul trimis anterior, la începutul lunii mai, denunțînd urmările dezastruoase ale invaziei eteriste ¹⁵⁶ : «...A venit Ipsilanti, cu oamenii lui..., tîlharii arnăuți, cuprin-

156. Petrache Poenaru a comunicat lui C. D. Aricescu despre conținutul acestui memoriu în care se protesta și împotriva jafurilor eteriștilor (cf. Mircea T. Radu, *op. cit.*, p. 216) .

Textul memoriului pentru Laybach se găsește în «Relația dată de mitropolitul Dionisie cu boierii cei rămași în București către principele Metternich, ministrul pricinilor de afară al puterniciei austriacești Împărăției» — publicată de C. Erbiceanu în *Note asupra Istoriei bisericești a românilor pentru secolul al XIX-lea*, din «BOR», XXVIII (1904—1905) p. 647—652 și de E. Virtosu în *1821. Date și fapte noi*, București, 1932, p. 109—114.

«Cele d-asupra noastră din toate părțile — se arăta — pătîmîri cu înfricoșări primejdioase, care măcar că este cu neputință a le descrie și a le povesti pe toate, dar îndrăznind făcurăm o slabă arătare : ...fără de veste pentru nepilduitele strîmtorări ale săracilor locuitori în Valahia cea mică, unde și tirăniile neomenișilor otcîrmuitori au prisosit cu răutățile peste măsură, săracii locuitori luînd pe Tudor Vladimirescu căpetenia lor s-au ridicat împotriva tiranilor jefuitori, cerînd de la prea Înalta Poartă scăpare de ei, și a dobîndi călcatelile noastre dreptăți; care cereri ale lor drepte cunoscîndu-le și noi mai jos iscăliții, ne-am unit cu dinșii și dimpreună cu tot norodul cel pornit de afară și adunat aicea la București, am scris pe la toate părțile unde se cuvine, arătînd jalnica stare a Patriei noastre și cerînd ajutor spre încetarea relelor celor făcute și cîstigarea dreptăților celor călcate. *Tot într-aceea vreme ne-am pomenit dintr-altă parte că intră în ticăloasa noastră țară prințul Ipsilanti, căpetenia unei Adunări necunoscute nouă și de tot streină... pe toți locuitorii i-au jefuit și i-au prăpădit* (subl. n.)... Orașul nostru cu totul s-a pustit, nici una din cele din lăuntru și din afară case nebînuite și zdrobite n-au scăpat, Sfintele locașuri s-au prădat, bisericuștile vase ale sfințelor taine s-au batjocorit... Pe lîngă aceasta îndesită ceață, de care sîntem înconjuțați, se află și frica năvălirii turcilor, căci pe multe sate de pe marginea Dunării intrînd cu o sălbăticie, au junghiat, au robit, au ars fără milostivire pe oricare au întîmpinat și le-au ieșit înainte... Și cit de curînd cu cele mai rele spaime ne înfricoșează...» ; am făcut subliniere la mențiunea despre

zind și stăpînind mai toate județele țării...», astfel încît au creat o mare dezordine pretutindeni, încît «sate întregi s-au împrăștiat», iar plugarii «sînt în neputință... de a-și semăna arăturile». Cruzimile acelor bande de tilhari arnăuți erau dincolo de închipuire, «...drept jucărie, aruncînd și prunci în sus, îi sprijinea în ascuțitul săbiilor...» — cu atît mai mari nelegiuiri cu cît se săvîrșeau «de oameni ce mărturisesc a noastră credință»¹⁵⁷.

Evenimentele din țară s-au precipitat pînă la deznodămîntul tragic, întîmplîndu-se «cele ce cu durere mare și acum aflăm despre sfîrșitul martiric al Vladimirescului»...

Delegația plecată, aflată la Brașov, nu a mers mai departe spre Laybach. Dealtminteri încă din ziua plecării misiunea era tardivă, cel de al III-lea Congres al Sfintei Alianțe se încheiase în 12 mai.

Întreaga conjunctură internațională s-a dovedit în acel timp nefavorabilă. Sfînta Alianță «veghea» pe continent la reprimarea mișcărilor care uzurpau sau amenințau «puterea legală»¹⁵⁸ — mai ales în statele mici, sau în cele cu un potențial național de rezistență și protest incompatibil cu interesele marilor monarhii europene. Congresul recent se încheiase cu decizii ferme și, desigur, încuviințînd trecerea trupelor otomane peste Dunăre pentru a restabili ordinea în Principatul răzvrătit, așa cum tocmai aprobase intervenția trupelor austriece pen-

Elerie și despre șeful acesteia, Al. Ipsilanti, spre a preciza felul în care și prin acest document se demonstrează delimitarea netă a mișcării revoluționare românești de cea eteristă. Scopurile megalomane pe care le urmărea Ipsilanti nu constituiau un secret. «Cum sugerează Laurençon, Ipsilanti considera că are dreptul să dispună de soarta Principatelor, pentru simplul motiv că tatăl și bunicul lui domniseră cîtva timp aici, iar el se închipuia prinț ereditar. Această împrejurare îl făcea să arboreze un prestigiu de suveran» (Mircea T. Radu, *op. cit.*, p. 427; F. G. Laurençon, *Nouvelles observations...*, p. 94—95).

Memoriul prezenta fața cea adevărată a vieții poporului, fața cîrmuirii, primejdiile ce amenințau țara, marile nedreptăți suferite, justificînd ridicarea norodului și arătînd limpede cererile acestuia: «...«Ca să înceteze pătimirile și stingerile noastre care ni s-au pricinuit din multele năpăstuiți și nedreptăți a celor după vremi trimiși de la Poartă otcîrmuitori și să ni se dea strămoșeștile noastre privileghiuiri și cele din vechime obiceiuri care le-a avuf pămîntul...».

157. *Documentele... 1821*, II, 157—160.

158. Mircea T. Radu, *op. cit.*, p. 331.

tru reprimarea altor două importante mișcări revoluționare europene, desfășurate în Italia — asemănătoare celei conduse de Tudor Vladimirescu și contemporane cu aceasta, revoluția din Neapole (1820—1821) și puternica mișcare revoluționară din Piemont (1821) —, germele revoluției neputînd fi însă distrus și evoluînd aici, ca și în Principatele dunărene, pînă la izbucnirea din incandescentul an 1848.

Închise fiind acum drumurile dreptății țării în acest ceas întunecat și de asemenea drumurile sale, episcopul Ilarion a trebuit să rămînă cu însoțitorii săi la Brașov, primind acolo, în taină, unele ajutoare și vești «de acasă». Peste două luni, la 12 iulie 1821, împreună cu mitropolitul Dionisie și unii boieri refugiați la Brașov vor scrie un memoriu către țarul Rusiei, arătînd jafurile și silniciile săvîrșite atunci de turci în Țara Românească. Ceea ce însă venea tocmai în sprijinul planurilor și intereselor țarismului în Principate, de a dobîndi prin «protectoratul» ce exercita asupra acestora un ascendent mai substanțial față de cel al puterii suzerane turcești.

VII.

PENTRU ODIHNA SUFLETULUI DOMNULUI TUDOR, CEL CU MUCENICESC SFÎRȘIT

Cum și când a putut afla episcopul Ilarion, la Brașov, despre mișe-leasca lucrare a complotului pentru trădarea lui Tudor, despre chipul nelegiuit în care i-a fost curmată viața ?

Aflind despre acestea, cel crescut la școala nevoițelor, a austerității, trecut prin toate «cercările» cugetului, primea acum «cercarea» cea mare — poate cel mai greu examen al vieții sale. Acum, veghea și rugăciunea pentru odihna cea fără tulburare a oșteanului cu suflet de sfânt era singura alinare față de zdrobirea cugetului său pentru că nu putuse împiedica tocmai singurul fapt de care lui, ca slujitor, monah și arhiereu îi va fi fost totuși cu adevărat teamă. De aceea îl ocrotise, cu veghea și cu fapta, când îi era aproape ca și atunci când se afla departe. Dar știa că niciodată nu l-ar fi putut reține de la fapta lui cea mare, fapta cea nobilă de a se jertfi pentru «dreptățile norodului» și pentru «învierea» lui. Dimpotrivă, tot îndemnul și binecuvîntarea sa erau pentru această pilduitoare lucrare spre mîntuirea neamului — așa cum spuneau și *Proclamațiile* rostite sau trimise de vrednicul Pandur, în a căror alcătuire se știa că se află și ceva din cugetul și cuvîntul prietenului-sfetnic Ilarion.

Durerea lui acum era cu atît mai mare, cu atît mai grea, cu cît a trebuit să le afle pe toate pe rînd, cînd și cum s-a putut. Marile nelegiu-

iri de acest fel se petrec pe întuneric, să nu se poată ști, să nu se afle decît că s-au săvîrșit. A aflat cîte au putut fi aflate, fiindcă altele, despre ceasul cel crîncen, au fost numai de el și de călăii lui știute. Astfel încît, acum, unul cunoștea una, altul alta. Fiecare știre neagră fiind încă o lacrimă grea, încă o litanie pentru neștiutul mormînt.

Ceea ce știa însuși, mai de mult, era că Ipsilanti, șeful eteriștilor, nutrea și își ascundea cu greu gîndul înlăturării din calea sa a căpeteniei pandurilor, pentru că acesta nevoind să-i fie aliat nu putea fi socotit decît dușman. Mai știa că D. Macedonschi și Hagi Prodan, căpitani de arnăuți, aveau de la Ipsilanti porunca supravegherii neîncetate încă de la începutul Revoluției, cînd l-au însoțit pe Domnul Tudor în Oltenia — cu dispoziția de a priveghea, în secret, «toate pasurile» (mișcările) căpeteniei pandurilor. Mai știa că Iordache Olimpiotul era unelta lui Ipsilanti, capabil de faptele cele mai ticăloase, uneltind încă de multă vreme, «lucrînd contrarevoluția» în preajma lui Tudor, gata oricînd să atragă în complot, pentru trădare, pe cei care, fiind în apropierea acestuia și sub ordinele lui, aveau pricini de nemulțumire pentru marea lui severitate, pentru lecțiile de morală austeră și sancțiunile atît de drastice pe care le aplica¹⁵⁹; căpetenia pandurilor se interesa în egală măsură de pregătirea militară și vitejia oștenilor săi ca și de disciplina și moralitatea lor, netolerînd nici o abatere, mergînd pînă la pedeapsa capitală pentru săvîrșirea faptelor netrebnice, incompatibile cu calitatea și demnitatea unui oștean care a jurat să-și apere țara și drepturile ei. Acestea erau cele de el știute.

Ceea ce a putut afla acum cu certitudine episcopul Ilarion despre desfășurarea întîmplărilor a fost că la 15 mai, cum fusese hotărît, pă-

159. C. D. Aricescu, *Istoria Revoluțiunii...*, p. 235—236.

Încă în *Proclamația de la Padeș* Tudor Vladimirescu cerea ordine și morală severă, interzicea orice abatere de la dispozițiile disciplinare pentru panduri, «nefiind nimeni dintre noi liber să se atingă măcar de un grăunț de binele sau de casa vreunui locuitor», pentru că «noi nu ne-am răscolat să răpim averea fraților noștri, ci s-o apărăm împotriva prădătorilor, după cum ne-am legat prin jurămînt» (după *Memoriul lui Chiriac Popescu, căpitan al Domnului Tudor și după mărturiile pandurilor veterani*).

răsea Capitala în fruntea Adunării norodului, echipată și aprovizionată, pornind către mănăstirile din Oltenia, prin Pitești, mai întâi spre Cozia. Iordache Olimpiotul o hotărît să taie drumul oștirii pandurilor spre Rîmnicu Vilcea. În 18 mai a fost întîlnirea acestuia cu Domnul Tudor la Golești. Iar în ziua Sfinților Împărați apărători ai Sfintei Cruci, la 21 mai, sfidînd însăși credința creștină pe care pretindeau că o apără, trădătorii eteriști au hotărît drumul crucii pentru Domnul norodului, pornindu-l sub escortă către Tîrgoviște, spre a se întîlni acolo cu Ipsilanti, în fapt pentru a fi predat acestuia. Întemnițat în mitropolie, au urmat cele cîteva zile și nopți de tortură morală și fizică pînă în noaptea de 27 mai, cînd călăii săi i-au hotărît ceasul din urmă. Apoi, cu sufletul zdrobit, episcopul Ilarion a mai putut afla și despre aruncarea trupului sfîrtecat într-o fîntînă, sau în apele riului Dîmbovița, sau îngropat tîlhărește, pe undeva, la marginea Tîrgoviștei...

Ceea ce îi rămînea de făcut, ceea ce se cuvenea, era să meargă și să caute. Dacă nu va izbîndi mai mult, cel puțin să facă acolo, cît mai aproape de locul nelegiuirii, slujba creștinească și să rostească rugăciunea cea de dezlegare pentru sufletul mucenicului «dreptăților norodului».

Dacă după aflarea acelei vești negre, despre năpraznicul sfîrșit al Domnului Tudor, episcopul Ilarion ar fi voit să facă un simplu trisaughion, un parastas obișnuit, putea săvîrși această pioasă litanie chiar în sobor de ierarhi din Țara Românească acolo, la Brașov, unde se afla într-o anumită siguranță. Dar poate că mai întâi nu a putut crede ceea ce auzea și orice confirmare, de oriunde ar fi venit, a socotit-o neîndestulătoare. Trebuia să meargă acolo, să cercezeze, să se convingă. Pentru el, Domnul Tudor era încă viu — cum avea să-i și rămînă în sufletul lui ca și în cel al «întregului norod românesc». Îi revenea acum să împlinească una dintre cele mai grele îndatoriri ale slujirii sale pentru Biserică și pentru Patrie — îndatorirea cea fără asemănare.

Pribeagul Ilarion de acum — încă episcop canonic al Argeșului — avea întradevăr de urmat pilda celor care, cu două secole în urmă, scormoneau în adînc țărîna Cîmpiei Turzii, întocmai căutătorilor de piatră scumpă, spre a afla sfintele rămășițe pămîntești ale celui ce le rămăsese în inimă ca Domn al unirii neamului întreg, Mihai Viteazul.

A plecat peste Carpați — și poate că nu pe drumul cel mai scurt, ci pe cel mai puțin supravegheat de eteriștii stăpîni pe țară, pînă cînd

47. BISERICA FOSTEI MĂNĂSTIRI BUTOIUL-DIMBOVIȚA, UNDE, ÎN VARA ANULUI 1821, EPISCOPUL ILARION A FĂCUT POGRIBANIE LUI TUDOR VLADIMIRESCU.

aveau să le-o ia din stăpînire armatele turcești, — avînd ca țintă cetatea cea veche, domnească, a Tirgoviștei. Sosind aici, a dat veste cu

toată precauția către cel în care avea deplină încredere, sau a mers direct la el, la încercatul prieten și părtaș al Revoluției, preotul Ilie ¹⁶⁰, de la Mănăstirea Butoiul din apropiere ¹⁶¹. Aici a aflat tot ce se putea afla. Au căutat cu de-amănuntul în fântinile din Tîrgoviște, adîncurile lor, gropile cu apă, poate și albiile de rîu ; cum căutau Sfinții Apostoli și femeile purtătoare de mir trupul Domnului Iisus Hristos. Numai după această stăruitoare, pioasă, grea de lacrimi căutare, îndurerați de zădărnicia și neputința osteneții lor s-au înapoiat la mănăstire, pentru slujba îngropăciunii creștinești întru odihna sufletului celui cu neodihnită viațuire numai spre binele neamului său.

Prin prietenia mare și cu toată credința pe care și-o purtaseră unul altuia, prin calitatea sa de slujitor al Sfintei Biserici a neamului, episcopul Ilarion își îndeplinea acum îndatorirea de a aprinde candela dorită de Vladimirescu — o dorise în chip mărturisit prin acea «diată», întocmită la ceas de taină și veghe împreună. Pentru că viteazul și dreptul pandur nu a putut odihni cu rămășițele trupului său într-un

160. Preotul Ilie de la Mănăstirea Butoiul — Dimbovița era un cleric de nădejde, un bun român, plin de curaj. Făcea parte din aceeași partidă națională ca și episcopul Ilarion.

În ianuarie 1821, preotul Ilie a fost cercetat, ridicat de acasă și transportat la București. A fost închis de arnăuți la Mitropolie. A reușit cu greu să comunice cu episcopul Ilarion, să dea veste boierilor care îl cunoșteau și se interesau de soarta sa. Mai târziu a fost eliberat. A putut afla prin cel care îi purta aleasă prietenie, Ilarion episcopul, despre cele ce se petrecuseră. I-a relatat «despre adunarea lui Tudor în casele Brincoveanului, despre împotrivirea boierilor greci de a se uni cu Tudor și despre hotărîrea acestuia de a surpa pe cei ce ne apasă de multă vreme» (Pr. Niculae M. Popescu, *Preoți de mir adormiți în Domnul*, București, 1942, p. 109—110).

161. Mănăstirea Butoiul din satul Butoiul de Jos, astăzi comuna Hulubești — județul Dimbovița — la o distanță nu prea mare de Tîrgoviște, spre Găiești — este atestată la sfîrșitul secolului al XIV-lea. A fost reclădită în secolul al XVII-lea și închinată mai târziu Mănăstirii «Sfîntul Ștefan» de la Meteora. Biserica a fost distrusă de un cutremur în 1802 și reclădită apoi de egumenul Ignatie. În această zidire nouă s-a făcut pogribania lui Tudor Vladimirescu în vara anului 1821. După marele cutremur din anul 1838, biserica a fost rezidită între anii 1850—1853 și există și astăzi.

mormînt știut, întreagă glia românească a rămas nepieritor mausoleu al Eroului necunoscut, alături de atîtea neștiute oseminte de eroi.

Despre acel mult tînguitor prohod preotul Ilie de la Mănăstirea Butoiul scria peste cîțiva ani în cronica sa ¹⁶² :

«Și, cu durere de inimă am auzit și am plîns, cînd l-au vîndut pe Tudor doi căpitani de-ai săi, de l-au tăiat noaptea... Și am mers cu părintele Ilarion la mănăstire de am făcut slujbă pentru odihna sufletului. Și plîngea lumea, și părintele Ilarion se bătea cu pumnii în piept, și da crucea la norod să se închine. Și multă jale era pe noi toți...».

162. Pr. Nicolae M. Popescu, *op. cit.*, p. 111.

ÎN LOC DE POSTFAȚĂ

UN ADAOS-«MEMENTO»

Despre contribuția pe care a adus-o *ierarhul de la Argeș, Ilarion Gheorghide*, «ca prim sfătuitor și ajutor» al lui Tudor Vladimirescu, în timpul pregătirii și desfășurării *Revoluției de la 1821*, istoriografia din secolul trecut și pînă în prezent oferă o serie de date și interpretări în numeroase studii, monografiile, comentarii. Mențiunile sînt sporadice, într-o pagină sau alta, într-un context sau altul, obiective sau «participative», adesea însă edificatoare chiar împotriva intențiilor autorului respectiv. La sursele narrative interne, contemporane evenimentelor de atunci sau cu o imediată situare în posteritate, care aduc consemnări de date și fapte istorice dar conținînd coeficientul firesc de subiectivitate — uneori și fabulație —, se adaugă și memorii, consemnări ale unor personalități străine, prezente atunci în Țara Românească și care au manifestat un interes deosebit față de evenimentele de la 1821 și în chip special față de protagoniștii acelor evenimente; o contribuție însemnată reprezintă memoriile colonelului rus decembrist I. P. Liprandi, menționînd adesea și numele episcopului Ilarion ori situații implicînd persoana lui — datele pe care le oferă avînd confirmare istorică în documentele interne și interpretarea dovedindu-se cel mai adesea pertinentă, obiectivă. Între izvoarele documentare externe, s-au dovedit cu deosebire edificatoare rapoartele diplomatice din acea perioadă ale consulatului austriac la București către cancelaria imperială din Viena. Unui asemenea raport consular datorăm acea frumoasă și desăvîrșită caracte-

rizare — în documentul respectiv era «culpă» — prin care se definea activitatea și personalitatea episcopului de Argeș, Ilarion Gheorghiu: «A făcut cauză comună cu acest revoluționar (Tudor Vladimirescu)... i-a fost prim sfătuitor și ajutor...».

Mențiuni și comentarii de obicei judicioase se află și în prima tentativă monografică asupra anului 1821, datorată lui C. D. Aricescu — *Istoria Revoluțiunii Române de la 1821* (Craiova, 1874), completată documentar cu *Acte justificative la...* (aceiași an). Fără a subestima alte contribuții istorice, de la această dată pînă în prezent, unele de certă valoare în privința interpretării fenomenului revoluționar de la 1821 dar cu mai puțin semnificative referiri la subiectul nostru, facem specială subliniere pentru masiva monografie a cercetătorului Mircea T. Radu consacrată anului istoric 1821 — *Tudor Vladimirescu și Revoluția din Țara Românească* (Craiova, 1978) — cu o documentație aproape exhaustivă și interpretări rigurose argumentate, polemizînd la fel de argumentat și demonstrînd erudiție. Ceea ce ne interesează în paginile de față este că, în afară de mențiunile sporadice, într-un substanțial paragraf reliefează «sentimentele democratice și românești» pe care le-a dovedit vrednicul ierarh de la Argeș, conchide pertinent și judicios asupra profilului personalității sale.

Să căutăm așadar la rîndul nostru a conchide asupra sensului și însemnătății strînsei conlucrări dintre oșteanul Tudor din Vladimiri și Ilarion clerical, după ce am adăugat, prin paginile precedente, semnarea unor alte aspecte ale strădaniilor pe care le-a depus cel din urmă, în perioada mai înainte arătată, pentru slujirea Bisericii și a Patriei. Însăși acea conlucrare a însemnat o slujire deplină, avînd drept coordonată esențială o sfîntă cauză comună, iar drept temei o recunoscută și desăvîrșită prietenie.

Erau de vîrste apropiate și, în vremea pregătirii Revoluției, se aflau trecuți de timpul tinereții, în cel al maturității depline și al responsabilităților, al acțiunii bine cugetate și neabătut îndeplinite.

În vremea războiului ruso-turc din 1806—1812, Tudor Vladimirescu se remarcă prin vitejia și caracterul său disciplinat, comandînd primul batalion de panduri care au participat la acest război — în cadrul corpului de oaste pămînteană pe care Constantin I. Ipsilanti, domnitorul

fanariot din Țara Românească, o pune în acei ani la dispoziția puterii protectoare țariste. Este perioada în care îl va cunoaște pe arhimandritul Ilarion Gheorghide — devenit din iunie 1808 stareț la Mănăstirea Dealu; 11 ani mai târziu i se încredința egumenia mării Mănăstiri din București, Sfântul Ioan cel Mare-Grecesc. Oșleanul Tudor din Vladimiri Gorjului, care pe lângă îndeletniciri neguțătorești îndeplinea și treburi administrative în Oltenia, avea să rămână în raporturi trainice, mai ales în slujba Revoluției, cu monahul Ilarion, cel care se va învrednici de treapta arhieriei prin meritele sale și rîvna depusă în slujirea Sfintei Biserici străbune.

În ceasurile de răgaz și aleasă petrecere alături de căpetenia pandurilor, Ilarion cel cu adîncă învățătură teologică, dar și de istorie românească și universală, putea împărtăși bunului prieten cunoștințe și gânduri despre faptele istorice strălucite ale trecutului mai îndepărtat sau mai apropiat. Cele mai interesante, și care au consolidat afinitățile dintre ei, erau cele care priveau prezentul și țara, libertatea și independența, dreptatea și demnitatea neamului, cele mai actuale imperative probleme sociale și naționale.

Faptul că spiritele mari se întilnesc prin substanța nobilă a personalității lor și se apropie prin țeluri comune este adesea confirmat și pentru momentele cruciale ale unui context social și istoric.

Între alți apropiați și sinceri militanți pentru «dreptățile țării» și împotriva asupririi poporului de regimul feudal-fanariot, se afla și Gheorghe Lazăr, cel prigonit peste munți și venit aici în Țara Românească pentru a-și pune puterile minții sale în slujba ideii naționale. În 1818, la 6 martie, deschidea cursurile «Academiei» de la Sfântu Sava, pentru ca disciplinele bisericesti și cele «filosoficești» să fie predate în românește — ctitorind astfel aici învățămîntul superior în limba română. Îl prețuia pentru temeinica lui erudiție de teolog, filosof și om de știință, unul dintre cei mai străluciți ai vremii. L-a prețuit odată mai mult cînd a aflat cum știa să-i învețe pe elevii săi a asculta și a alerga la «vocea Patriei» și pentru că se dovedea cu totul devotat programului mișcării revoluționare și acțiunii de rededeșteptare națională. Raporturile dintre ei s-au dovedit trainice și armonioase prin contribuția comună în lucrările de cancelarie ale Domnului Tudor — cu deosebire ei dove-

dindu-se necesari, colaborarea lor, prețioasă, în activitatea diplomatică, în redactarea numeroaselor documente, relații, memorii pe care căpetenia pandurilor le trimitea către cancelariile imperiale, susținând dreptul și «dreptatea» țării. Când Ilarion episcopul a stat cu acesta din urmă la Cotroceni, în primăvara anului 1821, Lazăr era consultantul tehnic în lucrările de întărire a taberei și pentru instruirea militară a pandurilor.

Pe Tudor Vladimirescu, Ilarion îl înconjură cu iubirea și admirația sa, pentru virtuțile pe care acesta le dovedea ca om și ca ostaș, îi împărtășea elanul patriotic și avea asupra lui o binefăcătoare influență. Astfel a trecut un răstimp de peste zece ani de prietenie, cunoaștere reciprocă adincă și deplină înțelegere.

După 20 noiembrie 1820, când Ilarion devine episcop al Argeșului, ponderea poziției sale este semnificativă atât în cadrul ierarhiei bisericești cât și în calitate de membru al Divanului. Va exercita o deosebită autoritate, prestigiul fiindu-i recunoscut datorită și prezenței permanente alături de Domnul Tudor, demnitatea sa ierarhică avînd cuvenita prețuire ca și înțelepciunea sa. Va avea astfel prilejul și competența de a interveni cu energie și eficiență, avîndu-i alături și pe divaniții din partida națională, pentru a impune ca immanentă necesitate prezenței lui Tudor Vladimirescu în Divan, ca exponent deplin împuternicit al Adunării norodului — un reprezentant însă nu executiv, ci care avea să cîrmuiască în fapt țara, din 23 martie în 15 mai 1821.

Schimbarea cea mare în lucrurile și în treburile țării se dovedea plină de mari greutate și piedici. Cu luciditate și un simț politic realist remarcabil, ierarhul de la Argeș a contribuit la apropierea necesară între Tudor și partida națională, boierii pămînteni patrioți din Divan, pentru o conlucrare cât mai eficace împotriva despotismului fanariot și a acelor boieri și dregători care storceau veniturile țării, supunînd mai ales pe țărani la impozite tot mai mari și la suferințe de neîndurat. În consfăturile de taină cu slugerul Tudor, acesta îi împărtășea marile sale griji, cumpănind împreună asupra unor situații care se arătau cu totul favorabile țării — regimul feudal fanariot fiind susținut, din motive și interese diferite, de cele trei imperii de la granițe, cel otoman, cel țarist și cel austriac. Fără teamă, dar cu prudență, episcopul Ilarion era cel dintîi care nu numai încuviința, dar sprijinea fără reținere

deciziile ferme, bine cugetate, pe care le lua căpetenia pandurilor ; intervențiile oportune ale înțeleptului sfetnic nu erau asupra acestor decizii ori asupra planurilor strategice ale mult încercatului oștean, care avea și toată competența de comandant, ci asupra modului cum acestea trebuiau înfăptuite, evitînd riscuri inutile, ținînd seama de primejdiile care îl împresurau pe Marele Pandur. Era datoria sa creștină și patriotică și umană de a-l ocroti, dîndu-și seama de hotărîrea nestrămutată cu care acesta acționa, cu deplină dăruire de sine pentru sfînta cauză a «dreptăților norodului», gata fiind a merge fără șovăire către jertfa supremă.

Ierarhul de la Argeș, Ilarion, «a făcut cauză comună...», aflîndu-se în miezul faptelor ; a înțeles marea însemnătate națională a acestei cauze și a momentului istoric. Nu numai a cunoscut proiectele și idealurile Domnului Tudor, dar l-a sprijinit cu toate puterile pentru a le înfăptui — nefiind străin de documentele, programul de acțiune al mișcării, numeroasele memorii înaintate către cancelariile Sfintei Alianțe.

O simbolică manifestare a atitudinii episcopului Ilarion, a viețuirii sale în deplină identificare cu însăși ființa neamului, cu durerile și speranțele lui, o manifestare deci plină de semnificație dar cu expresie indirectă, este acea *Cîntare a româneștilor pătîmiri și nădejdi* : «*Mugur, mugur, mugurel...*» — cu prilejul festivităților instalării în scaunul ierarhic de la Argeș, cînd a fost cu puțință — și se cuvenea — ca Tudor să-și onoreze prietenul prin participare la acea solemnitate. Acele versuri elegiace dar și protestatate erau o adevărată «doxologie» a suferințelor românești, erau însă și preamărirea puterii de rezistență a neamului, conțineau și imprecăția virulentă asupra celor care stăpîneau țara sâmbavolnic și o ruinau — și erau investmintarea poetică de circumstanță a voinței și dorinței ce stăruia neclintit în inimile românilor pentru a ajunge la anotimpul luminii, la limanul libertății și dreptății.

După alegerea sa în vrednicia arhierască, Ilarion episcopul punea la căpătîiul vrednicului de amintire Iosif I, predecesorul său în scaunul de la Argeș, o *inscripție-manifest pentru unitatea de cuget și faptă*.

Poemul-epitaf, de istorică însemnătate, conținând metafora «*pietrelor unite*», era scris pe o coloană din dreapta în interiorul bisericii Antim. Înțelegerea mesajului acestor stihuri, chemînd la unire și unitate de acțiune, este înlesnită prin raportarea la contextul istoric și social al timpului. Într-un manuscris psaltic descoperit în deceniul trecut la *Schitul Strihareț* de lângă Slatina-Olt, semnalat de semnatarul paginilor de față, textul poemului-epitaf este însoțit de notație psaltică și este indicat numele prea sfințitului autor : «*...Ilarion, al doilea episcop al Argeșului...*». Transpunerea muzicală a epitafului era încă un gest cultural semnificativ pentru acest timp, cînd se depuneau și deosebite strădanii pentru «rumînirea» cîntărilor bisericești bizantine.

În 1821, lupta poporului ridicat pentru «dreptățile» sale s-a desfășurat sub *steagul cel mare al Revoluției*, pe care se aflau imprimate simbolurile acestei lupte mîntuitoare pentru sfînta cauză obștească : *prin unitate, pentru dreptate !*

După indicațiile Domnului Tudor și cu purtarea de grijă a episcopului Ilarion a fost lucrată această flamură, la Mănăstirea Antim de către *monahul David*. Întîia descriere a compoziției emblematice de pe acest steag a fost făcută încă de la începutul secolului nostru, de către generalul P. V. Năsturel, în studiile sale erudite de vexilologie heraldică. Simbolurile sînt : *stema de stat a Țării Românești* — corbul cruciat —, apoi *însemnele heraldice eclesiastice ale Transilvaniei și Moldovei* — *Sfînta Treime* și, respectiv, *Sfîntul Mare Mucenic Gheorghe Purtătorul de biruință* ; pe latura stîngă, la hampă, este reprezentat chipul *Sfîntului Mucenic Teodor Tiron*, patronul conducătorului Revoluției. Astfel, steagul era un amplu simbol național al întregii României, chemînd la luptă «tot norodul românesc» — așa cum enunță stihurile invocației care subtitrează compoziția heraldică.

Simbolul vizibil al luptei era *coiful «nădejzii mîntuirii» și platoșa de apărare* — pentru că, în chip nedezmîntit, *lupta din 1821, ca și în întreaga istoria noastră, a fost de apărare a drepturilor uzurpate și a însăși ființei neamului*. În bună măsură a contribuit în toate acestea episcopul Ilarion — simbolul națiunii întregi este redat prin implicarea elementelor creștine, un simbol aparent ermetic, o amplă alegorie cu semnificații conținute și nu explicite, imagine îndelung meditată. Sti-

hurile scrise pe steag, invocație și manifest, au putut reprezenta și un imn al pandurilor.

În perioada alcătuirii unor documente necesare declanșării și desfășurării Revoluției, iarna anului 1820—1821, episcopul Ilarion și-a adus o contribuție directă la elaborarea acestora : *Proclamația de la Tismana-Padeș, Arzul către Înalta Poartă și Cererile norodului românesc*. Proclamația... — alcătuită la București «în casa episcopului Ilarion» (după I. P. Liprandi) — conținea manifestul chemării poporului la luptă împotriva cîrmuirii fanariote asupritoare, pentru dobîndirea «dreptăților». Unele expresii în terminologie teologică indică direct «condeiul» ierarhului de la Argeș, uneori au ecouri din preceptele de morală socială creștină, arătînd îndatoriri ce trebuie împlinite prin fapte, prin luptă, făcînd «să lipsească întunericul» care cuprinsese țara... În redactarea *Cererilor norodului...* — proiect de legislație democratică socială, politică și administrativă — episcopul Ilarion contribuie și cu formularea unor prevederi referitoare la reglementări în viața ecleziastică.

Atunci cînd Domnul Tudor s-a înapoiat în Capitală în fruntea Aduării norodului, poposînd mai întii — în 16 martie — la Bolintin, episcopul Ilarion contribuie și la formularea documentelor pentru perioada ce va urma, colaborarea între ei devine cotidiană după 21 martie, cînd comandantul pandurilor intra în Capitală spre a merge la Divan. În tabăra de la Cotroceni nu se vor mai despărți pînă la termenul ultim ce le-a fost rînduit, ziua de 13 mai.

În *Proclamația* către locuitorii Capitalei — din 20 martie — este din nou evidentă contribuția episcopului Ilarion : ceasul de acum, al împlinirii dreptății, sfînta dorință seculară a neamului românesc, cere împreună-lucrarea norodului întreg pentru «nașterea a doua a dreptăților noastre» — renașterea neamului prin «încredințarea cea sufletească» — legămînt de conștiință al fiecăruia fiind, pentru fiecare și pentru întregul neam, întocmai înnoirii ființei creștinului prin Sfîntul Botez.

Episcopul Ilarion împărtășea poziția intransigentă a Domnului Tudor față de boieri, pe care acesta îi admonesta necruțător «dacă nu se fac patrioți adevărați» — cunoscîndu-le oscilațiile de atitudine ; poziția sa era însă realistă și influența sa se manifesta benefic, cerînd Comandantului pandurilor să caute a-i domina pe boieri, determinîndu-i să

se supună, să-și recunoască poziția minoritară în raport cu realitățile și interesele fundamentale ale țării, ei trebuind înfrinți, chiar nimiciviți «politicește» — pentru ei fiind «mai grea moartea cînd se vor vedea fără privilegiu, și fără slujbe, și smeriți...». Astfel avea să realizeze ale-sul norodului recunoașterea sa de către Divan, mai exact recunoașterea îndreptățirii mișcării revoluționare și a autorității conducătorului ei.

Relațiile cu Al. Ipsilanti au fost definitiv clarificate după sosirea acestuia lângă Colentina. Domnul Tudor, voind anume să aibă «de martor un bărbat ca Ilarion», prin declarația sa către Ipsilanti a arătat încă o dată delimitarea netă a Revoluției românești de scopurile Eteriei, subliniind răspicat faptul că românii s-au ridicat împotriva cîrmuirii fanariote.

Duminică 8 mai 1821 a fost un moment însemnat în viața taberei Adunării norodului la Cotroceni, o dată cu semnificație istorică. După o Sfîntă Liturghie arhierescă, oastea cea disciplinată și devotată l-a aclamat pe Tudor drept conducător al țării — și atunci, după mărturii contemporane, episcopul Ilarion l-a uns Domn. Așa cum a demonstrat prin slujirea lui permanentă pentru cauza Revoluției, l-a voit cu adevărat pe Tudor Domn al țării, după toată rînduiala și după însăși voința acesteia.

Cîteva zile mai tîrziu, vestindu-se că turcii au trecut Dunărea cu intenția de a interveni împotriva Revoluției, Domnul Tudor decidea plecarea lui Ilarion într-o delegație diplomatică specială și urgentă la Congresul Sfintei Alianțe din Laybach; îi încredința astfel primului său sfetnic ultima și fără sorți de izbîndă misiune. La Laybach, Congresul se încheiase încă în 12 mai; în țară, la 21 mai, se săvîrșea trădarea împotriva Domnului norodului, care astfel nu își mai putea continua propria misiune.

În urmă, el, episcopul Ilarion, venind de la Brașov avea să împlinească ceea ce, cu inima îndurerată se cuvenea împlinit pentru odihna sufletului eroului țării, mergînd acolo în apropierea locului nelegiuirii, slujind prohodul împreună cu preotul Ilie la Mănăstirea Butoiul, lângă Tîrgoviște. Îndeplinea astfel cea mai grea îndatorire din toată slujirea sa pentru Biserică și pentru Patrie.

*

Repercusiunile poziției pe care au avut-o în timpul Revoluției cei care conlucraseră strâns cu Domnul Tudor și cu episcopul Ilarion nu au întârziat să se arate.

Gheorghe Lazăr, rămas în Capitală, și-a continuat activitatea cu suflet mult îndurerat de cele petrecute, hotărîndu-și să rămînă credincios crezului sfînt al zilelor de luptă. La 30 iulie 1822, cu prilejul ceremoniei instalării domnitorului Grigore Ghica, ilustrul intelectual va rosti un «Cuvînt» pătruns de patriotism, însuflețit și moralizator. Dar pentru atitudinea sa curajoasă în preajma Domnului Tudor prigoana nu a întârziat. Era un indezirabil. I s-a interzis redeschiderea cursurilor Academiei românești de la Sfîntu Sava. Bolnav de tuberculoză, trist și deprimat, pleca în satul natal, la Avrig. A mai trăit doi ani și cîteva luni după uciderea Domnului Tudor, dîndu-și obștescul sfîrșit în toamna anului 1823 — în vîrstă de 44 ani.

Fostul secretar al lui Tudor Vladimirescu, *Petrache Poenaru*, tînărul patriot cu remarcabile însușiri intelectuale și strălucit elev al lui Lazăr, pleca în străinătate chiar în 1822, la Viena, Paris, călătorind apoi și în Anglia — o absență de zece ani, care inițial avea și rațiunea unui exil voit, fiind avertizat că este și el un indezirabil, dar și pentru că trebuia să caute a se instrui spre a fi cît mai folositor țării sale la înapoiere. La aniversarea unei jumătăți de secol de la Revoluția din 1821, *Petrache Poenaru* era primit în Academia Română. Pronunțînd răspunsul la discursul de recepție al acestuia, *George Sion* găsea prilejul de a-l elogia și pe vrednicul ierarh de la Argeș, *Ilarion Gheorghide*, pentru sentimentele lui democratice și românești, pentru prietenia strînsă cu *Poenaru* și *Lazăr*, cum și pentru sprijinul pe care îl acordase Academiei de limbă românească de la Sfîntu Sava.

Cel dintîi pe care cîrmuirea îl declarase indezirabil era *episcopul Ilarion*, fiind înlăturat din scaunul arhieresc în anul 1823. Peste cinci ani, după fuga din țară a domnitorului Grigore Ghica, mitropolitul Grigorie Dascălul — cel cu multă destoinicie în cîrmuire și aleasă rîvnă cărturărească —, fiind președintele Divanului, devenea locțiitor de domn; a avut atunci prilejul și competența de a-l repune în drepturile sale pe episcopul *Ilarion*. Cea de a doua păstorire a fost de șaptesprezece ani, pînă în 1845. Într-un discurs pe care l-a rostit în prezența

domnitorului Alex. D. Ghica și a marilor demnitari, se exprima cu sinceritatea sufletului său — ca și în vremea Revoluției — dezvăluind realități sociale, abuzurile privilegiaților, arătând că asemenea nedreptăți și fapte condamnabile nu trebuie tolerate. Numele său se leagă și de

48. ILARION EPISCOPUL ARGEȘULUI (PICTURĂ ÎN ULEI. MUZEUL SF. MĂNĂȘTIRI CALDĂRUȘANI).

o altă frumoasă înfăptuire, contribuție la dezvoltarea învățămîntului teologic : în 1836, la 15 ani după Revoluție, a ctitorit înființarea Seminarului teologic de la Curtea de Argeș.

În perioada celor șapte ani cît a fost retras din scaunul ierarhic, a putut afla multe din cele ce se întîmplau arătînd că flacăra aprinsă de Pandurul cel trecut în nemurire nu se putea stinge.

Doi dintre cei mai buni căpitani ai Domnului Tudor, *Simion Mehedințeanu* și *Ghiță Cuțui*, întorcîndu-se din pribegia lor în Transilvania, vor încerca în 1826 să ridice la răscoală țărănimea din Oltenia, dar vor fi sortiți pedepsei capitale prin ștreang.

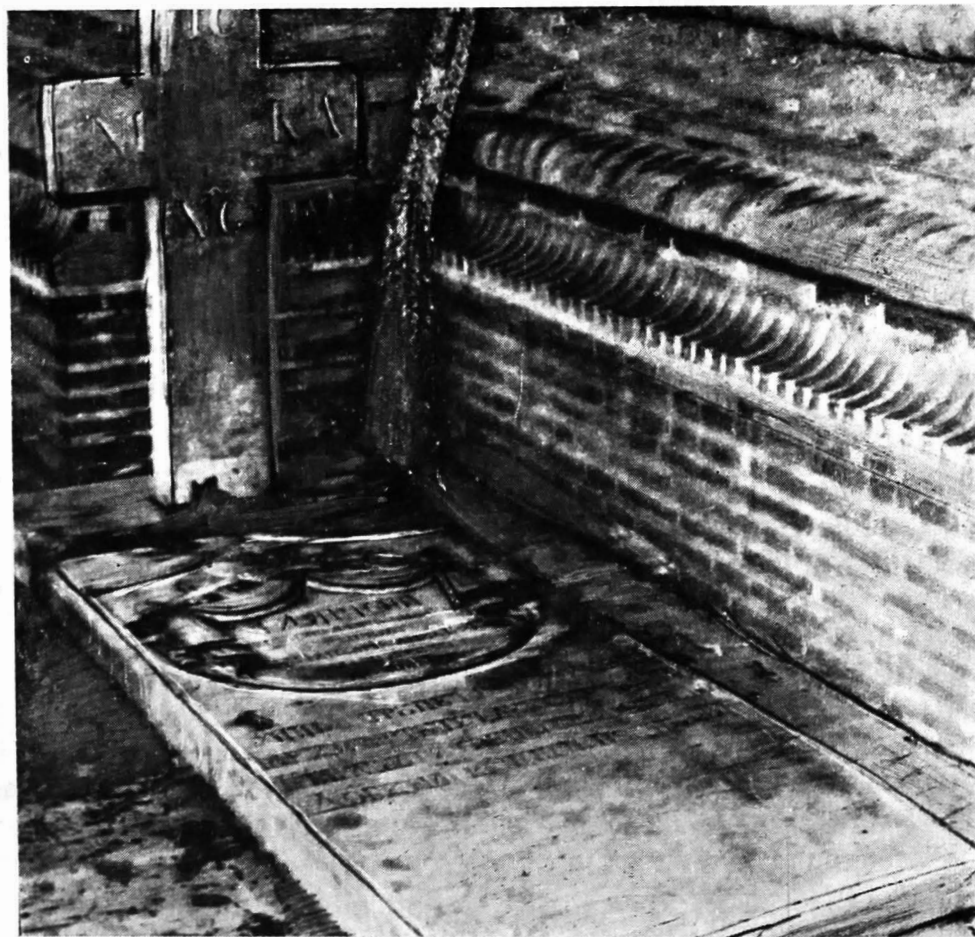
Despre cel ce se ridicase cutezător în 1821 și care în «amărăciunea și pîcla acelor vremi» aprindea pe cerul Patriei steaua speranței, avea să vorbească și «mărturia autorului anonim» al *Istoriei jăfuitorilor* (publicată de N. Iorga în *Izvoarele contemporane...*).

Martor al timpului, dar dovedindu-se mai puțin chemat prin priceperea și simțirea sa la faptă românească, Zilot Românul mărturisea, totuși cu sinceritate în *Jalnica cîntare* : că «s-au întîmplat» de l-a cunoscut pe Tudor, că «avea omul și duh firesc și vorba lui puțină și totdeauna pe gînduri...». Fără a avea chemarea lăuntrică de a fraterniza cu Revoluția, Zilot recunoștea îndreptățirea cauzei pe care o slujea Domnul Tudor : «*Strigarea lui era dintru început asupra tiranilor stăpînitori de aici*» — îi recunoștea competența și chiar explica marea lui autoritate : pentru că *a putut porunci «înlăuntru și în afară» deoarece «el știa orînduielile țării»*.

Tot în epocă vor stăruii ecouri de glas smerit și îndurerat, ca cel al lui Gheorghian Hagi Toma Peșcov — macedonean de neam, «foarte român și foarte patriot», chiar dacă nu în aceeași măsură poet ; el deplînge destinul crud al lui Tudor, elogiază virtuțile și înaltele țeluri patriotice ale celui jertfit, într-o patetică invocație ce amintește de cronica-poem a vistiernicului Stavrinos închinată Bravului Mihai : «Ceriule, cum nu ți-e milă / De lași să piară cu silă / Un luceafăr luminos / Ce pînă să nu răsară / Spre apus îl mîină iară / Un nor prea întunecos...» (*Poema despre răscoala lui Tudor Vladimirescu*, ms. autograf, Bibl. Acad. R.S.R.).

După «memoriile» lui *Chiriac Popescu*, unul dintre cei mai devotați căpitani ai Domnului Tudor, cum și după mărturii ale pandurilor, C. D. Aricescu face mențiune despre felul în care li se adresa căpetenia lor, îndemnîndu-i nu numai la disciplină ostășească dar și la o conduită

desăvârșit morală : *«În cinste îi stă puterea omului cu adevărat vrednic, nu numai în tăria brațului și a armelor sale... Să ne purtăm dar, cinstit, fraților, dacă vrem să biruim pe vrăjmași, să dobîndim drepturile*

49. MORMINTUL EPISCOPULUI ILARION AL ARGEȘULUI ÎN PARTEA DREAPTĂ (EXTERIOR) A BISERICII MĂNĂSTIREA ANTIM DIN BUCUREȘTI.

țării, să avem odihnă pentru totdeauna și să fim slăviți de noroade !...» (subl.n.). Sînt cuvinte în același duh profund, al eticii umane și creștine, ca și în exhortația prin care episcopul Ilarion încheia poemul-epitaf

scris pe coloana de la Antim, spre urmarea pildei virtuților care aduc onoare și nemurire — moștenirea «bunătăților cerești»: o viață vrednică «*de cinstea omenească / și de slava cea cerească*», spre a fi «*în viață laudat / și-n tre cei morți neuitat*».

Tot cu privirea rămasă ațintită spre acel «luceafăr» pe cerul norodului, ascuns apoi de «un nor prea întunecos», *Mihai Cioranu* — fostul aghiotant al Domnului pandurilor — exclama cu îndurerat reproș spre cel neînfricat în toate faptele sale, dar mult străin de gândul vremelnice măriri: «...Să fi tras de-a dreptul pe tronul Domniei... și apoi, de pe tron să însemneze drumul lui Ipsilant, arătându-i pe unde avea a trece Dunărea în termenul ce i-ar fi comandat !...».

Iar Ilarion de la Argeș avea să rămână neclintit incredințat că prin toate strădaniile sale, în chilia de monah, pe scaunul arhieresc ori în Divanul țării, oriunde Dumnezeu rînduise a se afla el cu inima și fapta alături de Domnul norodului, nu slujise unui singur om ci oamenilor, slujise cu rîvnă o sfîntă cauză pe care acel om, «vasul ales», primise harul de a o întruchipa desăvîrșit. «Cel mai vrednic dintre panduri» făcuse un singur legămînt, pe viață — atunci cînd el, omul «luat de norodul întreg» spre a-i fi «chivernisitor în treaba dreptăților», se rostise fără șovăire la 23 martie 1821, în Divanul țării: «*Mă leg și eu din parte-mi cu glasul obștii norodului, printr-acest înscris al meu...*».

Aceasta și știa mai mult decît oricine Ilarion episcopul, că nici un alt legămînt, pentru străine scopuri, nu a fost vreodată rostit sau «înscris» de către Domnul Tudor. Iar el însuși slujise asemenea, numai fără alt «înscris» decît cel mărturisit prin faptele sale, răspuns la porunca cea mare a Mîntuitorului Iisus Hristos: «*Mai mare dragoste decît aceasta ca să-și pună cineva viața pentru prietenii săi, nimeni nu are !*» (Ioan XV, 13).

Urmările jertfei Pandurului, ale faptei sale îndreptățite, cum se știe, nu au întîrziat — întîia izbîndă fiind înlăturarea regimului fanariot. Ilarion se afla încă la Brașov în acel ceas de înseninare a cerului Patriei, cea care îndelung suferise fiind «cu totul împilată și mai-mai înghițită de veneticii cei voitori de rău ai strămoșeștii ocinii noastre...». Scria atunci, cu inima tainic înlăcrimată de neștearsa amintire: «*Mă bucur... la rădicarea neamului din prăpastia în care mai mort zăcea...*».

În caracterizarea ce i se făcea — cu ani mai înainte — pentru dobândirea vredniciei arhieresti era arătat : «...om cu idee... împodobit cu învățatură, cuvios, cu smerenie și destoinicie».

«...A făcut cauză comună cu acest revoluționar (Vladimirescu)... și i-a fost prim sfătuitor și ajutor... — spunea o altfel de caracterizare către curtea de la Viena în 1822.

*

S-ar cuveni să consemnăm aici și unele aproape cu totul necunoscute fapte, cele care vor fi constituit taina legământului lor, «înscris» numai față de Patria cea slujită cu sfântă și neconținută rîvnă.

Se păstrează la Muzeul Militar Central un inel cu matrice sigilară într-o gemă de matostat verde ; despre acest inel se știe că Domnul Tudor l-ar fi încredințat unui bun și devotat prieten — comandantul artileriei pandurilor — aflat în preajma sa în ziua de 21 mai, ziua trădării de la Golești. Unul dintre cercetătorii care îl semnalau succint l-a numit «inel de pecete domnească». Emblema heraldică, săpată prin incizie în negativ, reprezintă două personaje : un luptător și un sacerdot. S-a arătat că ar fi fost o moștenire a Domnului Tudor «de la părinții săi». Dar ținînd seama tocmai de personajele din emblemă, nu ar putea fi chiar un dar, primit de la acel «prim sfătuitor și ajutor» al său, Ilarion episcopul de Argeș ? — «cel care a făcut cauză comună», de la prima la ultima zi a desfășurării și chiar a pregătirii Revoluției din 1821, fapt pe care l-a relatat nu numai un raport consular austriac, l-a consemnat nu numai un ofițer superior rus, decembrist (Liprandi), ci și destule mărturii și documente de epocă.

*

* *

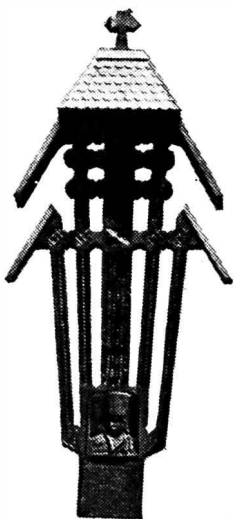
Conlucrarea episcopului Ilarion al Argeșului cu Domnul Tudor din Vladimiri înseamnă mult mai mult decît o curajoasă mărturie de faptă patriotică și creștină ; este o pilduitoare și plină de demnitate lucrare de temeinică zidire spirituală și națională.

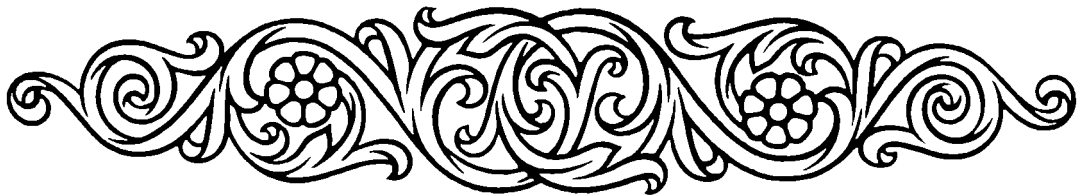
Astfel, prin strădaniile sale pline de har, exprimînd și o exemplară conștiință patriotică, s-a înscris o pagină epocală în istoria eclesiastică românească, integrată deplin între paginile istoriei Patriei.

Spre deosebire de alte numeroase și cunoscute prilejuri de fățișă «cauză comună» de-a lungul secolelor, acum, la 1821, prin specificul contextului de imperative ale momentului istoric — însemnând cerința de solidaritate pînă la identificare — Biserica noastră Ortodoxă se face părtașă întru ctitorirea unui nou ev în istoria și lupta milenară a neamului pentru independență, dreptate socială, apărare a ființei și demnității naționale.

Așa cum nu precupețise nici o osteneală ca vrednic slujitor al Domnului Hristos, rînduit să păstorească sufletele dreptmăritorilor creștini, *episcopul Ilarion al Argeșului* a depus toată osîrdia întru fapta cea bună și împlinirea datoriei, dînd pildă de cutezanță, înțelepciune și spirit de răspundere în slujirea cea față de Patrie — așa cum se cuvenea.

A fost un mare ierarh, un luptător cu desăvîrșire devotat, fără altă armă decît «îmbrăcîndu-se în platoșa credinței și a dragosteii, și punînd coiful nădejdiei de mîntuire» (I Tes. V, 8) — urmînd întocmai cuvîntul de dumnezeiesc îndemn și aleasă frumusețe al Apostolului neamurilor.

R É S U M É

Au sujet de la contribution de l'évêque d'Argeș, Ilarion Gheorghiadă, comme «principal conseiller et aide» de Tudor Vladimirescu pendant la préparation et le déroulement de la Révolution de 1821, l'historiographie, depuis le siècle passé et jusqu'à présent, offre une série de données et d'interprétations dans des études, commentaires, monographies, recueils de documents dans des publications roumaines ainsi qu'étrangères. Parmi les sources documentaires étrangères on remarque, par leur objectivité, surtout les mémoires du colonel russe décembriste I. P. Liprandi et les rapports diplomatiques du consulat autrichien de Bucarest, dressés dans cette période, qui mentionnent souvent le nom de l'évêque Ilarion ou bien des situations et des événements l'impliquant.

Dans les pages ci-avant nous avons essayé d'exemplifier et de tirer des conclusions quant à la signification et à l'importance de l'étroite collaboration entre Tudor de Vladimiri, leader de la Révolution de 1821, et Ilarion l'ecclésiastique, après avoir signalé quelques aspects édificateurs des efforts faits par ce dernier dans la période qui précéda le déclenchement de la Révolution, au service de l'Eglise et de la Patrie. Leur collaboration même représenta un service plénier, ayant comme coordonnée essentielle une cause commune et comme fondement une amitié parfaite et bien connue.

Que les grands esprits se rencontrent par la noble substance de leur personnalité et qu'ils se rapprochent par des buts communs, voilà un fait souvent confirmé aussi lors des moments cruciaux d'un certain contexte social et historique. Parmi d'autres militants sincères pour les «droits du pays» et contre l'oppression du peuple par le régime féodal-phanariote, se trouvait aussi Gheorghe Lazăr, éminent professeur, théologien et ingénieur, qui, persécuté par les autorités austro-hongroises en Transylvanie, vint en Valachie mettre toute la force de son esprit au service de l'idée nationale, dévoué au programme révolutionnaire et à l'action de réveiller la nation roumaine. Les rapports des trois — Tudor Vladimirescu, l'évêque Ilarion et Gheorghe Lazăr — se sont avérés durables et pleins de signification aussi par la contribution commune aux travaux de chancellerie du Seigneur Tudor, dans l'activité diplomatique externe, soutenant le droit et «les justices» du pays.

Après le 20 novembre 1820, lorsque Ilarion devint évêque titulaire d'Argeș l'importance de sa position est significative tant au sein de la hiérarchie ecclésiastique qu'en sa qualité de membre du «Divan» (l'Assemblée délibérante) du pays. Il allait exercer une grande autorité, son prestige étant accru aussi grâce à sa présence permanente aux côtés du Seigneur Tudor. Sans crainte, mais avec prudence, c'était lui le premier non seulement à approuver mais aussi à soutenir les décisions fermes prises par le chef des «pandours»; les interventions opportunes du sage conseiller ne visaient pas proprement dit ces décisions — pour lesquelles Tudor, militaire éprouvé, avait toute la compétence de commandant — mais notamment la manière dont elles devaient être accomplies, compte tenu des dangers qui menaçaient Tudor.

Une expression symbolique de l'attitude de l'évêque Ilarion, de son existence identifiée parfaitement à l'entité même de la nation, à ses souffrances et à ses espoirs, est constituée aussi par cette cantare a româneștilor pătîmiri și nădejdi (cantique des souffrances et des espoirs roumains): «Mugur, mugur, mugurel...» — lors de la festivité de son installation dans le siège épiscopal d'Argeș, lorsqu'il fut possible et il se devait que Tudor vint honorer son ami par sa participation à cette solennité. C'était des vers élégiaques mais aussi protestataires, c'était une véritable «doxologie» des souffrances roumaines et en même temps une glorification de la force de résistance de la nation.

Après son élévation à la dignité d'évêque, Ilarion allait mettre au «chevet» de son prédécesseur dans le siège d'Argeș, l'évêque Iosif I-er, une inscription-manifeste pour l'unité de pensée et d'action, le poème-épitaphe, d'importance historique, qui contenait la métaphore des «pierres unies». Ce poème se trouvait écrit sur une colonne à l'intérieur de l'église du Monastère d'Antim.

En 1821, la lutte du peuple soulevé pour ses «justices» était menée sous le grand drapeau de la Révolution, sur lequel se trouvaient imprimés les symboles de cette lutte salvatrice pour la sainte cause commune: par l'unité, pour la justice! Cet étendard a été confectionné au monastère d'Antim par le moine David, d'après les indications de Tudor et par le soin de l'évêque Ilarion. L'emblème est une composition héraldique pleine de signification: le blason d'Etat de la Valachie — le corbeau croisé — puis les symboles héraldiques ecclésiastiques de la Transylvanie et de la Moldavie: la Sainte Trinité et, respectivement, le Saint Grand Martyr Georges le Victorieux; à la hampe est représenté le Saint Martyr Théodor Tyron, patron du chef de la Révolution. De même, y sont inscrits huit vers, invocation de la Sainte Trinité pour aider au combat.

Dans la période de rédaction de certains documents nécessaires pour le déclenchement et le déroulement de la Révolution — hiver 1820—1821 —, l'évêque Ilarion apporta sa contribution à l'élaboration de ceux-ci: La proclamation de Tismana-Padeș, La plainte à la Sublime Porte et les Pétitions du peuple roumain.

Lorsque le Seigneur Tudor revint dans la Capitale à la tête de l'Assemblée du peuple, l'évêque Ilarion se trouva auprès de lui, à partir du 21 mars, quand le commandant des pandours pénétrait au coeur de la capitale pour aller au «Divan» du

pays. Dans le camp de Cotroceni, ils n'allaient plus se quitter jusqu'au délai ultime qui leur était établi, en mai 1821.

Dimanche, le 8 mai 1821 est une date à grande signification historique. Après la Sainte Liturgie, l'armée dévouée acclama le Seigneur Tudor comme chef du pays ; selon des témoignages contemporains, l'évêque Ilarion l'oignit voïvode — le voulant en vérité voïvode du pays, selon la tradition et selon la volonté même du pays.

La dernière mission confiée à l'évêque Ilarion — de se rendre à Laybach (Ljubljana) au Congrès de la Sainte Alliance — ne pût plus avoir des chances de réussite. Et après la trahison de Golești, eût lieu l'infâme assassinat de Tudor. Lorsqu'il put venir de Brașov à Tîrgoviște, Ilarion, le cœur lourd d'affliction, se rendit là près du lieu de l'infamie, et il fit tout ce qui était dû pour le repos de l'âme de ce héros du pays.

Il supporta les conséquences de son étroite collaboration avec Tudor Vladimirescu, étant destitué du siège épiscopal. Au bout de sept ans il fut remis dans ses droits par le sage métropolitain Grigorie Dascălul, poursuivant son activité pastorale pendant dix-sept ans encore, jusqu'en 1845. Son nom est lié aussi à une belle réalisation, qui contribua au développement de l'enseignement théologique : en 1836 il fonda le Séminaire théologique de Curtea de Argeș.

Les suites du sacrifice de Tudor ne tardèrent pas à se faire voir : la première victoire en étant l'abolition du régime phanariote. A ce moment-là, où le ciel de la Patrie s'était éclairci, Ilarion se trouvait encore à Brașov. Il écrivait alors, cachant dans son âme endolorie l'ineffaçable souvenir : «Je me réjouis... que la nation s'est relevée de l'abîme où elle gisait morte...».

Dans la caractérisation qu'on lui avait faite, quelques années avant son élévation à la dignité d'évêque, il était présenté comme «...homme d'esprit... cultivé, pieux plein d'humilité et compétent».

«...Il fit cause commune avec ce révolutionnaire (Tudor) ...et il fut son principal conseiller et aide...» — disait une autre caractérisation, adressée à la cour de Vienne en 1822.

Parmi les aspects encore insuffisamment éclaircis concernant cette grande et exemplaire amitié et collaboration, il faut en mentionner deux : sur l'anneau d'or à matrice sigillaire en gemme de jaspe verte, ayant appartenu à Tudor, sont gravés deux personnages dans l'emblème : un combattant et un sacerdote. Cela pourrait rendre plausible l'hypothèse que ce n'était pas un héritage de famille — selon l'opinion en cours — mais peut-être bien un présent, reçu de la part de ce «principal conseiller et aide», Ilarion l'évêque.

Par les efforts pleins de grâce de ce hiérarque, qui témoignaient aussi d'une exemplaire conscience patriotique, fut écrite une page épopéale — en 1821 — dans l'histoire ecclésiastique roumaine, parfaitement intégrée entre les pages de l'histoire de la Patrie. Ainsi, notre Eglise Orthodoxe prend part à la fondation d'un nouvel âge dans l'histoire et la lutte millénaire de la nation pour indépendance, justice sociale, sauvegarde de l'entité et de la dignité nationale.

N'ayant épargné aucun effort en tant que digne hiérarque, soldat du Christ, l'évêque Ilarion d'Argeș fit aussi preuve de courage, sagesse et de responsabilité au service de la Patrie.

Il fut pandour lui aussi, combattant dévoué corps et âme, sans armes mais «revêtu de la cuirasse de la foi et de l'amour, avec le casque de l'espérance du salut» (I Thes. 5, 8) — suivant fidèlement la parole de divin commandement et de grande beauté de l'Apôtre des Gentils.

S FIRȘIT
ȘI LUI DUMNEZEU LAUDĂ !

LISTA ȘI LEGENDELE ILUSTRĂȚIILOR

(PLANȘE COLOR)

*Matricea sigilară pentru inel «1821» (imagine mărită și redată pozitiv).
Matricea sigilară pentru inel «1821» (redată la proporțiile ei reale, negativ,
cum este incizată în camee).*

*Matricea sigilară pentru inel «1821» (pusă acum în montură, pentru mai
bună păstrare). Pag. 28—29.*

Steagul Revoluției lui Tudor Vladimirescu, 1821. Pag. 124—125.

- 1. Matricea sigilară pentru inel, «1821». Pag. 22.*
- 2. Sigiliul comandirului de panduri Tudor Vladimirescu, din 1810. Pag. 25.*
- 3. Inelul-sigiliu «din familie» al lui Tudor Vladimirescu (existent astăzi
la Muzeul Militar Central din București — nr. inventar 3215). Pag. 26.*
- 4. Amprenta în ceară roșie a inelului-sigiliu «din familie» al lui Tudor
Vladimirescu (trimisă de avocatul C. Stătescu lui C. D. Aricescu, la
București); se păstrează în corespondența lor, la Arhivele Statului —
București). Pag. 26.*
- 5. Sigiliul Eteriei din 1816. Pag. 32.*
- 6. Sigiliul eterist al Eloriei din Iași, martie — 1821. Pag. 32.*
- 7. «Sigiliul lui Horia» (Detaliu dintr-o gravură contemporană). Pag. 35.*
- 8. Inelul-sigiliu cu chipul Slîntului Gheorghe — purtătorul de biruință —
îolosit de căpitanul de panduri Ioniță, din Mozăceni—Argeș. Pag. 35.*
- 9. Chipul lui Tudor Vladimirescu pictat pe ușa ctitoriei sale de la Prejna-
Mehedinți, în anul 1808. Pag. 38.*
- 10. Descătușarea mîntuitoare a protopărinților noștri Adam și Eva și a
întregului neam omenesc (Miniatură de Mitropolitul Anastasie
Crimca). Pag. 43.*
- 11. Descătușarea protopărinților Adam și Eva, în țerecătura Evangheliei
de la Mănăstirea «Sl. Ioan cel Mare-Grecesc» din București, unde
pînă în preajma anului 1821 a fost stareț Ilarion Gheorghiadu.
(Evanghelia se găsește astăzi la Muzeul de artă — R.S.R., Bucu-
rești). Pag. 43.*
- 12. Alegorie reprezentînd Constituția eliberatoare a Franței (Compoziție
de Pierre-Paul Prud'hon (1758—1828). Gravură de I. L. Copia (1764—
1799). Pag. 44.*

13. *Evocarea unor aspecte din timpul Revoluției Franceze — 1789. Diogene cu bonetă Irigiană pe cap întâmpinându-l pe Marat, care iese dintr-o pivniță-închisoare printr-o ușă foarte joasă la care s-au rupt lanțurile, vizibile în imagine (după Armand Dayot, La Révolution française, f.a.). Pag. 44.*
14. *Grecia descătușată în 1829 (Litografie contemporană după Armand Dayot, Histoire contemporaine par images, 1789—1872, Paris, f.a.), Pag. 45.*
15. *România rupîndu-și cătușele la 1848 (Statuie dezvelită în Piața Vorniciei, la Podul Mogoșoaiei din București, la 23 iunie 1848. După «Illustrierte Zeitung», Leipzig, 1849, numărul din 28 iulie, p. 56). Pag. 45.*
16. *România rupîndu-și cătușele la 1848 — de C. D. Rosenthal (Litografie de Leroy, Paris, 1848). Pag. 46.*
17. *Deșteptarea României la 1848 — tabloul «Andrei Mureșanu» pictat de Mișu Popp. Pag. 46.*
18. *Renașterea României — desen de Gh. Tattarescu (Litografie de G. Wonneberg). Pag. 47.*
19. *Medalia comemorativă «1878» — simbolizînd ruperea lanțurilor subjugării otomane. Pag. 47.*
20. *Medalia comemorativă a Centenarului Revoluției de la 1821. Pag. 49.*
21. *Episcopul Ilarion al Argeșului (Imagine după o litografie de epocă într-o loaie volantă unde sînt înfățișați ierarhi români din secolul al XIX-lea — păstrată la Biblioteca Sfîntului Sinod din București, Mănăstirea Antim). Pag. 52.*
22. *Gheorghe Lazăr (Pictură de Mișu Popp). Pag. 53.*
23. *Reprezentare alegorică: Franța eliberată — cu bonetă Irigiană pe cap și un rest de cătușe slărimate în mîna dreaptă (de E. Forest, Paris, 1848). Pag. 54.*
24. *Jeanne d'Arc — simbolul eroic al eliberării Franței (Statuie în bronz de Emile François Chatrousse, prezentată la Expoziția de la Paris — 1877). Pag. 54.*
25. *Reprezentarea alegorică a Republicii Franceze descătușate (După Armand Dayot, Histoire contemporaine par images, 1789—1872, Paris, f.a.). Pag. 55.*
26. *Motivul Descătușării — evocarea instaurării Republicii a III-a Franceze, 1870 (Basorelief executat de Emile François Chatrousse, 1829—1896). Pag. 55.*
27. *Emblema sigilară pentru anul «1821» (Desen după originalul matricei). Pag. 59.*
28. *Chipul lui Dimitrie Petrescu — pictat, în calitate de ctitor al bisericii Rășina-Țicleni (Gorj). Pag. 62.*
29. *Tudor Vladimirescu — monument statuar la Tîrgoviște. Pag. 77.*

30. *Episcopul Ilarion și Domnul Tudor (Sculptură în lemn de Gr. Dumitrescu, în Palatul Patriarhal din București). Pag. 78.*
31. *Mănăstirea Dealul — Tîrgoviște în sec. al XIX-lea (Detaliu din Litografia lui K. Danielis). Pag. 80.*
32. *Mănăstirea Sf. Ioan cel Mare-Grecesc din București în sec. al XIX-lea. (Acuarelă de Preziosi). Pag. 83.*
33. *Domnul Tudor (Frescă de Costin Petrescu). Pag. 87.*
34. *Episcopul Ilarion al Argeșului (Litografie de epocă). Pag. 96.*
35. *Catedrala și centrul eparhial de la Curtea de Argeș (Vedere din sec. XIX). Pag. 97.*
36. *Mănăstirea Antim din București (Litografie din sec. XIX). Pag. 105.*
37. *Cei trei stâlpi-coloane din pronaosul bisericii Mănăstirii Antim din București, despre care vorbește poemul. Pag. 108.*
38. *Co'oana din biserica Mănăstirii Antim, pe care au fost scrise stihurile alcătuite de episcopul Ilarion al Argeșului. Pag. 109.*
39. *Stihurile alcătuite de episcopul Ilarion însoțite de notație psaltică (Manuscris de la Mănăstirea Strihareț, nr. 7857, f. 176 r și v ; Ibidem, f. 177 r ; Ibidem, f. 177 v și Ibidem, f. 178 v). Pag. 112—120.*
40. *Aceiași doi Sfinți mucenici Gheorghe purtătorul de biruință și Teodor Tiron, pictați pe pînză, avers și revers, pe un steag de epocă păstrat și astăzi în depozitul patrimonial al Muzeului Mănăstirii Antim — București. Pag. 128.*
41. *Mănăstirea Tismana (desen din sec. XVIII). Pag. 138.*
42. *La Padeș, 23 ianuarie 1821 (pictură de D. Stoica). Pag. 140.*
43. *Intrarea Domnului Tudor Vladimirescu în București — 21 martie 1821. Pag. 155.*
44. *Jurămîntul depus de boieri în fața lui Tudor Vladimirescu la 23 martie 1821 (cromolitografie de Costin Petrescu). Pag. 159.*
45. *Jurămîntul lui Tudor Vladimirescu (Litografie după o schiță în cărbune pe o pînză desenată de pictorul N. Bran — Tg. Jiu). Pag. 161.*
46. *Mănăstirea Cotroceni (vedere din sec. XIX). Pag. 165.*
47. *Biserica fostei Mănăstiri Butoiul — Dimbovița, unde în vara anului 1821, episcopul Ilarion a făcut pogribanie lui Tudor Vladimirescu. Pag. 181.*
48. *Ilarion episcopul Argeșului (Pictură în ulei. Muzeul Sf. Mănăstiri Căldărușani). Pag. 193.*
49. *Mormîntul episcopului Ilarion al Argeșului în partea dreaptă (exterior) a Bisericii Mănăstirea Antim din București. Pag. 195.*

INDICE*

A

- AKKERMAN (Cetatea Albă), 10.
ALEXANDRU, ION (poet), 5.
ANASTASIE, CRIMCA, 43.
ANTIM (mănăstire), 5, 95, 101, 105, 110,
121, 136, 158, 173, 189.
ANTIM, IVIREANU, 95, 110, 121.
ARICESCU, C. D., 26, 79, 82, 86, 92, 153,
163, 166, 175.
ASACHI, GH., 58.
ATHOS (Sf. Munte), 84.
AUSTRIA, 60.
AVRAM, IANCU, 36, 75.

B

- BASARABIA, 55.
BĂLAȘA, D., 79, 83, 93.
BĂLCESCU, N., 36, 37, 38.
BERINDEI, DAN, 72, 142, 163.
BEZVICONI, G. G., 165.
BIANU, I. și N. HODOȘ, 125.
BODIN, D., 131, 170.
BOLINTIN, 149, 190.
BOLLIAC, C., 26, 27, 50.
BONAPARTE, NAPOLEON, 86.
BRAȘOV, 60, 61, 168, 177—178, 191.
BRĂTULESCU, V., 102.

- BRÎNCOVEANU, C. (domn), 60, 61.
BRÎNCOVEANU, GR., 61, 137, 149.
BUCUREȘTI, 9, 11, 51, 55, 56, 65, 77, 84,
86, 131 (Muzeul Militar Central), 143,
147, 155, 161, 174, 184.
BUDAPESTA, 87.
BUTOIUL (mănăstire), 181—182.

C

- CACALEȚEANU, G., 26.
CALIMACHI (GR.), 11, 56.
CAPODISTRIA, 149.
CARAGEA, V., 81, 91, 125.
CĂLINESCU, G., 85, 138.
CHINOPSI, N., 166.
CHIRIAC, RÎMNICEANU, 93.
CIOCLOVINA (schit), 93.
CIOBANU, GH., 98.
CIOLAN, GH. PUIU, PR., 160.
CIORANU, M., 196.
CÎRSTEA, GR., 6.
CLOȘANI, 25, 138, 146.
COCORA, G., 79, 95, 96.
COLENTINA, 162, 163, 191.
CONSTANTINOPOL, 95, 154, 162.
CONSTANTIN CEL MARE (împărat), 127.
CONSTANTINESCU, N.A., 98, 106.
COTROCENI (mănăstire), 58, 71, 89, 149,
151, 164—165, 166, 171, 173, 187, 190.

* Alcătuit de P. C. Diac. conf. P. I. DAVID.

CORFUS, ILIE, 158.
 CORESI, DIACONUL, 125.
 COSMA, VIOREL, 98.
 COZIA (mănăstire), 175, 180.
 CRAIOVA, 56, 60, 61, 185.
 CUZA, VODĂ, 101.

D

DACIA, 36, 86.
 DAVID (monah), 107, 124, 189.
 DĂSCĂLESCU, SCARLAT, 39.
 DEALU (mănăstire), 79, 80, 83, 91.
 DIOGENE, filosof, 44, 45.
 DIONISIE, LUPU, 79, 90, 95, 143, 148, 151,
 156, 158, 160.
 DOGARU, M., 30, 34, 36
 DRĂGHICEANU, V., 102.

E

EFREM, I., catolicos, 11.
 ELIAN, AL., 83, 162.
 ENĂCEANU, GHENADIE, 96.
 ERBICEANU, C., 93, 148, 175.
 ETERIA, 32, 96, 152, 164, 176, 191.

F

FILIPESCU, AL.-VULPE, 152, 160, 162, 168.
 FILITTIS, DOSITEI, 79, 174.
 FLEISCHHACKL, FR. von H., 39, 72, 139.
 FRANCISC I (al Austriei), 36, 141.
 FRANȚA, 60, 192.

G

GHEORGHE, M. M. MUCENIC, 34, 127,
 128 (chipul), 129, 189.

GHEORGHE, vezi Lazăr.
 GHERASIM (ep. Buzău), 167.
 GHIBU, ONISIFOR, 51.
 GHICA, AL., 82, 137 (GR.) 192, 193.
 GIURESCU, C. C., 78, 166, 171 (cu Dinu
 C. Giurescu).
 GLOGOVEANU, N., 25, 148.
 GOLESCU, N., 167.
 GOLEȘTI, 26, 65, 180, 197.
 GONȚA, AL., 127.
 GRĂDIȘTE (Muncel), 58.
 GRIGORIE, DASCĂLUL, 192.

H

HODOȘ, N., vezi Bianu, I...
 HORIA, 35, 36.
 HUREZI, (mănăstire), 50.
 HURMUZAKI, E., 71, 81.

I

IERUSALIM, 84.
 ILARION (Ilie), episcopul Argeșului, pas-
 sim.
 ILIE, PR., 182—183, 191.
 ILIÈSCU, OCTAVIAN, 48.
 IOAN CEL MARE — Grecescu Sf. (mănăs-
 tire), 94, 136, 186.
 IONIȚA, căpitan, 34, 35.
 IORDACHE, OLIMPIOTUL, 164, 179.
 IORGA, N., 39, 54, 102, 103, 106, 124, 194.
 IOSIF I (episcop Argeș), 95, 101, 103, 106,
 109, 188.
 IPSILANTI, AL., 55, 62, 74, 85, 124, 163,
 176, 191.
 ISCRU, GH., 130—131.
 ITALIA, 60, 177.
 IULIU, CEZAR, 56.

J

JITIANU (mănăstire), 63, 129.

K

KOLOGIAN, Suren, 10.

L

LAZĂR, GHEORGHE, arhidiacon, cărturar,
8, 51, 53, 56, 58, 85, 88, 108, 124, 134,
147, 166, 186.

LAYBACH, 149, 173, 191.

LENINGRAD, 9.

LIPRANDI, I. P., 9, 74, 84, 85, 91, 106, 137,
151—152, 167, 184, 197.

M

MACARIE, ierom. psalt., 110, 121.

MACEDONSCHI, D., 149, 150, 162.

MACEDONSCHI, PAVEL, 147.

MAGHERU, G., 36.

MAIOR, PETRU, 85.

MAVROGHENI, 162.

MEHADIA, 25.

METTERNICH (cancelar), 124, 161, 175.

METZULESCU, A., 27, 131.

MIHAI, VITEAZUL, 89, 126, 180, 194.

MIOC, D., CĂMĂRAȘU, R., 102, 107.

MIRCEA, CEL BĂTRÎN, 50, 89, 125.

MOGA, V., 88.

MOISESCU, PR., GH., 141.

MOISESCU, TITUS, 121.

MOISIL, C., 31, 48, 50.

MOLDOVA, vezi Țara...

MOTRU (mănăstire), 90.

MUGUR—MUGUREL (odă), 98, 99, 100.

MUREȘANU, ANDREI, 46.

MUȘETEȘTI (mănăstire), 62, 63, 153.

N

NANU, I., 105.

NAUM, RÎMNICEANU, 81, 106, 143.

NĂSTUREL, P. V., 124, 189.

NESTORESCU, H., 56, 61.

NICOLESCU, CORINA, 45.

O

ODESSA, 75, 84.

OLTENIA, 21, 40, 56, 90, 142, 167.

ORĂȘANU, GIANI, 146, 166, 174.

OȚETEA, A., 72, 98.

P

PADEȘ, vezi TISMANA-PADEȘ.

PANȚURESCU, I., 102.

PASCHIA, GH., 103.

PĂTRAȘCU CEL BUN, 50.

PETRESCU, C., 87, 159, 160.

PETRESCU, D., 61, 62.

PINI, consul, 81, 147, 149.

POEM-epitaf, 104 (text), 112—115 (nota-
ție plastică), 116—120 (notație lini-
ară).

POENARU, PETRACHE, 39, 85, 89, 147,
166, 174, 175, 192.

POLONIA, 60.

POPESCU, CHIRIAC, 179, 194.

POPESCU, N., PR., 98, 121, 182.

POPP, MIȘU, 46, 47.

PREJNA (Mehedinți), 38, 39, 84.

PRODAN, D., 36.

R

RADU, M., 74, 75, 85, 140, 157, 164, 176.
 RĂDULESCU, I., HELIADE, 89.
 ROMAN, MUȘAT, 50.
 ROSENTHAL, C. D., 46.
 RUSCIUC, 10.
 RUSIA, 148, 149, 152, 161, 177.

S

SACERDOȚEANU, A., 50.
 SAMURCAȘ, C., 57.
 SAVA, SF. (Academia), 152, 166, 186.
 SAVA, BIMBAȘA, 171—172.
 SCRIBAN, N., 101, 106.
 SFÎNTA ALIANȚĂ, 157, 188, 191.
 SFÎNTA TREIME, steag, simbol, 8, 126,
 132, 133 (textul).
 STĂNESCU, C., 26.
 STÎLPI — coloane, 108, 109.
 STOICA, N., 85, 92, 93.
 STREHAIA (mănăstire), 90.
 STRIHAREȚ (schit), 103, 121—122, 189.

Ș

ȘERBAN, I., 126.
 ȘERBĂNESCU, N., 79, 95, 110.
 ȘTEFAN CEL MARE, 59, 89.
 ȘUȚU, AL., 81, 82, 96, 143, 160.

T

TAMAȘ, C., 56, 61.
 TATTARESCU, GH., 47.
 TEODOR, Mucenic Sf. 127—128 (chipul),
 129, 189.

TISMANA-PADEȘ, 21, 40, 65, 90, 124, 137
 (Proclamația), 141, 153, 164, 190.

TÎRGOVIȘTE, 165, 181.

TRANSILVANIA, vezi Țara...
 TUDOR (Vladimirescu), passim.

Ț

ȚARA MOLDOVEI, 30, 31, 49, 50, 58, 136,
 189.
 ȚARA ROMÂNEASCĂ, 10, 23, 31, 49, 50,
 71, 88, 136, 143, 158, 161, 165, 177,
 186, 189.
 ȚARA TRANSILVANIEI, 35, 85, 136, 189.

U

UDRIZKI, KARL, 157, 160.
 URECHIA, V. A., 80, 82, 95

V

VĂCĂRESCU, BARBU, 137, 149.
 VĂCĂRESCU, N., 73.
 VĂTĂȘEANU, V., 127.
 VIENA, 9, 40, 71, 75, 86, 88, 139, 148, 184.
 VÎRTOSU, EM., 24, 32, 35, 50, 59, 64, 65,
 100, 147, 154, 157, 159, 162, 163.
 VLADIMIRI (Gorj), 73, 121, 149.
 VOINESCU, TEODORA, 129.
 VOLTAIRE, '99.

X

XENOPOL, AL., 82, 92.

Z

ZAHARIA, GRIGORE, 10, 11.
 ZILOT, ROMÂNUL, 194.

CUPRINS

<i>Cuvînt înainte</i>	5
<i>Avant-propos</i>	13

PARTEA I

O MATRICE SIGILARA INEDITĂ ȘI SEMNIFICAȚIA SA ISTORICĂ (p. 21)

I Sigiliile inelare ale Domnului Tudor pînă la anul 1821	24
II Matricea sigilară inelară inedită «1821»	28
III Valoarea documentară a sigiliilor	30
IV Despre folosirea sigiliilor inelare în epocă	34
V Emblema matricei sigilare «1821» — prima reprezentare alegorică a poporului și a luptei sale pentru dreptate și libertate	37
VI Elemente documentare pentru legenda matricei sigilare «1821»	40
VII Originalitatea reprezentării alegorice din emblemă și semnificația ei inconfundabilă	42
VIII Condițiile elaborării proiectului sigiliului inelar «1821». Despre «peregrinarea» lui pînă în vremea noastră	58
IX «...Mă leg și eu, din parte-mi, cu glasul obștii norodului...»	64
Résumé	68

PARTEA A II-A

PENTRU SLUJIREA BISERICII STRĂBUNE ȘI DESCĂTUȘAREA PATRIEI. EPISCOPUL ILARION AL ARGEȘULUI, SFETNIC AL LUI TUDOR VLADIMIRESCU (p. 71)

<i>Preliminarii</i>	74
I O cîntare a româneștilor pătîmîri și nădejdi: «Mugur, mugur, mugurel...» — cu prilejul alegerii și instalării arhimandritului Ilarion ca episcop al Argeșului, noiembrie 1820	95
II O inscripție-manifest pentru unitatea de cuget și faptă: Poemul-epitaf de la Mănăstirea Antim din București, iarna 1820—1821	101

III Steagul Revoluției din 1821 — simbolul luptei mîntuitoare pentru sfînta cauză obștească: prin unitate, pentru dreptate!	123
IV În perioada alcătuirii unor documente necesare declanșării și desfășurării Revoluției, iarna 1820—1821	136
V Ilarion Episcopul, «prim sfătuitor și ajutor» al Domnului Tudor în lunile martie-mai 1821, la Bolintin, în Cotroceni și în inima Capitalei .	146
VI Pentru îndeplinirea ultimei misiuni încredințate de Domnul Tudor — Episcopul Ilarion spre Laybach (Ljubljana), 13 mai 1821	173
VII Pentru odihna sufletului Domnului Tudor — cel cu mucenicesc sfîrșit	178
În loc de postfață: Un adaos — «memento»	184
Résumé	199
Lista și legendele ilustrațiilor	203
Indice	206
Cuprinsul (în română)	210
în franceză	212
în engleză	214
în germană	216

SOMMAIRE

<i>Avant-propos (en roumain)</i> .	5
<i>Avant-propos</i> .	13

I - è r e P A R T I E

UNE MATRICE SIGILLAIRE INCONNUE ET SA SIGNIFICATION HISTORIQUE (p. 21)

I Anneaux sigillaires du leader révolutionnaire Tudor jusqu'en 1821	24
II La matrice sigillaire d'anneau, inconnue, «1821»	28
III La valeur documentaire des sceaux	30
IV L'utilisation des anneaux sigillaires à l'époque	34
V L'emblème de la matrice sigillaire «1821», la première représentation allégorique du peuple et de son combat pour la justice et la liberté	37
VI Eléments documentaires pour la légende de la matrice sigillaire «1821»	40
VII L'originalité de la représentation allégorique de l'emblème et sa si- gnification expresse	42
VIII Les conditions de l'élaboration du projet de la matrice sigillaire «1821». A propos de sa «pèrègrination» jusqu'à notre époque	58
IX «Je m'y engage, moi aussi, selon la voix du peuple tout entier»	64
Résumé	68

I I - è m e P A R T I E

AU SERVICE DE L'ELLISE ANCESTRALE ET POUR LA DÉLIVRANCE DE LA PATRIE L'EVEQUE ILARION D'ARGEŞ, CONSEILLER DE TUDOR VLADIMIRESCU (p. 71)

<i>Préliminaires</i>	74
I Un cantique sur les souffrances et les espoirs roumains: «Mugur, mu- gur, mugurel...» chantée à l'occasion de l'intronisation d'Illarion en tant qu'évêque d'Argeş, novembre 1820	95
II Une inscription-manifeste pour l'unité d'esprit et d'action: poème- épitaphe au Monastère d'Antim à Bucarest, l'hiver 1820—1821	101

III Le drapeau de la Révolution de 1821, symbole du combat salutaire pour la sainte cause commune : par l'unité pour la justice!	123
IV La période de la rédaction de certains documents nécessaires au déclenchement de la Révolution, l'hiver 1820—1821	136
V L'évêque Ilarion, «premier conseiller et aide» du leader révolutionnaire Tudor aux mois de mars-mai 1821, à Bolintin, à Cotroceni et au coeur de la Capitale roumaine	146
VI L'évêque Ilarion en route pour Laybach (Ljubljana), le 13 mai 1821, en vue d'accomplir la dernière mission dont l'avait chargé Tudor Vladimirescu	173
VII Pour le repos de l'âme du «Seigneur Tudor», qui a fini sa vie comme un martyr	178
En guise de postface : une annexe «memento»	184
Résumé	199
Liste et légendes des illustrations	203
Index	206
Sommaire (en roumain)	210
Sommaire	212
Contents	214
Inhalt	216

CONTENTS

<i>Foreword</i>	5
<i>Avant-propos</i>	13

PART ONE

AN UNPUBLISHED SEAL MATRIX AND ITS HISTORICAL SEMNIIFICATION (p. 21)

I Seal rings of Tudor Vladimirescu, until 1821	24
II The unpublished seal ring matrix «1821»	28
III The documentary importance of the seals	30
IV About the use of the seal rings in this period	34
V The symbol of the seal matrix «1821» — the first allegorical representation of the people and his fight for justice and liberty	37
VI The documentary elements for the legend of the seal matrix «1821»	40
VII The originality of the emblem's allegoric representation and its unique semnification	42
VIII The conditions of the «1821» seal ring's elaboration. About its «travelling» till now, in our time	58
IX «...I will follow the will of people, and his voice...»	64
Résumé	68

PART TWO

FOR THE OLD CHURCH SERVING AND THE UNCHAINING OF THE COUNTRY. BISHOP ILARION OF ARGEȘ, COUNSELLOR OF TUDOR VLADIMIRESCU (p. 71)

<i>Preliminaries</i>	74
I A song of the Romanian sufferings and hopes «Mugur, mugur, mugurel...». On the occasion of the election and enthronement of archimandrite Ilarion as Bishop of Argeș, november 1820	95
II A proclamation — inscription for the unity of thinking and action: the epitaph — poem from Antim monastery — Bucharest, winter 1820—1821	101

III The flag of Revolution 1821 — the symbol of the liberating fight for the holy public cause: in unity for justice!	123
IV In the elaborating period of the necessary documents for the Revolution starting and development, winter 1820—1821	136
V Bishop Ilarion «first counsellor and assistant» of Tudor Vladimirescu in March-May 1821, at Bolintin, Cotroceni and in the heart of Bucharest	146
VI For the last mission from Tudor Vladimirescu: Bishop Ilarion to Leybach, May 13th, 1821	173
VII For the sleep of the just of Tudor Vladimirescu with martyr death	178
Instead of postface: an addition «memento»	184
Résumé	199
The list and the captions of illustrations .	203
Index	206
Sumar (in romanian)	210
Sommaire	212
Contents	214
Inhalt	216

INHALTSVERZEICHNIS

<i>Cuvînt înainte</i>	5
<i>Zum Geleit</i>	13

TEIL I

EINE UNBEKANNTE SIEGELMATRIZE UND IHRE GESCHICHTLICHE BEDEUTUNG (S. 21)

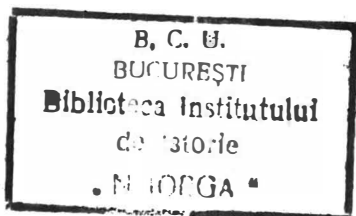
I Ringsiegel vom Herrn Tudor vor 1821	24
II Die unbekannte Ringsiegelmatrize «1821»	28
III Der urkundliche Wert der Siegel	30
IV Über die Benutzung des Ringsiegels damals	34
V Das Kennzeichen der Siegelmatrize «1821» — die erste allegorische Darstellung des Volkes und seines Ringens um Gerechtigkeit und Freiheit	37
VI Urkundliche Elemente für die Legende der Siegelmatrize «1821»	40
VII Die Originalität der allegorischen Darstellung auf dem Siegelkennzeichen und ihre unverwechselbare Bedeutung	42
VIII Die Umstände in denen das Projekt des Ringsiegels «1821» ausgearbeitet wurde. Über sein «Wandern» bis in unsere Zeit	58
IX «...Ich vereinige mich auch, meinerseits, mit der Stimme der Volksgemeinschaft...»	64
Zusammenfassung	68

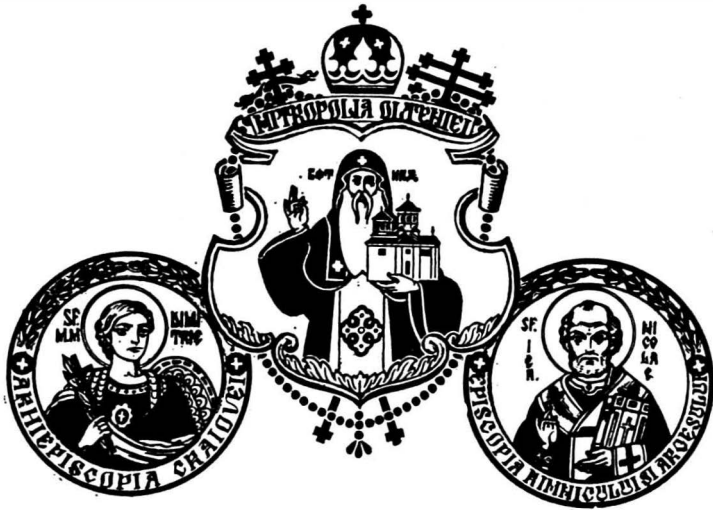
TEIL II

FÜR DAS DIENEN AN DER URVATERLICHEN KIRCHE UND DIE ENTFESSELUNG DES VATERLANDES. BISCHOF ILARION VON ARGES — RATGEBER VON TUDOR VLADIMIRESCU (S. 71)

<i>Einleitung</i>	74
I Ein Lied der rumänischen Leiden und Erwartungen: «Mugur, mugur, mugurel...». Anlässlich der Ernennung und Amtseinführung des Archimandriten Ilarion zum Bischof von Argeş, November 1820	95

II Eine Inschrift-Manifest für Gesinnungs- und Tateinheit : Das Poem-Epithaph vom Kloster Antim aus Bukarest, Winter 1820—1821	101
III Die Fahne der Revolution von 1821 — Symbol des befreienden Kampfes für das heilige Anliegen des Volkes : durch Einheit, für die Gerechtigkeit !	123
IV In der Zeit der Verfassung einiger Urkunden für das Auslösen und die Entfaltung der Revolution, Winter 1820—1821	136
V Ilarion, Bischof von Argeș, «Der höchste Berater und Helfer» des Herrn Tudor	146
VI Zur Erfüllung des letzten durch Herrn Tudor anvertrauten Auftrags : Bischof Ilarion unterwegs nach Laybach (Ljubljana), 13. Mai 1821	173
VII Für die Ruhe der Seele von Herrn Tudor — dem mit Märtyrerende	178
Anstelle von Nachwort : Ein «Memento»-Anhang	184
Zusammenfassung	199
Die Illustrationen- und Legendenliste	203
Namenindex	206
Das Inhaltsverzeichnis rumänisch	210
französisch	212
englisch	214
deutsch	216

Tehnoredactor : Diac. V. BOGDAN

**Dat la cules 21 iulie 1981. Bun de tipar 27 octombrie
1981. Format 16/70×90, legat 1/1. Comanda nr. 256.**

**TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
B U C U R E Ș T I**

20,000

